

T. C.
İstanbul Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Bilgi ve Belge Yönetimi Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Melez Kütüphanede Bilgi Erişim Sorunları

Süreyya Çankırı
2501030369

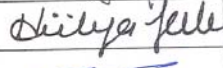

Tez Danışmanı Yrd. Doç. Dr. Hülya Dilek Kayaoğlu

İstanbul
2006

T.C
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüz **Bilgi ve Belge Yönetimi** Anabilim Dalında **2501030369** numaralı **Süreyya Çankırı'nın** hazırladığı "**Melez Kütüphanede Bilgi Erişim Sorunları**" konulu **YÜKSEK LİSANS/ DOKTORA TEZİ** ile ilgili **TEZ SAVUNMA SINAVI**, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 15.Maddesi uyarınca **21/07/2006** Cuma günü saat **10:30'da** yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin .....**kabulüne**.....'na* **OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA** karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI(*)	İMZA
DOÇ.DR.HASAN KESEROĞLU	Kabul	
YRD.DOÇ.DR.HÜLYA DİLEK KAYAOĞLU	Kabulü	
YRD.DOÇ.DR.MESUT YALVAÇ	Kabul	
YRD.DOÇ.DR.ÜMİT KONYA	Kabul	
YRD.DOÇ.DR.TUBA KARATEPE	Kabul	

ÖZ

Melez kütüphaneler, dermesinde basılı ve elektronik bilgi kaynaklarını bir arada bulunduran, tüm kaynakların bütünleşik bir bilgi hizmeti altında kullanıma açıldığı, çoğunlukla çevrimiçi bilgi erişim sistemlerini kullanan kütüphane modelleridir. Bilgi erişim kavramı ise, bilgi toplama, sınıflama, kataloglama, depolama, büyük miktardaki verilerden arama yapma ve bu verilerden istenen bilgiyi üretme (veya gösterme) teknik ve süreci olarak tanımlanabilir. Bu çalışmada, melez kütüphane modeli, bilgi erişim kavramı, bilgi erişim sistemleri, melez kütüphanede kullanıcının kütüphane kataloglarını taramada yaşadığı bilgi erişim sorunları ve bu sorunların kaynakları incelenmeye çalışılmıştır. Araştırma, İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi'nde yapılan bir kullanıcı anketiyle desteklenmiş, kullanıcıların hem fiş katalogları, hem de OPAC'ı kullanırken karşılaştıkları sorunlar belirlenmiştir. Sonuç olarak, teknolojik gelişmelerin bilgi erişim sistemlerine getirdiği kolaylıklar, kullanıcılar açısından bilgi erişim sorunlarını çözmek için tek başına yeterli değildir. Kütüphaneci, sistem, kullanıcı bileşenleri arasındaki uyumun sağlanabilmesi için, bilgi ve iletişim teknolojileri bir bütün olarak algılanmalı ve bu anlayış kütüphane hizmetlerine yansıtılmalıdır.

Anahtar Kelimeler : Melez Kütüphane, Bilgi Erişim Sistemleri, Bilgi Erişim, Bilgi Erişim Sorunları

ABSTRACT

Hybrid libraries are library models which contain printed and electronic information resources together in its collection where all information resources are available for use as an integrated information service and which use online information retrieval systems, mostly. The information retrieval concept may be defined as the technique and process of information gathering, classification, cataloging, storing, searching out of large amount of data and to generating the desired information out of such data. In this study, an attempt was made to analyze the hybrid library model, information retrieval concept and information retrieval systems, the information retrieval problems faced by the user during searching the library catalogues in a hybrid library and origins of such problems. The study was supported by a user survey carried out in Istanbul University Central Library and the problems faced by users when using either card catalogs and also OPAC were identified. In conclusion, facilities provided to information retrieval systems by technological advances are not solely adequate for resolving the information retrieval problems of users. To ensure harmony between the librarian, system and user components, information and communication technologies must be perceived as a whole and this concept must be reflected to library services.

Keywords : Hybrid Library, Information Retrieval Systems, Information Retrieval, Information Retrieval Problems

ÖNSÖZ

Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler, kütüphanelerde derme ve hizmetler açısından hızlı bir değişim sürecini başlatmıştır. Farklı ortamlardaki bilgi kaynaklarıyla, özellikle ağlar üzerinden erişilen bilgi kaynaklarıyla tanışan ve çeşitlenen kütüphane dermeleri, bilgi hizmetlerinin de yeniden biçimlenmesine yol açmıştır. Geleneksel kütüphane yapılarındaki bu değişim, “melez” (hybrid) kavramına dayanan yeni bir kütüphane modelinin gelişmesine önyak olmuştur. Bu yeni modelin adı, melez kütüphanedir.

Melez kütüphanelerde bilgi erişimin, geleneksel yöntemlerin dışında bilgisayar destekli hale geldiği günümüzde, değişen ve yenilenen sistemlere rağmen çeşitli bilgi erişim sorunları yaşanmaktadır. Kullanıcıların, bilgi erişim sürecinde özellikle de taramalarda yaşadığı başarısızlıkların nedenlerini araştırmak ve taramalardaki isabet oranını yükseltecek çözümlerin yollarını belirlemek amacıyla bu çalışma yapılmıştır. İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi’nde uygulanan bir kullanıcı anketi ile de araştırma desteklenmiştir.

Bu teze başlarken danışmanım olarak, hem konumun belirlenmesinde, hem de araştırmalarım sırasında, her türlü desteğini gördüğüm, birlikte çalıştığımız sürece, kendisinden çok şey öğrendiğim ve bana yeni yollar gösteren değerli hocam Prof. Dr. Meral Alpay’a katkılarından dolayı teşekkür ederim.

Üniversite hayatımın başladığı ilk yıllardan beri bana sonsuz yardımı olan, her zaman yanımda hissettiğim, desteğini benden esirgemeyen danışman hocam Yrd.Doç.Dr. Hülya Dilek Kayaoğlu’na, tezimdeki emeklerinin yanı sıra bana inandığı için teşekkür ederim.

Tezimle ilgili tüm bürokratik süreçlerde yönlendirmeleriyle bana çok yardımcı olan bölüm başkanımız Prof. Dr. Ayşe Üstün’e ve bu aşamaya gelmemde büyük katkıları olan bölümdeki tüm hocalarıma içtenlikle teşekkür ederim.

Tezim için çok önemli bulgular elde ettiğim, İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi'nde gerçekleştirdiğim uygulamanın her aşamasında yanımda olan İstanbul Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanı hocam Yrd.Doç.Dr. Ümit Konya'ya, araştırmalarım için bana yardımcı olan Şube Müdürü Şenay Erendor'a, uzman kütüphaneciler Kadriye ve Selçuk Süzmetaş, Kemal Öztürk, Özlem Bayrak'a ve İstanbul Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı'nda görev yapan herkese teşekkürü bir borç bilirim.

Yüksek lisans öğrenimim süresince, tüm araştırmalarımnda, özellikle tez aşamasında bana her zaman destek olan Yrd.Doç.Dr. Aykut Arıkan'a teşekkür ederim.

Hayatımda çok önemli yerleri olan ve tezimi hazırlarken de desteklerini hep hissettiğim tüm arkadaşlarımla anlaşımları da teşekkürlerimle anıyorum.

Son olarak, her başarımda büyük payları olan sevgili aileme ve kardeşim Deniz'e, destek ve anlayışları için çok teşekkür ediyorum.

Süreyya Çankırı
İstanbul, 17.06.2006

İÇİNDEKİLER

Öz	III
Önsöz.....	IV
İçindekiler.....	VI
Tablo ve Grafiklerin Listesi.....	X
Kısaltmalar Listesi.....	XII
GİRİŞ	1

1. MELEZ KÜTÜPHANE VE ÖZELLİKLERİ

1.1. Melez Kütüphane

1.1.1. Kavramlar ve Tanımlar.....	4
1.1.2. Tarihsel Gelişim.....	8
1.1.2.1. Gelişen Bilgi ve İletişim Teknolojisinin Kütüphanelere Etkisi.....	8
1.1.2.2. Melez Kütüphane Modelleri.....	11
1.1.2.2.1. İlk Proje Örnekleri.....	12
1.1.2.2.2. Melez Kütüphaneye İlişkili Kütüphane Modelleri.....	14
1.1.3. Melez Kütüphane Sisteminin Öğeleri.....	16
1.1.3.1. Kullanıcı Profili.....	16
1.1.3.2. Derme.....	17
1.1.3.3. Personel.....	19
1.1.3.4. Bina.....	20
1.1.3.5. Bütçe.....	22
1.1.3.6. Yönetim.....	22

2. MELEZ KÜTÜPHANEDE BİLGİ ERİŞİM SORUNLARI

2.1. Bilgi Erişim.....	24
2.1.1. Kavramlar ve Tanımlar	
2.1.1.1. “Bilgi”(Information) ve “Erişim” (Retrieval) Kavramları.....	24
2.1.1.2. “Bilgi Erişim” Kavramı.....	26
2.1.2. Tarihsel Gelişim.....	28
2.1.2.1. Gelişen Teknolojinin Bilgi Erişime Etkileri.....	28
2.1.2.1.1. Bilgi Erişim ve Internet.....	30
2.1.3. Bilginin Düzenlenmesi.....	32
2.1.4. Bilgi Erişim Sistemleri.....	34
2.1.5. Bilgi Arama Davranışı.....	39
2.1.5.1. Tarama Stratejisi.....	43
2.1.5.1.1. Bilgi Erişim İsabet Oranları.....	45
2.1.6. Melez Kütüphanede Bilgi Erişim.....	46
2.2. Melez Kütüphanede Bilgi Erişim Sorunları.....	47
2.2.1. İletişim Sorunları.....	48
2.2.2. Sistem/Kullanıcı/Kütüphaneci Bileşenlerinin Uyumsuzluğundan Kaynaklanan Sorunlar	49
2.2.3. Tarama Stratejisindeki Yetersizlikler.....	50
2.2.3.1. Dizinlemede Başarısızlık.....	51
2.2.4. Teknolojik Sorunlar.....	53
2.2.5. Zaman ve Mekan Sorunu.....	53
2.2.6. Maddi Sorunlar.....	54
2.2.7. Kütüphanenin Fiziksel Ortamından Kaynaklanan Sorunlar.....	55

3. BİR MELEZ KÜTÜPHANE MODELİ OLAN İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ MERKEZ KÜTÜPHANESİ'NDE BİLGİ ERİŞİM SORUNLARI : BİR UYGULAMA

3.1. İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi'nde Bilgi Erişim Sorunları Üzerine Bir Uygulama.....	56
3.1.1. Amaç ve Önem.....	56
3.1.2. Kapsam.....	57
3.1.3. Yöntem.....	58
3.1.4. Hipotez.....	58
3.1.5. Bulgular.....	58
3.1.5.1. Kullanıcı Grupları.....	59
3.1.5.2. Kullanıcıların Öğrenim Durumu.....	60
3.1.5.3. Kullanıcıların Bağlı Oldukları Üniversite....	61
3.1.5.4. Kullanıcıların Bağlı Oldukları Fakülte/Enstitü/Yüksekokul.....	63
3.1.5.5. Kullanıcıların Kütüphaneyi Kullanma Süresi	65
3.1.5.6. Kullanıcıların Danışma Bölümünde Yaşadığı Sorunlar	66
3.1.5.7. Fiş Katalogları Kullanarak Yapılan Taramalarda Yaşanan Sorunlar	69
3.1.5.8. Kütüphanenin Çevrimiçi Veritabanını Kullanarak Yapılan Taramalarda Yaşanan Sorunlar	71

3.1.5.9. Çapraz Sorgular	74
3.1.6. Değerlendirme	78
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	81
KAYNAKÇA.....	87
EKLER.....	93
Ek 1. İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi Kullanıcı Anketi : Ön Çalışma	
Ek 2. İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi Kullanıcı Anketi	

Tablo ve Grafiklerin Listesi

Tablo no. Tablo adı	Sayfa
Tablo 1. Kullanıcı Grupları.....	59
Tablo 2. Kullanıcıların Öğrenim Durumu.....	60
Tablo 3. Kullanıcıların Üniversitelere Göre Dağılımı.....	61
Tablo 4. Kullanıcıların Bağlı Oldukları Fakülte / Enstitü / Yüksekokul.....	63
Tablo 5. Kullanıcıların Kütüphaneyi Kullanma Süresi.....	65
Tablo 6. “Danışma bölümünde görevli kütüphanecilerle sorun yaşıyor musunuz?” Sorusuna Verilen Yanıtlar.....	66
Tablo 7. “Fiş kataloglarda yaptığınız taramalar sonucunda aradığınız bilgiye ulaşabiliyor musunuz?” Sorusuna Verilen Yanıtlar.....	69
Tablo 8. “Veritabanında yaptığınız taramalar sonucunda aradığınız bilgiye ulaşabiliyor musunuz?” Sorusuna Verilen Yanıtlar.....	72
Tablo 9. Kullanıcı Grupları ve Danışmada Sorun Yaşama Oranı.....	74
Tablo 10. Öğrenim Durumu ve Danışmada Sorun Yaşama Oranı.....	74
Tablo 11. Öğrenim Durumu ve Fiş Kataloglarda Aranılan Bilgiye Ulaşma Oranı...75	
Tablo 12. Öğrenim Durumu ve Veritabanında Aranılan Bilgiye Ulaşma Oranı.....75	
Tablo 13. Kullanım Süresi ve Danışmada Sorun Yaşama Oranı.....76	
Tablo 14. Kullanım Süresi ve Fiş Kataloglarda Aranılan Bilgiye Ulaşma Oranı.....76	
Tablo 15. Kullanım Süresi ve Veritabanında Aranılan Bilgiye Ulaşma Oranı.....77	

Grafik no. Grafik adı	Sayfa
Grafik 1. Kullanıcı Grupları.....	59
Grafik 2. Kullanıcıların Öğrenim Durumu.....	60
Grafik 3. Kullanıcıların Üniversitelere Göre Dağılımı.....	62
Grafik 4. Kullanıcıların Bağlı Oldukları Fakülte / Enstitü / Yüksekokul.....	64

Grafik 5. Kullanıcıların Kütüphaneyi Kullanma Süresi.....	65
Grafik 6. “Danışma bölümünde görevli kütüphanecilerle sorun yaşıyor musunuz?” Sorusuna Verilen Yanıtlar.....	67
Grafik 7. Kullanıcıların Danışma Bölümünde Yaşadığı Sorunlar.....	68
Grafik 8. “Fiş kataloglarda yaptığımız taramalar sonucunda aradığımız bilgiye ulaşabiliyor musunuz?” Sorusuna Verilen Yanıtlar.....	70
Grafik 9. Fiş Katalogların Kullanımında Karşılaşılan Sorunlar.....	71
Grafik 10. “Veritabanında yaptığımız taramalar sonucunda aradığımız bilgiye ulaşabiliyor musunuz?” Sorusuna Verilen Yanıtlar.....	72
Grafik 11. Veritabanını Kullanırken Karşılaşılan Sorunlar.....	73

Kısaltmalar Listesi

A.e./a.e. Aynı eser/yer

Ag.e./a.g.e. Adı geçen eser

Bkz./bkz. Bakınız

BUILDER Birmingham University Integrated Library Development and Electronic Resources-Birmingham Üniversitesi Bütünleşik Kütüphane Gelişimi ve Elektronik Kaynaklar

Çev. Çeviren

DNER The Distributed National Electronic Resources-Dağıtık Ulusal Elektronik Kaynaklar

eLib UK Electronic Libraries Programme-Birleşik Krallık Elektronik Kütüphaneler Programı

HEADLINE Hybrid Electronic Access and Delivery in the Library Networked Environment-Ağlaşmış Kütüphane Çevresinde Melez Elektronik Erişim ve Dağıtım

HYLIFE Hybrid Library of the Future-Geleceğin Melez Kütüphanesi

JISC Joint Information Systems Committee-Birleşmiş Bilgi Sistemleri Komitesi

MALIBU Managing the Hybrid Library for the Benefit of Users-Melez Kütüphaneyi Kullanıcının Yararı için Yönetmek

MARC Machine Readable Cataloguing-Makinede Okunabilir Kataloqlama

OPAC Online Public Access Catalog- Çevrimiçi Kamuya Açık Erişim Kataloğu

v.b. ve benzeri

GİRİŞ

Son on yılın ürünü olan ‘melez kütüphane’ kavramı, derme ve hizmetler açısından yeni bir kütüphane modelini tanımlar. Değişik formattaki bilgi kaynaklarının kütüphane dermesinde yer alması yeni bir olgu değildir. Basılı (kitap, dergi), görsel-işitsel (mikroform, kaset, CD), ya da elektronik (CD_ROM) bilgi kaynakları dermede kendilerine hep yer bulmuşlardır. Ancak, yeni olan ağ üzerinden erişilen bilgi kaynaklarıdır (networked information resources). Web üzerinden erişilen bu materyaller, dermenin yapısını değiştirmekle kalmamış, kütüphane hizmetlerinin de yeniden biçimlenmesine yol açmıştır. Kütüphane dermesinde, basılı bilgi kaynaklarının hala önemli bir yeri vardır. Basılı kaynaklar ile elektronik kaynakların bir arada uyumlu bir biçimde yönetilmesi ve bütünlük bir hizmet mantığı içinde OPAC üzerinden kullanıcıya sunulması ise kolay bir iş değildir. Kullanıcılar hem eski bilgi arama alışkanlıklarını sürdürmekte, hem de yeni alışkanlıklar edinmektedirler. Dolayısı ile kütüphaneden beklentileri de arttırmaktadır.

Kütüphaneler, hiç olmadığı kadar hızlı bir yapısal değişim sürecine girmiştir. Bu değişim sürecinde ortaya çıkan melez kütüphane modelinde, bir bilgi erişim sistemi olarak çoğunlukla OPAC’tan yararlanılmaktadır. Ancak, fiş kataloglarını muhafaza eden, etmek zorunda kalan kütüphaneler de vardır. Elektronik kaynaklara OPAC’la erişim her zaman gerçekleşmemektedir. Kullanıcıların, ofislerinden ya da evlerinden OPAC’ı tarayabilmeleri ya da kütüphanenin erişim hakkını elde ettiği toplama veritabanlarına ya da dergi demetlerine (bundles) erişim sağlayıp tarama yapabilmeleri artık mümkündür. Ancak, bilgi ve iletişim teknolojilerinin getirdiği kolaylıklar, kullanıcıların bilgi erişimde sorunlar yaşamamasını tam olarak henüz engelleyememiştir. Bilgi erişim sorunlarının belirlenmesi hala çok önemlidir.

İsabetli tarama sonuçları elde etmek, bilgi arama davranışının doğruluğuna bağlıdır. Kullanıcıların bilgi arama davranışlarının yeni kütüphane modeline göre düzenlenmesi ve değiştirilmesi, hem taramalar sonucunda aranılan bilgiye erişimi kolaylaştıracak, hem de kullanıcıya zaman kazandıracaktır.

Bu tezin temel **amacı**, melez kütüphane modelinin özelliklerini belirleyip, bu modelde kullanıcının özellikle katalog taramada karşılaştığı bilgi erişim sorunlarını incelemektir. Tezin kuramsal bölümü, basılı ve ağ üzerinden erişilen elektronik bilgi kaynaklarının birarada bulunduğu, bu kaynaklara eski ve yeni bilgi erişim araçları olarak hem fiş kataloglar, hem de OPAC aracılığı ile erişimin sağlandığı melez bir kütüphane sistemine sahip olan İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi'nde yapılan bir uygulama ile de desteklenmektedir. Bu uygulama, İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi kullanıcılarının hem çevrimiçi katalogda, hem de fiş katalogda yaptıkları taramalar sonucunda istedikleri bilgiye ulaşma oranlarını ve bu süreçte hangi erişim sorunlarıyla karşılaştıklarını belirlemek amacıyla yapılmıştır.

Çalışmanın **hipotezi**, “Kullanıcının, fiş katalogu ya da OPAC’ı taramadaki başarısı, melez kütüphanede de tüm sistem bileşenlerinin uyumlu ve bütünleşik olarak çalışmasına bağlıdır.” şeklinde belirlenmiştir.

Tezin hazırlanmasında, betimleme **yöntemi** ile 3. bölümde yapılan anket uygulamasının sonuçlarını analiz etmek için istatistiksel yöntemden yararlanılmıştır. Veri toplama tekniği olarak da anketten yararlanılmıştır.

Tezin bibliyografik **taraması** için, Türkçe kaynaklarda son 10 yıl, yabancı kaynaklarda ise son 5 yılı içerecek bir zaman sınırı belirlenmiştir. Okumalar sırasında karşılaşılan ve konuyla doğrudan ilişkili olan eski tarihli kaynaklardan da kaçınılmaz olarak yararlanılmıştır. Melez kütüphane kavramının görece yeni olması, kaynak bulmamı zorlaştırmıştır. Türkçe kaynaklar için Türkiye Bibliyografyası ve Türkiye Makaleler Bibliyografyası, yabancı yayınlar için, Library and Information Science Abstracts’ın 2000-2006 yılları taranmıştır. Tam metin makalelere erişim için, çevrimiçi veritabanlarından yararlanılmıştır.

Varlığı saptanan yayınların bulunmasında İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi, Sabancı Bilgi Merkezi, Koç, Bilgi ve Marmara Üniversitesi kütüphanelerinden yararlanılmıştır.

En çok, Aykut Arıkan'ın Bilgi Erişimde Dil Sorunları adlı doktora tezinden, Miranda Lee Pao'nun Concepts of Information Retrieval, Jennifer Rowley'nin Bilginin Düzenlenmesi : Bilgi Erişime Giriş ve Libraries Without Walls 4 : The Delivery of Library Services to Distant Users kitaplarından yararlanılmıştır.

“Melez kütüphanede bilgi erişim sorunları” adını taşıyan tez üç **bölümden** oluşmaktadır. Birinci bölümde melez kütüphane kavramı açıklanmış, kavramın ortaya çıkışı ve gelişimi incelenmiştir. Melez kütüphane kavramı ile bu kavramın ifade ettiği kütüphane modelinin bileşenlerinin özellikleri incelenmiştir.

İkinci bölümde, “bilgi erişim” kavramının anlamı irdelenmiş ve melez kütüphanede bilgi erişim sorunları ve nedenleri açıklanmaya çalışılmıştır.

Üçüncü bölümde ise bir uygulama yer almaktadır. İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi kullanıcılarına yapılan anketle, melez kütüphane kullanıcılarının katalog taramada yaşadığı bilgi erişim sorunlarının belirlenmesi ve bu sorunlara çözüm üretilmesi amaçlanmıştır.

Araştırmanın 3 bölümünden çıkan bulgular bir araya getirilerek önerilerin de bulunduğu ortak bir sonuç yazılmıştır. Tez, kaynakçanın ardından anket sorularının bulunduğu ekler bölümüyle de tamamlanmıştır.

Hazırlanan bu tezin, ‘melez kütüphanelerde bilgi erişim sorunları’yla ilgili diğer çalışmalar için bir başlangıç ve esin kaynağı olmasını içtenlikle dilerim.

BİRİNCİ BÖLÜM : MELEZ KÜTÜPHANE VE ÖZELLİKLERİ

1.1.Melez Kütüphane

1.1.1. Kavramlar ve Tanımlar

Melez sözcüğü, Türk Dil Kurumu'nun Güncel Türkçe Sözlüğünde,

1. Değişik türden hayvan veya bitkiden üremiş (hayvan veya bitki), kırma, azma, metis.
2. Değişik ırkta ana babadan doğmuş olan (kimse)
3. *mecaz* Katışık, karışık”, biçiminde tanımlanmıştır.¹

Ali Püsküllüoğlu'nun, Türkçe Sözlüğünde de benzer bir tanım vardır. Püsküllüoğlu'na göre melez,

1. Değişik türde bitkiden üretilmiş (bitki) ya da değişik bir ırktan üremiş (hayvan)
2. Irkları ayrı bir ana babadan doğmuş, her iki ırkın kimi özelliklerini kendinde taşıyan (kimse)
3. *mec.* Karışık, katışık”, olarak tanımlanır.²

Medina, Diccionario de la Real Academia de la Lengua Espanola'dan alıntı yaparak melez kavramını, “farklı yaradılıştaki öğelerin birleşiminin bir sonucu” olarak ifade eder.³

Bu tanımlardan yola çıkılarak “melez“, iki farklı yapının birleşimiyle oluşmuş, bu yapıların özelliklerini taşıyan ancak diğerlerinden farklı, yeni, kendine

---

¹ Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük, (Çevrimiçi)

<http://www.tdk.org.tr/tdksozluk/sozbul.asp?kelime=melez&submit1=Ara> , 7 Mart 2005.

² Ali Püsküllüoğlu, **Türkçe Sözlük : Türkiye Türkçesinin En Büyük Sözlüğü**, Gnşl. 5. bs. İstanbul, Doğan Kitap, 2004, s.1235.

³ Alicia Garcia Medina, “The New Hybrid Art Library : Printed Materials and Virtual Information,” World Library and Information Congress 71st IFLA General Conference and Council **Oslo, Norway 14-18 Ağustos 2005'te Sunulan Bildiri** (Çevrimiçi) www.ifla.org/IV/ifla71/papers/020e_trans-Garcia-Medina_Corso.pdf , 18 Nisan 2006.

has özellikleri olan, özgün bir yapıdır, sistemdir, denilebilir. Melez ifadesinde bir karışım söz konusudur. Ancak, karışımın sonunda tamamen farklı bir oluşumla karşılaşılır. Yeni oluşumun adı “melez”dir. Buna göre, melez kavramı, genellikle belirli iki özelliğin birleşiminden oluşan faaliyetleri tanımlamak için de kullanılır.

“Melez kütüphane” terimi yeni ve Avrupa kaynaklı bir terimdir.⁴ Terim, ilk kez S. Sutton tarafından 1996 yılında kullanılmıştır.⁵ Bu kavram, eLib kısaltmasıyla anılan ve açılımı Birleşik Krallık Elektronik Kütüphaneler Programı (UK Electronic Libraries Programme-İngiltere) olan proje ile de ün kazanmıştır.⁶ eLib Program Yöneticisi Chris Rusbridge ise, terimi geniş bir profesyonel alana tanıştıran kişidir. Dolayısıyla, Rusbridge ve eLib Projesi, terimin popülerleşmesini sağlamıştır.⁷

ABD’de ise 1996 yılında yayınlanan Benton Raporu⁸’ndan beri, melez kütüphane teriminin, basılı derme ve geleneksel hizmetlerden, elektronik derme ve hizmetlere geçiş döneminde akademik kütüphanelerin yapısını tanımlamak için kullanıldığı⁹ belirtilmektedir.

Türkiye’de “melez kütüphane” kavramı ilk kez, Elif AYTEK Kaynak tarafından, AB 2000, 10-11 Şubat 2000, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta’da kullanılmıştır.¹⁰ AYTEK, Dijital Kütüphaneler Geleceğin Duvarsız Kütüphaneleri başlıklı bildirisinde melez kütüphaneyi tanımlamıştır. Onu, Meral Alpay izler. Alpay,

---

⁴ Candy Schwartz, “Digital Libraries : an Overview,” **The Journal of Academic Librarianship**, C.XXVI, No:6, 2000, s.385.

⁵ S. Sutton, “Future Service Models and the Convergence of Functions : the Reference Librarian as Technician, Author and Consultant” içinde, Kathleen Low (ed.) **The Roles of Reference Librarians : Today and Tomorrow**, New York, The Haworth Press, 1996.

⁶ John MacColl, “Ten Years of Pathfinding,” **Ariadne**, No:46, 2006, (Çevrimiçi) <http://www.ariadne.ac.uk/issue46/editorial/>, 10 Nisan 2005.

⁷ Charles Oppenheim, Daniel Smithson, “What is the Hybrid Library?,” **Journal of Information Science**, C.XXV, No:2, 1999, s.99.

⁸The Benton Foundation Report, **Books and Bytes : Libraries and Communities in the New Digital Age**, Washington, Benton Foundation, 1996 (Çevrimiçi)

http://www.benton.org/Library_Kellogg/buildings.html, 20 Mayıs 2005.

⁹ Rush G. Miller, “Shaping Digital Library Content,” **The Journal of Academic Librarianship**, C.XXVIII, No:3, 2002, s. 97.

¹⁰ Elif AYTEK Kaynak, “Dijital Kütüphaneler Geleceğin Duvarsız Kütüphaneleri,” AB 2000, 10-11 Şubat 2000 Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta’da sunulan bildiri, (Çevrimiçi) http://ab.org.tr/ab2000/dokumanlar/kaynak-bildiri.ppt#301_2.slide2, 18 Nisan 2005.

bu terimi Goethe Enstitüsü, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Kütüphanecilik Bölümü, İ.Ü. Kütüphanesi, Koç Üniversitesi Kütüphanesi, Fransız Kültür Merkezi ve British Council işbirliğiyle gerçekleştirilen Üniversite ve Araştırma Kütüphaneleri ile Özel Kütüphanelere Yabancı Kitap ve Dergilerin Alımı : Finansman, Koordinasyon ve Organizasyon Sempozyumu'nda (20-21 Kasım 2000) Hülya Dilek tarafından okunan bildirisinde kullanmıştır.¹¹ Bu bildirinin okunmasının ardından, Selma Aslan tarafından, melez kavramının ne karşılığı kullanıldığı sorulmuş; melez teriminin “hybrid” karşılığı olarak kullanıldığı söylendiğinde de, Aslan, kendisinin karma diye ifade ettiği “hybrid” için melezin daha uygun bir karşılık olduğunu vurgulamıştır.¹² Yabancı dillerdeki kavramlara Türkçe karşılık bulma çabası, bilim alanının gelişmesi için kaçınılmazdır.

Melez kütüphane (hybrid library), “**yeni**” elektronik bilgi kaynakları ve “**geleneksel**” basılı bilgi kaynaklarının bir arada varolduğu, **bütünleşik** bir bilgi hizmeti mantığı ile bir araya getirildiği ve elektronik geçitlerle geleneksel bir kütüphane gibi **yerinden**, internet ya da yerel bilgisayar ağları yoluyla **uzaktan** erişimin sağlandığı kütüphanelerdir.¹³ Dolayısıyla bu kütüphaneler için temel olan daha fazla bütünleşik bir yapıyı gerçekleştirme sürecidir ve kullanıcının ihtiyacı olan bilgi kaynağına, format ayrımı yapmaksızın erişimini sağlamaktır. Böylece kullanıcının, farklı formattaki kaynakları kullanmak için farklı yerlere giderek ya da farklı araçları kullanarak zaman kaybetmesi, ya da tamamen bilgi arayışından vazgeçmesi önlenebilir.¹⁴

---

¹¹ Meral Alpay, “İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi ve Dergilerin Satınalma Sorunları.” Üniversite ve Araştırma Kütüphaneleri ile Özel Kütüphanelere Yabancı Kitap ve Dergilerin Alımı: Finansman, Koordinasyon ve Organizasyon Sempozyumu, 20-21 Kasım 2000’de sunulan bildiri.

¹² Hülya Dilek Kayaoğlu ile yapılan 10 Nisan 2006 tarihli görüşme.

¹³ Bethany R. Levrault, “Integration in Academic Reference Departments : from Print to Digital Resources,” **Integrating Print and Digital Resources in Library Collections**, Ed. Audrey Fener, New York, The Haworth Information Pres, 2006, s.29. Ayr.bkz. A. Hutton, “The Hybrid Library,” (Çevrimiçi) http://hylife.unn.ac.uk/toolkit/The_hybrid_library.html ,7 Mart 2005.

¹⁴ Stephen Pinfield, “Hybrids and Clumps,” **Ariadne**, No:18, (Çevrimiçi) <http://www.ariadne.ac.uk/issue18/> , 7 Mart 2005.

Görülüyor ki, dijital materyallerin gelişimi ve kütüphane dermesi içinde gittikçe artan yeri, bizi “melez kütüphane” kavramı üzerinde konuşmaya sevk etmiştir. Bu kütüphaneler, geleneksel belgeler yanında, dermenin sanal bir bölümü olmak, farklı kataloglama ve sınıflama kurallarına ihtiyaç duymak gibi özel nitelikleri olan yeni materyallerin de aynı yeri paylaştığı kütüphanelerdir.¹⁵ Melez kütüphane sistemi, hem geleneksel kütüphane sisteminin, hem de dijital kütüphane sisteminin özelliklerini taşır. Ancak, geleneksel kütüphane sisteminden de, dijital kütüphane sisteminden de farklı, kendi başına, yepyeni bir sistemdir.

Bu sistemde, melez bilgi alanı, tek bir arayüz yoluyla, tutarlı ve bir bütün halinde kullanıcıya sunulan uygun oranda türdeş bilgi hizmetlerinin bulunduğu ortam olarak tanımlanabilir. Bu alan, hem basılı hem elektronik, yerel ve/veya uzağa dağılmış hizmetleri içerebilir.¹⁶

Dolayısıyla, melez kütüphane sisteminin özellikleri şu kavramlarla ifade edilebilir : “bütünleşiklik” (integration) ve “kesintisizlik” (seamlessness).¹⁷ Buna göre, bilgi kaynaklarının yapısındaki çeşitliliğe rağmen bilgiye tek bir geçitten ve kesintisiz (zaman ve zeminden bağımsız) erişim amaçlanmaktadır.

Yukarıdaki açıklamalar ve tanımlar, melez kütüphane teriminin tanımlanmasında iki farklı görüş açısının varlığını öne çıkarır. Buna göre, “Sutton¹⁸, Oppenheim ve Smithson¹⁹, Rusbridge²⁰, melez kütüphaneyi, geleneksel

---

¹⁵ Medina, **a.g.e.**

¹⁶ Rosemary Russell, Tracy Gardner, Paul Miller, “MIA Requirements Analysis Study Hybrid Information Environments : Overview and Requirements,” (Çevrimiçi) <http://www.ukoln.ac.uk/dlis/models/requirements/overview/> , 10 Mart 2005.

¹⁷ A. Hutton, “The Hybrid Library,” (Çevrimiçi) http://hylife.unn.ac.uk/toolkit/The_hybrid_library.html , 7 Mart 2005. Ayr. bkz: Knight, J, “The Hybrid Library : Books and Bytes.The Knight's Tale,” *Ariadne*, No:11, (Çevrimiçi) <http://www.ariadne.ac.uk/issue11/knight/> 7 Mart 2005; Stephen Pinfield “Hybrids and Clumps” *Ariadne*, No:18, (Çevrimiçi) <http://www.ariadne.ac.uk/issue18/> , 7 Mart 2005.

¹⁸ Sutton, **a.g.e.**

¹⁹ Oppenheim ve Smithson¹⁹, **a.g.e.**

²⁰ C. Rusbridge, “Towards the Hybrid Library” *D-Lib Magazine*, July/August 1998, (Çevrimiçi) <http://mirrored.ukoln.ac.uk/lis-journals/dlib/dlib/dlib/july98/rusbridge/07rusbridge.html> , 7 Mart 2005.

ve dijital kütüphane arasında bir geçiş aşaması olarak düşünür. Leggate²¹, Pinfield²² ise melez kütüphaneyi, yakın gelecek için olası bir kütüphane modeli olarak tanımlar.”²³

Melez kütüphane, elektronik ve basılı bilgi kaynaklarının birlikte kullanıldığı, geleneksel kütüphaneden dijital kütüphaneye geçiş sürecinde ortaya çıkmış yeni bir oluşumdur ve işleyen bir kütüphane sistemi içinde çeşitli teknolojileri birbirleriyle uyumlu çalışacak şekilde bir araya getirmelidir. Bu kütüphane modeli, elektronik ve basılı çevreler için bütünleşik sistemleri ve hizmetleri içerir. Melez kütüphane, yalnızca geleneksel kütüphaneden dijital kütüphaneye zorunlu geçişin bir aşaması olarak algılanmamalıdır. Kullanışlı şekilde gelişen ve ilerleyen, yararlı, başlı başına bir kütüphane modelidir.

1.1.2. Tarihsel Gelişim

1.1.2.1. Gelişen Bilgi ve İletişim Teknolojisinin Kütüphanelere Etkisi

Toplumsal ve ekonomik gelişmeler toplumla birlikte yaşayan ve gelişen kütüphaneleri de değiştirir. Bu doğal bir durumdur. Çünkü, “insanla birebir ilişkide olan kütüphaneler, yaşanan her türlü bilimsel ve teknik gelişmeden, her türlü toplumsal değişimden etkilenir ve zaman içinde değişir.”²⁴ Son yıllarda hızla gelişen bilgi ve iletişim teknolojileri, bilgi yönetimi alanında da pek çok değişikliğe zemin hazırlamaktadır. Örneğin, teknolojik gelişmeler ışığında kütüphaneler, otomasyon sürecine girmiş, kütüphaneciler, geleneksel görevlerinden farklı işlevleri de yerine getirmek zorunda kalmışlardır.²⁵

---

²¹ P. Leggate, “Acquiring Electronic Products in the Hybrid Library : Prices, Licenses, Platforms and Users” **Serials**, C.XI, No:2, 1998, s.103-108.

²² Stephen Pinfield, “Managing the Hybrid Library”, **SCONUL Newsletter**, No:14, 1998, s.41-44.

²³ John MacColl , “Ten Years....”

²⁴ Saadet Koç, “Bilgiye Erişimde Yeni Yöntemler : Değişen Kütüphaneler,” **Bilim ve Teknik**, No:343, 1996, s.66.

²⁵ Birgül Egeli, “Elektronik Bilgi Sistemleri,“, **Türk Kütüphaneciliği**, C.IX, No:3, 1995, s. 295.

Teknolojik gelişmelerle yaşamın dijitalleşme süreci, kütüphaneleri de dijitalleşme sürecine itmiştir. Yaşamın hız kazanması, zaman / mekan kavramlarının tartışılır olması, bilgi profesyonellerini, kütüphane / bilgi hizmetlerinden yararlanmanın yeni ve pratik yollarını bulmaya sevk etmiştir. Bu gelişmelere bağlı olarak çok açıktır ki; yakın bir gelecekte elektronik bilgi sistemleri hayatımızda çok önemli bir yere sahip olacaktır.

“Çağımızda bilgisayar kullanımı, bilgi aktarımında büyük değişikliklere ve yeniliklere yol açtı. Fiziksel ortamda kayıtlı, depolanmış, durağan bilgi ve bilgiye erişme serüveninde devingen araştırmacı yerini, elektronik ortamda ağlar üzerinde akan, devingen bilgiye ve evinde, bürosunda , ekran karşısındaki durağan araştırmacıya bırakıyor.”²⁶

Bilgisayarların yaygınlaşması, kullanıcıların farklı mekanlarda olsalar da kütüphane hizmetlerinden yararlanabilmelerini sağlamıştır. Evinde ya da ofisinde bilgisayar ve İnternet bağlantısı olan bir kullanıcı, çeşitli kütüphane hizmetlerine anında ve bulunduğu yerden ulaşabilmektedir.

“Kişilerin doğrudan kullanabildiği kütüphane sistemleri kamuya açık bilgisayar sistemleri (public-access computer systems) olarak tanımlanır. Çevrimiçi kataloglar, kullanıcının arama yapabildiği uzaktan erişimli veri tabanları bu sistemlere örnek oluşturur.

Kamuya açık sistemlerin özellikleri şunlardır :

1. Yeni bilginin çok hızlı dağıtılması,
2. Gerekli bilginin hızlı elde edilmesi için güçlü arama araçlarına sahip olması,
3. Kullanıcının bilgiyi istediği biçimde değerlendirebileceği bilgi yönetimi ve analiz araçlarını (istatistik vs.) içermesi,
4. İleri aşama analiz için bilginin kullanıcının makinasına aktarılabilmesi,
5. Birden çok kullanıcının aynı anda sistemin kaynaklarına erişiminin sağlanması,
6. Ev, ofis ya da diğer yerlerden bilgi ve hizmete erişim olanakları sağlanması,

---

²⁶ Koç, a.g.e., s.68

7. Sistem kaynaklarının 24 saat boyunca kullanılabilir olması.”²⁷

“Elektronik bilgi sistemleri, kamuya açık bilgisayar sistemlerinin örneklerindedir. Bu sistemler, kullanıcıların dijital formdaki çeşitli kaynak ve referans materyaline erişimini sağlar, ileri arama teknikleri ile donatılmışlardır ve istenirse analiz araçları da eklenebilir. Bu sistemlerin içinde :

1. dizinler ve özetler
2. tam metin referans kaynakları (ansiklopedi, sözlük)
3. tam metin makaleler
4. tam metin gazete yayınları
5. referans kaynakları dışında kalan tam metin kitaplar
6. sayısal veri tabanları (sayım verileri gibi)
7. dijitalleştirilmiş görsel-işitsel materyal (grafik görüntüler) ve
8. hipermedya (çerçevelerin ağı olarak bilgiyi organize eden ortam) gibi materyal yer alır”²⁸.

Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler OPAC’ların İnternet üzerinden taranabilmesini sağlamıştır. Ancak, OPAC’lar henüz, geleneksel ve elektronik kaynaklara bütünleşik bir erişim sağlamaktan uzaktırlar. Çünkü basılı kaynaklar için kullanılan MARC formatı, elektronik kaynaklara erişim için henüz ideal bir yapıya sahip değildir. OPAC’ların yakın gelecekte bir evrim geçireceğini öngörmek yanlış olmaz, kanısındayım. Çünkü, bilgi erişiminde kullanılan standartların gelişimi sürmektedir. Örneğin, Dublin Core, web üzerindeki kaynakları bulmayı kolaylaştırmak üzere geliştirilmişken, Z39.50 standardı, web üzerindeki kütüphane kataloglarını taramayı mümkün kılmak üzere geliştirilmektedir. Değişik standartların birarada çalıştığı bir sistem henüz yoktur. Ama gelecekte, OPAC’ların melez kütüphanenin farklı formattaki bilgi kaynaklarına, bütünleşik bir yapı içinde erişimine olanak sağlayacağı şimdiden söylenebilir.²⁹

---

²⁷ Egeli, a.g.e., s.295.

²⁸ Egeli, a.g.e., s.295.

²⁹ Bethany R. Levrault, ”Integration in Academic...”, s.32.

1.1.2.2. Melez Kütüphane Modelleri

Melez düşüncesi, bilgi yönetimi alanı için sanıldığı gibi aksine yeni değildir. Kütüphane dermeleri bir anlamda hep melez bir yapıya sahip olagelmıştır. Dolayısıyla, bilgi yönetimi alanında melez düşüncesi, derme ve hizmetlerin yapısından kaynaklanmaktadır.

Yukarıda belirtildiği gibi, “Melez kütüphane” terimi, 1990’ların ortasından sonra kullanılmaya başlanmıştır.³⁰ Hemen ardından melez kütüphane modellerinin uygulamaya konduğu görülmektedir. Bu modellerin geliştirilmesinde başı İngiltere çekmiştir. Burada özellikle anılması gereken, eLib kısaltmasıyla bilinen programdır ve açılımı Birleşik Krallık Elektronik Kütüphaneler Programı’dır. (UK Electronic Libraries Programme-İngiltere) Bu program çerçevesinde değişik melez kütüphane projeleri geliştirilmiştir.³¹

Burada eLib’in öncesinde yaşanan gelişmelere değinmek, yerinde olacaktır. 1992’de, Birleşik Krallık için Yüksek Öğrenim Fon Kurulları (Higher Education Funding Councils for the UK), Birleşik Bilgi Sistemleri Komitesi’nden (JISC-Joint Information Systems Committee) İngiltere yüksek öğrenim ağıyla ilgilenmek üzere, üniversite kütüphaneleriyle ilgili bir rapor istemiştir. Adını başkanı Follett’den alan bu rapor, 1993’te yayımlanmıştır. Follett Raporu’nda, “melez kütüphane” terimi kullanılmamıştır. Fakat, bu rapor melez kütüphane yaklaşımının gerekli ve yararlı olduğunun anlaşılmasını sağlamıştır.³²

---

³⁰ Schwartz, **a.g.e.**, s.385.

³¹ John MacColl, “Ten Years...”.

³² Reg Carr, “Towards the Hybrid Library: the National Perspective in The UK,”

MALIBU Conference, King's College London, 26 March 2001’ de Sunulan Bildiri, (Çevrimiçi) <http://www.bodley.ox.ac.uk/librarian/malibu2001/malibu2001.htm> ,7 Mart 2005.

Follett raporunun ardından, Birleşik Bilgi Sistemleri Komitesi, Yüksek Öğrenim Fon Kurullarından maddi destek almış; Follett Yürütme Grubu ve ulusal elektronik kütüphane geliştirme programlarını başlatarak (e-Lib) olarak bilinen melez kütüphane modellerinin yaygınlaşmasını sağlamıştır.³³ Bu melez kütüphane projelerine aşağıda değinilecektir.

1.1.2.2.1. İlk Proje Örnekleri

eLib kısaltmasıyla anılan ve açılımı Birleşik Krallık Elektronik Kütüphaneler Programı (UK Electronic Libraries Programme-İngiltere) olan proje melez kütüphane teriminin yaygınlaşmasını sağlamak yanında ilk modellerin ortaya çıkmasına da yol açmıştır.³⁴ Ancak, eLib öncesindeki gelişmelerin bu projenin hayata geçmesine olanak sağladığı da hatırlanmalıdır.

Aşağıdaki beş melez kütüphane projesi, eLib kapsamında Ocak 1998'de başlatılmıştır. Bu projeler, dijital kütüphanenin tanımlanması ve bütünleştirilmesi konularında araştırma yapan Evre 3 eLib Programının bir parçasıdır :

HYLIFE (Hybrid Library of the Future) : HYLIFE, melez kütüphaneler için uygulamaların bilgisini saptamak, test etmek, geliştirmek ve yaymak için araştırma yapar.

MALIBU (Managing the Hybrid Library for the Benefit of Users) : MALIBU, melez kütüphane hizmetlerinin organizasyonu ve yönetimi için kurumsal modeller geliştirme üzerinde odaklanmıştır.

HEADLINE (Hybrid Electronic Access and Delivery in the Library Networked Environment) : HEADLINE, Hertfordshire Üniversitesi, London Business School, London School of Economics tarafından gerçekleştirilen, 3 yıllık

---

³³ Carr, **a.g.e.**

³⁴MacColl, "Ten Years..."

bir projedir. Bu proje, aktüel akademik çevredeki işleyen melez kütüphane modelini oluşturmayı ve tamamlamayı, tek bir web arayüzünden fiziki formun dışındaki çok sayıda kütüphane materyaline erişim sağlamayı amaçlar.

BUILDER (Birmingham University Integrated Library Development and Electronic Resources) : BUILDER, öğrenme ve araştırma çerçevesinde işleyen bir melez kütüphane modeli geliştirmeyi amaçlayan, kurum-bazında bir projedir.

AGORA : AGORA, gelişen bir melez kütüphane yönetim sistemi (HLMS)dir. Heterojen yapıdaki hizmetlere bütünleştirilmiş erişimi sağlamaya yönelik çalışır.³⁵

Bu programlar, Dağıtık Ulusal Elektronik Kaynaklar (The Distributed National Electronic Resource (DNER) programının ortaya çıkmasına yol açmıştır.³⁶

eLib kapsamında yapılan çalışmalara göre, melez kütüphaneler her tip bilgiye denetimli erişimi sağlamak amacıyla geliştirilmiştir. Bu erişim, elbette ki kütüphane ortamında olacaktır. Bu kütüphane ortamı fiziksel ya da düşüncede var olabilir.³⁷ Günümüzde kütüphanelerin neredeyse hepsi en azından derme ve OPAC açılarından melez kütüphane özelliklerine sahiptir. Basılı dergi dermesi yerini elektronik ortama taşımıştır fakat, kütüphanelerde tam anlamıyla dijital bir yapı, henüz yoktur.³⁸

Melez kütüphane kavramı çoğunlukla, akademik kütüphaneler ve araştırma kütüphaneleri için kullanılmaktadır. Çünkü bu türlerde dijitalleşme, diğer türlere oranla daha hızlı gerçekleşmektedir. Bu nedenle yapılan çalışmalar ve araştırmalar da daha çok bu türlerdeki kütüphanelere ve onların kullanıcılarına yöneliktir.

---

³⁵ Stephen Pinfield... 'v.d.', "Realising the Hybrid Library," **D-Lib Magazine**, 1998, (Çevrimiçi) <http://dlib.ukoln.ac.uk/dlib/october98/10pinfield.html>, 4 Mayıs 2005.

³⁶ Carr, **a.g.e.**,

³⁷ Russell, **a.g.e.**

³⁸ R. James King, "Building the S&T Digital Library at the Naval Research Laboratory : a Report" **Serials Review**, C.XXIX, No:2, 2003, s.76-82.

1.1.2.2.2. Melez Kütüphaneye İlişkili Kütüphane Modelleri

Geleneksel kütüphaneden dijital kütüphaneye geçiş süreci incelendiğinde melez kütüphane modeliyle ilişkili dört kütüphane modelinden söz edilebilir.³⁹ Literatüre yansıyan modeller şunlardır:

1-Polymedia kütüphaneleri : Polymedia terimi, birbirinden farklı, bağımsız bilgi depolama ortamlarını (kağıt, mikrofilm, CD vb.) nitelendirmek amacıyla kullanılmaktadır. Polimedia kütüphaneleri, geleneksel anlamda kitaplar yanında CD'ler, mikrofilmler, videodiskler, bilgisayar yazılımları ve benzeri materyallerin de dermede yer aldığı kütüphanelerdir. Bu kütüphaneler de geleneksel kütüphaneler gibi:

materyal için yayımcılara bağımlıdır.

ikincil dağıtımçı konumundadır.

geleneksel güçleri, yerel dağıtımın hızına bağlıdır.

kullanıcıları kütüphaneye gitmek zorundadır.

2-Elektronik kütüphaneler : Bu kütüphaneler genellikle hizmetlerini (çevrimiçi dizinler, tam-metin tarama ve erişim olanakları gibi) bilgisayar kullanarak sunan kütüphanelerdir. En önemli özellikleri, bilgi depolama ve erişim için çok geniş elektronik ortam kullanımına doğru belirgin bir hareketi olmasıdır. Bu kütüphanelerde basılı kitaplar da yer almaktadır.

---

³⁹ Fatoş Subaşıoğlu, "Dijital Kütüphaneler : Tanımlama Sorunu," **Türk Kütüphaneciliği**, C. XV, No:1, 2001, s.45-46.

“Elektronik kütüphane çalışmalarına esas olan ve mevcut malzemelerin elektronik ortamda hizmete sunulması amacıyla gerçekleştirilen bir projenin aşamalarını temel olarak dört ana başlıkta incelemek mümkündür :

malzemelerin elektronik ortama aktarılması,

malzemelerin kataloglanması,

malzemelerin elektronik ortamda saklanması,

malzemelere elektronik ortamda erişim sağlanması.”⁴⁰

3-Dijital kütüphaneler : Bu modelde, tüm bilgiler sadece dijital bir formatta yer almaktadır. Bilginin kendisi elektronik bellek ya da optik disk gibi farklı bir depolama ortamında bulunabilir. Bilginin depolandığı ortamın niteliği gereği, dijital kütüphaneler, geleneksel basılı kitapları içermez.

Dijital kütüphaneler, tüm bilgi kaynaklarının bilgisayar ile erişilebilir olduğu, sağlama, depolama, erişim gibi tüm işlemlerin dijital teknolojiler kullanılarak yapıldığı kütüphanelerdir. Doğuştan dijital olarak üretilmiş (born digital) kaynaklar (elektronik dergiler vs.) ve sonradan dijitalleştirilmiş kaynaklardan (yazmaların dijital formatları v.s.) oluşan bir dermeye sahiptirler.⁴¹ Her iki kaynak türü de aynı erişim ve yönetim gereklerine sahiptir.⁴²

4-Sanal Kütüphaneler : Elektronik anlamda, kütüphane ve bilgi hizmetlerinin “sanal gerçeklik”, teknikleri kullanılarak verildiği , kütüphanelerin fiziksel olarak var olmadığı ancak gerçek bir kütüphane gibi düşünüldüğü kütüphanelerdir. Bu terim sıklıkla dijital kütüphane olarak da kullanılmaktadır.

---

⁴⁰ Nergiz Ercil Çağiltay, “Bir Elektronik Kütüphane Projesine Başlarken,” **Türk Kütüphaneciliği**, C.XV, No:3, 2001, s. 256.

⁴¹ Oppenheim, Charles, Daniel Smithson, **a.g.e.**, s.97-112.

⁴² Subaşıoğlu, **a.g.e.**, s.50.

Yukarıda, kütüphane modellerini içeren literatür incelendiğinde, modeller arasında kavram karmaşası olduğu görülür. Literatürde, kavramların tanımlanmadan kullanılması ise, anlaşılmayı daha da zorlaştırmaktadır.

Bilindiği gibi geleneksel kütüphaneler, geleneksel bilgi kaynaklarını toplayan (kitap-dışı dahil), geleneksel yollarla düzenleyen ve dağıtımını sağlayan, tüm bunları sınırları kesin çizgilerle çizilmiş bir alanda gerçekleştiren kütüphane modelleridir. Ancak, dijital ile sanal kütüphane ayrımı belirgin değildir. Çoğu kez, elektronik kütüphane ile dijital kütüphane terimleri de birbiri yerine kullanılmaktadır.

Melez kütüphaneler ise farklı kütüphane modellerinin özelliklerini taşırlar; ancak, farklı kütüphane modellerindeki farklı yapıdaki materyallerin birleştiği yeni bir kütüphane modelidirler. Melez kütüphaneler, ne tamamen geleneksel yapıda, ne de tamamen dijitaldir.

1.1.3. Melez Kütüphane Sisteminin Öğeleri

1.1.3.1. Kullanıcı Profili

Melez kütüphanenin kullanıcısı, geleneksel kullanıcılardan farklı değildir. Ancak, veri(sayı, metin, çizgisel belge, görüntü, harita, devingen görüntü, müzik ve ses gibi bilgi içeren), programlar (kullanılan veri işlemleri, direktifler vb.) ya da veri ve programlar karmaşasını içeren elektronik kaynaklardaki⁴³ artış, gelecekte kullanıcıların yapısını etkileyecektir. Dijitalleşen kütüphane kaynakları, dünyanın herhangi bir yerinde bulunan bir kişinin onlara erişimini olanaklı kılacak; böylece zaman ve mekandan bağımsız bir kullanıcıdan bahsedilir olacaktır.

Melez kütüphane yapısında, hem basılı hem de elektronik kaynakların bulunması kullanıcıları farklı şekillerde etkilemiştir. Kullanıcıların bir kısmı elektronik materyali kullanmayı tercih etmemekte ve bunun nedeni olarak da

---

⁴³ Hasan S. Keseroğlu, **Kataloglama Kuralları : Anglo-Amerikan Kataloglama Kuralları 2**, Gözd. geçl. 4. bs., İstanbul, Mep Kitap, 2006, s.333.

elektronik yapının dezavantajlarını göstermektedir. Bir diğerk kullanıcı grubu ise yalnızca elektronik kaynakları kullanmayı tercih etmektedir.

Elektronik kaynakların üniversite öğrencileri tarafından kullanım oranının artması, kütüphanecilerde “Üniversite öğrencileri bundan sonra kütüphaneyi fiziksel olarak ziyaret etmezse” endişesine neden olmuştur. Örneğın Idaho Üniversitesi’nde yapılan bir araştırmanın sonuçlarına göre; 1997’den beri kapıdan giren kişi sayısı ve kitap dolaşımını %20’den fazla azalmış, buna karşın, 1999’dan beri, öğrenciler tarafından erişilen elektronik makale sayısı, yaklaşık %350 oranında yükselmiştir.⁴⁴ Buna göre, kullanıcıların kütüphaneye gelmemesi, onların kütüphane hizmetlerinden yararlanmaması anlamına gelmemektedir. Kütüphaneler için bu durum bir fırsat olarak kabul edilmeli; kütüphaneler, hizmetlerin elektronik ortamda verilmesi konusunda kendilerini geliştirmelidir.

1.1.3.2. Derme

“20.yüzyılın ortalarına kadar kitap ve dergi ağırlıklı olan kütüphane dermelerine önce kitapdışı belgeler, yüzyılın sonuna doğru da CD-ROM’lar eklenmiştir. Bilgisayarın kütüphane içinde kullanılmaya başlanması, CD-ROM üzerindeki bilgi kaynaklarının yerel ağlar üzerinden kullanılmasını sağlamıştır. Yerel ağlardan sonra, geniş ağların özellikle de geniş ağ olan internet’in geliştirilmesi kütüphane dermeleri için yeni fırsatları ve sorunları beraberinde getirmiştir. Özellikle World Wide Web’in kullanıma girmesiyle, dermenin anlam sınırları genişlemiştir. Yalnızca fiziksel olarak sahip olunanlar yanında, lisans anlaşmaları ile kullanım hakkı elde edilerek erişim sağlanan elektronik kaynaklar (ağlaşmış bilgi kaynakları, networked information resources) ve web siteleri dermeye eklenmiştir.”⁴⁵

---

⁴⁴ Juris Dilevko, Lisa Gottlieb, “Print Sources in an Electronic Age : a Vital Part of the Research Process for Undergraduate Students,” **The Journal of Academic Librarianship**, C.XXVIII, No:6, 2002, s.381-392.

⁴⁵ Hülya Dilek Kayaoğlu. “Bilimsel İletişim Süreci ve Elektronik Kaynakların Derme Yönetimine Etkisi” 1. Uluslararası Bilgi Hizmetleri Sempozyumu : İletişim, 25-26 Mayıs 2006, İstanbul, T.C. İstanbul İl Özel İdaresi İl Genel Meclis Salonu’ nunda sunulan bildiri.

Günümüzde, çağdaş bir kütüphane dermesi aşağıdaki materyallerden oluşur :

1. Elle tutulabilir (*tangible*) bilgi kaynakları: (*monograflar, kasetler, görüntü bantları, slayt formlar, mikroformlar vb.*). Bu tür kaynaklar kütüphanenin sahibi olduğu ve kütüphanenin içinde yer alan kaynaklardır. Bunlar dışında, kütüphanelerarası ödünç verme ya da diğer kaynak paylaşım projeleri ile kullanılabilen ve başka kütüphanelerin sahibi olduğu bilgi kaynakları da bu başlık altında ele alınabilir.
2. Elle tutulamayan (*intangible*) ama bilgi kaynağı olarak bilgisayar ekranında izlenebilen elektronik bilgi kaynakları: (*CD-ROM'lar, kütüphanenin bilgisayarına yüklenmiş bazı veritabanları*). Bu tür bilgi kaynakları kütüphane bilgisayar sistemine bağlı bir uç ile kullanıcıların çoğu zaman hiçbir ücret ödemeksizin elde edebildiği elektronik bilgi kaynaklarıdır. Elle tutulamayan bilgi kaynakları arasında başkaları tarafından yaşatılan, günlenebilen bilgisayar ortamındaki veri tabanları da yer alır. Bu türden bilgi kaynakları da ücretli ya da ücretsiz olarak sunulur.

Yukarıdaki açıklamalar ışığında, melez kütüphane dermesinin, geleneksel kağıt-tabanlı ve kütüphane içinde fiziksel olarak erişilebilen materyallerin yanı sıra, kütüphane içinden ya da dışından çevrimiçi olarak erişilebilen materyallerden oluştuğu kolayca söylenebilir.

---

⁴⁶ Erol Olcay, "Elektronik Bilgi Kaynakları ve Derme Geliştirme Politikaları", Inet-tr' 97 : III. Türkiye'de İnternet Konferansı, 21-23 Kasım 1997, Ankara'da sunulan bildiri, (Çevrimiçi) <http://inet-tr.org.tr/inetconf3/bildiriler/kutuphan.htm> , 10 Mayıs 2005.

Geleneksel basılı bilgi kaynaklarının en önemli avantajları, onları araştırmak ya da okumak için başka bir araca daha ihtiyaç duyulmamasıdır. Basılı kaynaklar aynı zamanda rahat kullanılır. Dergi, kitap ya da diğer basılı kaynakları evde, işyerinde ya da seyahatte de okuyabilirsiniz. İçindekiler sayfalarını ilgili konular için kolayca tarayabilirsiniz.⁴⁷

Kütüphane dermesine çevrimiçi olarak erişilebilen materyalin eklenmesi, bu materyalin korunması ve saklanması sorununu ortaya çıkarmıştır. Günümüzde bilgi kaybını engellemek için uygulanan yöntemler vardır. Ancak, hiçbir yöntem fiziksel olarak elimizde olmayan bir materyalin sonsuza dek bizde kalmasını kesin olarak sağlayacak teknolojiyi henüz barındırmıyor.

Gelişen dünyadaki pek çok ülke, elektronik kaynakların korunmasında karşılaşılan problemleri önlemek için, yedekleme, düzenli olarak güncelleme ve kayıtları başka bir alana aktarma gibi yollar bulmuşlardır. Ancak elektronik kaynakların saklanması ve korunması için kullanılan bu yöntemler sürekli çözüm sağlamaz. Bu bağlamda, melez kütüphane yaklaşımının kullanılması, dijital arşivleme ve geleneksel arşivlemeyi bir bütün haline getirdiğinden sorunun çözümünde yardımcı olur.⁴⁸

1.1.3.3. Personel

Melez kütüphanede verilen hizmetlerin etkinliği ve verimliliği personel arasındaki mesleki iletişimin en üst düzeyde olmasını gerektirir. Çünkü verilen hizmetlerin kalitesi değişik becerilere sahip personelin bir arada uyumlu çalışması ile

---

⁴⁷ Shelagh Fisher, "Access to Information," **Library Management**, C.XVI, No:5, 1995, s.27-34. (Çevrimiçi)

<http://proquest.umi.com/pqdweb?did=6987035&sid=1&Fmt=3&clientId=46175&RQT=309&VName=PQD>, 10 Haziran 2005.

⁴⁸ Patrick Ngulube, "Implications of Technological Advances for Access to the Cultural Heritage of Selected Countries in Sub-Saharan Africa," **Government Information Quarterly**, C.XXI, No:2, 2004, s.143-155.

mümkündür. Melez kütüphanede çalışan kütüphaneci, ilk olarak bilgi teknolojilerine aşina olmalıdır.

Melez kütüphanede en fazla değişen, belki de danışma hizmeti veren kütüphanecinin görevidir. Dermesine elektronik kaynakların eklendiği ve elektronik kaynakların basılı kaynakların yerini almaya başladığı melez kütüphanede, danışma hizmeti gitgide karmaşık bir hal almaya başlamıştır. Bu karmaşanın iki derecesi vardır : İlki, erişilebilir olan dergilerin bulunduğu ortamlardan (basılı-elektronik) kaynaklanan karmaşa, ikincisi ise kullanıcı ile kütüphane arasındaki bağ ve bunun derecesidir.⁴⁹

Danışma bölümündeki kütüphaneci, geleneksel tarama sistemlerinin yanı sıra elektronik tarama sistemlerine de hakim olmalıdır. Bunun yanında e-dergileri içeren veritabanları konusunda bilgi sahibi olmalı, dil konusunda sorunu olmamalı, internetin geniş ve düzensiz ortamında bilgileri nasıl yakalayacağını bilmelidir.

Kısaca belirtmek gerekirse, melez kütüphane personeli, kütüphane ve bilgi teknolojilerine hakim olmanın yanında, bu sistemlerin uyumlu çalışmasını ve gelişmesini sağlayacak teknik yönetim bilgisine de sahip olmalıdır. Kataloglama ve danışma bölümlerinde çalışan kütüphaneciler, çeşitlenen ve formatı değişen bilgi kaynaklarının denetimi, düzenlenmesi ve kullanıcıya sunulması için gerekli bilgi ve donanıma sahip olmalıdır. Eski ve yeni teknolojilerin uyumunu sağlayabilmelidir. Kütüphane personeli arasındaki iletişimin sürekli kılınması, bu ortamda kaçınılmazdır.

1.1.3.4. Bina

Ortaya çıkan melez kütüphane kavramı elektronik yayın alımlarını hızlandırmış; derme geliştirme konusuna farklı bir bakış açısı getirmiştir. Kütüphanelerin değişim sürecini geçmiş, bugün ve gelecek olarak ele aldığımızda;

---

⁴⁹Catherine von Elm, Judith F. Trump, "Managing Technology : Maintaining Mission in the Hybrid Library," **The Journal of Academic Librarianship**, C.XXVII, No:1, 2001, s.33-35.

geçmişte en değerli kütüphane binası en büyük olan, raflarında en fazla yayını bulunduran kütüphaneydi. Günümüzde melez kütüphane yapısı bu görüşü hızla değiştirmektedir. Raflardaki yayınların sayısı yerini raflardaki ve dijital ortamdaki yayınların niteliğine bırakmıştır. Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler ışığında, kütüphane bir yer olarak ortadan kalksa da hizmet olarak var olacak, kanısındayım.

Melez kütüphane söz konusu olduğunda ise, bu model, dijital kütüphaneye geçiş aşaması olarak düşünülse bile, hala elektronik ve basılı kaynaklar birlikte kullanılır; yerel ya da uzakta olan çeşitli formatlardaki bilgi kaynaklarına erişimde bütünleşik bir yapı vardır. Dolayısıyla, melez kütüphane bir bölümü fiziksel, bir bölümü sanal olan hem bir çevre, hem de hizmet sağlar. Ancak bina olarak, geleneksel kütüphane yapısını korur.⁵⁰

Bu gelişmeler, “Melez kütüphane sistemi kütüphanede yer sorununu ortadan kaldırır mı?” sorusunun sıklıkla sorulmasına neden olmuştur. Bilgi kaynaklarının hızlı artışı, kütüphanelerde yer sorununu ortaya çıkarmıştır. Bir süre sonra rafların yetersiz kalacağı bilinen bir gerçekliktir. Kaynakların elektronikleşmesi ve elektronik bilgi sistemleri yer sorununu ortadan kaldıracaktır. Yalnız bu durum elektronik kaynakların nasıl saklanacağı ve bu kaynaklara erişimin nasıl sağlanacağı konularında yeni soruları doğurmuştur.

Melez kütüphane yapısından bir adım ötesi, dijital kütüphane sistemi olarak tasarlanmaktadır. Bu nedenle kütüphanenin fiziksel yapısının da değişime uğrayacağı yolundaki görüşler hız kazanmıştır. Yakın bir gelecekte basılı materyalin tamamen ortadan kalkması sonucu yalnızca düşüncede var olan kütüphane sistemleri ortaya çıkabilir.

---

⁵⁰ J. K. Vijayakumar, Manju Vijayakumar, **Realizing the Digital Libraries : Assumptions and Challenges Underlying It**, Surendra Singh and Sonal Singh. New Delhi, Ess Publications, 2002, s. 366.

Dijital bir kütüphane, geleneksel kütüphaneler gibi geleneksel bir kütüphane binasına ihtiyaç duymaz. Melez kütüphanelerde, kütüphane binası şekil değiştirmekle birlikte varlığını sürdürmektedir.

1.1.3.5. Bütçe

Melez kütüphanelerin dermesi, basılı ve elektronik kaynakların karışımından oluşur. Basılı ve elektronik kaynakların her ikisinin de maliyeti kütüphane bütçesinde yer alır. Kütüphanelerin melez yapısı göz önüne alındığında, kütüphaneler artık kendilerine özgü koleksiyonlarını yeni yollarla kullanmalıdır.

Melez kütüphanenin getirdiği maliyet, yalnızca, basılı ve elektronik kaynakları dermelerinde temsil etmek üzere yapılan harcamalar ile sınırlı değildir. Aynı zamanda, bilgi ve iletişim teknolojisinin gerektirdiği alt yapıyı kurmak için de kayda değer yatırım yapılmaktadır. Başlangıçta yapılan bu yatırımların, yeni teknolojik gelişmelerle hizmetleri senkronize etmek için sürdürülebilir kılınması da gerekmektedir.

Birincil dereceden kaynakları toplayan pekçok kütüphane, koleksiyonlarını dijitalize etme ve tüm dünyayla paylaşma fırsatına sahiptir. Bu durum, kütüphanelerin girişimci bir yapıya bürünmesini de sağlamaktadır.⁵¹

1.1.3.6. Yönetim

Kütüphanelerin yönetimi eskisinden daha zordur. Melez kütüphaneyi yönetebilmek ise, çok yönlü düşünebilen, vizyon sahibi bir liderlik anlayışını

---

⁵¹ Karen Schmidt, "Past Perfect, Future Tense: a Survey of Issues in Collection Development," **Library Collections, Acquisitions and Technical Services** C.XXVIII, No:4, 2004, s.360-372.

gerektirir. Yönetici, farklı becerilere sahip personelin, melez kütüphanede sunulan bilgi hizmetlerini vermek üzere işbirliği içinde çalışabilmesini sağlayabilmeldir.⁵²

Özellikle akademik kütüphaneler derme merkezlikten, öğrenme merkezliliğe geçiş yaşamaktadır. 1990'larda bu değişim kendini iyice belli etmeye başlamıştır. Elbette bu değişimde internetin yaygınlaşması da kilit rol oynamıştır. Bu değişim sürecinde, yönetici aşağıdaki soruları sıklıkla tekrarlar olmuştur:

Neredeyiz, ne yapıyoruz?

Bizden ne bekleniyor?

Günün ihtiyaçlarının yanı sıra geleceğin ihtiyaçları nelerdir ?

Bütçemizi bu değişime göre gözden geçiriyor muyuz?

Bilgi teknolojisindeki değişime ayak uydurabilecek miyiz?

Üniversitelerde kütüphanenin önemi nedir?

Yönetimi zorlayan konulardan biri, bütçedir. Kütüphaneler kampüsteki diğer kurumlarla bütçe açısından bir anlamda rekabet içindedir. Ayrıca kütüphane hizmetlerinin elektronikleşmesi başlangıçta ciddi bilişim yatırımlarını gerektirmiştir. Yönetici, bu başlangıç yatırımlarının sürdürülebilir olması için gerekçesini iyi oluşturabilmelidir.

Öte yandan, kütüphane bütçeleri, yalnızca ihtiyacı karşılayacak basılı ve elektronik kaynakları satın almak için harcanmamaktadır. Kütüphaneler kendi dermelerini de dijital ortama aktarmaya başlamışlardır. Bu da ciddi bir yatırımdır. Bu konuda yapılan çalışmaların ulusal düzeyde planlanması ise eldeki sınırlı kaynakların etkin kullanımını sağlayacaktır.

Gelişen teknolojinin getirdiği yenilikler, kütüphane hizmetlerine geciktirilmeden yansıtılmalı, teknolojinin sunduğu kolaylıklardan ihtiyaç dahilinde yararlanılmalıdır.

---

⁵² Elm ve Trump, "Managing technology...", s.34.

İKİNCİ BÖLÜM : MELEZ KÜTÜPHANEDE BİLGİ ERİŞİM SORUNLARI

2.1. Bilgi Erişim

2.1.1. Kavramlar ve Tanımlar

Bilgi erişim kavramına geçmeden önce bilgi ve erişim kavramlarını tanımlamak gereklidir.

2.1.1.1. “Bilgi”(Information) ve “Erişim” (Retrieval) Kavramları

Bilgi kavramının tanımlanmasındaki en büyük sorunlardan biri, bilindiği gibi, İngilizce “information” ve “knowledge” sözcüklerinin her ikisinin de karşılığı olarak Türkçe’de “bilgi” sözcüğünün kullanılmasıdır.

“Veri (data) ; işlenmemiş, düzenlenmemiş ham gerçeklerdir. Veri bilginin kaynağıdır. Bilgi (information) toplanmış, anlamlı bir şekilde işlenmiş veridir. Veri bilginin (information) hammaddesini oluşturur. Kararların alınmasına yardımcı olacak bilgiyi (information) üretmede veriden yararlanır. Her tür bilginin oluşumunu sağlayan kaynak veridir.”¹ Veriler olmadan bilimsel bilgi üretilemez.

“Bilgi (knowledge), bilgiden (information) sonraki basamağı oluşturmakta, daha sonraki oluşumu ifade etmektedir. Bilgi (knowledge), bilginin (information) ötesinde, bilginin yorumlanması, belli bir değere göre işlenmesi, bilgi alanının etkinlikleri doğrultusunda hazırlanmasıdır.”² Knowledge anlamındaki bilgide, zihinsel bir etkinlik olan yorumlama söz konusudur. Bilginin yaşam şekline ve düşüncelere göre insan zihninde şekillenmesi, olarak tanımlanabilir.

---

¹Nazan (Özenç) Uçak, “Bilgi Üzerine Kuramsal Bir Yaklaşım,” **Bilgi Dünyası**, C.I, No:1, 2000, s.146.

² Uçak, **a.g.e.**, s.147.

Information anlamındaki bilgi, "... çeşitli kaynaklardan farklı kanallarla belirli bir amaç için elde edilen, özümşenen ve daha önce var olan bilgide değişiklik yaratarak bir etkinlik için kullanılabilen ve başkalarına iletilebilmek üzere farklı ortamlara kaydedilebilen bir olgudur."³ Çeşitli kaynaklardan çeşitli yollarla edinilen bilgi yine çeşitli ortamlara kaydedilebilir ve çeşitli yollarla iletilebilir. Bu bir süreç olarak izlenmelidir. Bilgi bu yolla çoğalır, şekil değiştirir, yenilenir.

"Bireysel bilgi, her bireyin zihninde var olan, sadece o birey aracılığıyla ve sorular sorularak erişilebilen bilgidir. Toplumsal bilgi ise, toplum veya toplumsal bir sistem tarafından toplanan, toplumun tüm bireyleri tarafından eşit ve serbestçe erişilebilen bilgidir. Bu iki tür bilgi arasındaki temel ayrım erişilebilirlik sorunundadır. Bazı toplumlarda toplumsal bilginin olduğu kayıtlara herkesin erişimi söz konusu değildir. Bunlar yarı-toplumsal bilgi olarak adlandırılmaktadır. Bunlar hükümetler için hazırlanmış yayınlar, personel kayıtları, banka hesapları, vergi kayıtları gibi toplumun alt sistemleri ile ilgili özel kayıtlar olabilir."⁴ Bireysel bilgiye erişim ana kaynak olan kişiye bağlıdır. Kişi istemedikçe bireysel bilgi gizli kalır ve bu bilgiye erişilemez. Toplumsal bilgilerin de bir kısmına erişilebilir ya da yalnızca belli bir kesimin erişebildiği bilgiler vardır. Burada düşünülmesi gereken, teknolojinin bu denli geliştiği günümüzde, her insanın bilgiye erişimde eşit şansa sahip olmadığıdır.

Tez konusu bağlamında kullanılan "bilgi" kavramı, bir amaç doğrultusunda, çeşitli sistemler yoluyla ulaşılan, kayıtlı ve başka bir ortama kaydedilebilen ve yine bir amaç doğrultusunda işlenip kullanıma sunulabilen bilgiye (information) gönderme yapmaktadır.

---

³ Uçak, a.g.e., s. 151.

⁴ Uçak, a.g.e., s.153.

Erişim (retrieval) kavramı ise Rowley, tarafından, “1. araştırma ya da zihinsel çaba ile kazanmak, bilgiyi depolamak ya da hatırlamak, bilgiye yeniden sahip olmak...”⁵ biçiminde geniş bir kapsamda tanımlanır.

Köksal’ın tanımı ise, biraz daha somuttur : Buna göre erişim, bir veri saklama ortamında, veri okuma ya da yazma işlemini gerçekleştirmek üzere, adresi verilen yeri fiziksel olarak bulma, olarak tanımlanabilir.⁶

Dolayısıyla, erişimi gerçekleştirmek için, verilerin toplandığı bir ortam (derme), aranılan bilginin adresini belirtecek düzenekler (bilgi erişim sistemleri), bu aramayı gerçekleştirecek kişi/ler gerekmektedir.

Genel olarak, “bilgi; birbirinden ayrılmayan iki öğeden oluşmaktadır. Bunlardan birisi bilen (insan), öteki ise bilinen, araştırılan (var olan) nesnedir. Her bilgi bu iki öğeye ve bunlar arasında kurulan bağa dayanır.”⁷ Bu bağ kuran, bilgi erişim sistemleri, kurulan bağ ise bilgi erişimdir.

2.1.1.2. “Bilgi Erişim” Kavramı

Bilgi erişim kavramı ilk kez Calvin Mooers tarafından⁸, 1948 yılında “Application of Random Codes to the Gathering of Statistical Information” başlığını taşıyan yüksek lisans tezinde “information retrieval” terimi altında kullanılmıştır.⁹

Bilgi erişim terimini Türkçe’de ilk kez kullanan Aydın Köksal’dır.¹⁰ Aydın Köksal bilgi erişim kavramını şöyle tanımlar:

---

⁵ Jennifer Rowley, **Bilginin Düzenlenmesi : Bilgi Erişime Giriş**, çev. Sekine Karakaş, Ankara, TKD Ankara Şubesi, 1996, s.4.

⁶ Aydın Köksal, **Bilişim Terimleri Sözlüğü**, Ankara, TDK, 1981, s.43.

⁷ Uçak, **a.g.e.**, s.144.

⁸ Jale Baysal, **Kütüphanecilik Alanında Yeni Kavramlar Araçlar Yöntemler**, 2. bs. İstanbul, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi, 1987 s. Ayr.bkz. Arıkan, Aykut, **Bilgi Erişimde Dil Sorunları**, (doktora tezi), İstanbul, 2005, s.4.

⁹ Arıkan, **a.e.**, s.4.

¹⁰ Arıkan, **a.g.e.**, s.5.

“**Bilgi erişim I:** Bir bilgi erişim dizgesini kullanarak, içerik bakımından araştırılan konu ve kavramlarla ilgili olabilecek, genellikle varlığı bile bilinmeyen belgelerin izini bulmayı amaçlayan araştırma.

Bilgi erişim II: Bellekte saklı verilerden belli bir konuda bilgi alma yöntem ve yardımları. Bu anlamda **bilgiye erişme** deyimini de kullanılır.”¹¹

Arıkan, bilgi erişim kavramına getirilen tanımların, hem bilgiye ve bilginin düzenlenmesine hem de sınıflama kavramına gönderme yapacak biçimde konu dizinlenmesi ile daraltılarak kullanıldığını belirterek, Baydur’dan¹² yaptığı alıntı ile konu dışında yazar, yapıt adı ve diğer biçimlerde bilgi erişim uçları olduğunun altını çizmektedir.¹³

Bilgi erişim, “bilgi toplama, sınıflama, kataloglama, depolama, büyük miktardaki verilerden arama yapma ve bu verilerden istenen bilgiyi üretme (veya gösterme) teknik ve süreci” olarak tanımlanabilir.”¹⁴

Bilgi erişimin, bir disiplin olarak ortaya çıkması ise yaklaşık olarak son 50 yılın ürünüdür.¹⁵ “Elektronik depolama ve bilgi erişim iki önemli aşamanın sonucudur. Birincisi, Amerikalı bilim adamı Claude Shannon tarafından 1938’de başlatılan bilgisayar teknolojisindeki gelişmeler, ikincisi ise 1951’de Mortimer Taube’nin başkanlığında bir Amerikalı ekip tarafından geliştirilen bağlantılı

---

¹¹ Köksal, a.g.e., s.26-27.

¹² Gülbün Baydur, “Konu İndekslemesinde Gelişmeler ve Türkiye,” **Kütüphaneciliğimiz Üzerine Görüşler**, Ankara, Kütüphaneler Genel Müdürlüğü, 1987, s.78.

¹³ Aykut Arıkan, **Bilgi Erişim Sistemleri : Bilgi Erişimde Dil Sorunları**, İstanbul, Babil, 2006, s.24-25.

¹⁴ Yaşar Tonta, "Bilgi Erişim Sorunları ve İnternet," Ed. Ali Can, M. Tayfun Güle, Oya Gürdal ve Erol Yılmaz, **Kütüphanecilikte Yeni Gelişmeler, Kavramlar, Olgular... 37. Kütüphane Haftası Bildirileri : 26 Mart - 01 Nisan 2001** içinde (52-62), Ankara, TKD, 2002, s.1.

¹⁵ Tonta, a.e., s.1.

dizinleme ve erişim ilkeleridir.”¹⁶ Arıkan’a göre, bu kavramın ortaya çıktığı kesit olan 2. Dünya Savaşı sonrası, özellikle bilgisayar sistemlerinin kullanılmaya başlandığı dönemdir. Gerçi, bilgisayar öncesinde de kataloglar, bibliyografyalar v.b. aracılığı ile bilgi erişim gerçekleştiriliyordu. Fakat, bilgiye erişim işlemlerinin bilgi erişim kavramını doğuracak kadar kurumsallaşması ancak bilgisayar ile söz konusu olmuştur.¹⁷

Bilgi erişim, temel olarak 3 biçimde gerçekleştirilebilir :

1-Bibliyografik künyeye erişim

2-Tam metne çevrimiçi (online) erişim

3-Fiziksel erişim

Bibliyografik künyeye erişim, taramalar sonucunda, bilgi kaynağının adı, yazar adı, yayın yeri, yılı ve tarihi, kaçınıcı basım olduğu v.b. bilgilerden oluşan bibliyografik künyesine erişimin sağlanmasıdır. Tam metne erişim (çevrimiçi), sistem sınırları dahilinde, veritabanında kayıtlı bir kaynağın bibliyografik bilgilerinin yanısıra tam metne de çevrimiçi olarak erişilmesidir. Fiziksel erişim ise, tarama bittiğinde elde edilen bibliyografik bilgilerle, bilgi merkezinin sistemini kullanarak kaynağın bizzat kendisine, fiziksel olarak erişilmesidir.

2.1.2. Tarihsel Gelişim

2.1.2.1. Gelişen Teknolojinin Bilgi Erişime Etkileri

“Teknolojinin gelişmesi ile, kütüphaneler ve bilgi merkezlerine sağlanan en önemli olanaklar arasında bilgi arayan insanın kişisel bilgisayarını kullanarak, kapsamlı ve ileri sistemlerle bağlantı kurabilmesi ve herhangi bir kitabı, makaleyi ya

---

¹⁶Sekine Karakaş, “Çağdaş Teknolojinin Kütüphaneler ve Bilgi Merkezlerinde Uygulanması,” **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi** , C.XXXVIII, No:1-2, 1998, s.448.

¹⁷Arıkan, Bilgi Erişim Sistemleri..., s.24-25.

da belgeyi önündeki ekrana getirebilmesi, bulunmaktadır.”¹⁸ Yeni iletişim araçları, hem daha çok bilgiye erişimi sağlamış, hem de 'iletişim devrimi'nin sonucu olarak, bilginin artık, insanların ayağına gelmesine yol açmıştır¹⁹ ve zaman/mekan kısıtlamasını ortadan kaldırmıştır. Bilgisayarlar yardımıyla günümüzde pek çok kütüphanenin çevrimiçi kataloğunu taramak mümkündür. Melez yapıdaki akademik kütüphaneler, abone oldukları çevrimiçi veritabanlarına ya da e-dergilere evden de şifre alarak erişim sağlamaktadır. Kullanıcı, aracı olmadan da istediği bilgiye erişebilmektedir.²⁰

Bilgi ve iletişim teknolojisinin gelişmesiyle sağlanan erişim olanakları,

-Bilgi Ağları: Bilgi ağları bilginin taranabileceği, aktarılabilceği ya da değişimin yapılabileceği, iki veya daha fazla kullanıcı arasında bağlantı sağlayan iletişim araçlarıdır.

-Elektronik posta ve elektronik mektup

-Kütüphane katalogları

-Hipermetin : Hipermetin sistemleri, bağlantılı çerçevelerden oluşan, bir ağ içinde doğrusal olmadan düzenlenen metin, resim, ses ve animasyon çerçevelerini içerir.

-Tam metin erişimdir.²¹

Kütüphanelerin hizmetlerini sunmak için bilgi ve iletişim teknolojilerinden yararlanması, yalnızca hizmetlerin kalitesini ve kapsamını etkilemekle kalmamaktadır. Bu durum, bilgi merkezlerinde çalışacaklar için yeni pozisyonların da gelişmesine yol açmaktadır. Örneğin son yıllarda “sistem kütüphanecisi” kavramı kullanılmaya başlanmıştır.

---

¹⁸ Karakaş, “Çağdaş Teknolojinin...”, s.445.

¹⁹ Aydın Uğur, **İletişim Alanında Gelişmeler Yeni İletişim Teknolojilerinin Toplumsal ve Siyasal Etkileri** (doktora tezi) Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1986, s.144.

²⁰ Uğur, **a.g.e.**, s.137.

²¹ Karakaş, **a.g.e.**, s.452-455.

Sistem kütüphanecileri, kütüphanedeki bilgi erişim sistemlerinin bilgisayarlaştırılmasını yönetmekle sorumludur. ²² Üç konuda bilgili olmaları beklenir :²³

-Kütüphane uygulamaları (özellikle sağlama, kataloglama, dolaşım gibi en fazla otomasyona geçirilen alanlarda)

-Bilgi teknolojileri (yazılım, donanım)

-Yönetim

Bu listeye kanımca, ülkemiz koşullarında yabancı dil bilme zorunluluğu da eklenmelidir. Özellikle sürekli bir gelişim içinde olan teknolojinin dilinin İngilizce olduğu düşünülürse bu dili bilmenin zorunluluk olduğu açıktır.

2.1.2.1.1. Bilgi Erişim ve İnternet

İnternet, çoğu kimse için vazgeçilmez bir bilgi kaynağı halini almıştır. İnternet sayesinde, insan deneyiminin en değerli bilim, kültür ve sanat ürünlerine elektronik olarak, büyük bir hızla, olabildiğince uygar ve zahmetsiz erişmek ve onları paylaşmak mümkün olmaktadır. ²⁴

İnternet kullanılarak, çeşitli meslek gruplarının, örgütlerin ya da çeşitli ülkelerin veritabanlarına ulaşılabilir, teknik raporlara, ders notlarına erişilebilir, ücretsiz yazılımlar yüklenebilir, çevrimiçi üniversitelerden ders alınabilir, çeşitli kütüphane katalogları taranabilir, kişi ya da kurumların adreslerine ulaşılabilir, haberler ve hava durumu izlenebilir. Günden güne erişilebilecek nesnelere sayısı artmakta, bu nesnelere erişimi kolaylaştıracak yöntemler bulunmaktadır. ²⁵

---

²² **The Systems Librarian: The Role of The Library Systems Manager**, ed. Graeme Muirhead, London, Library Association Publishing, 1994, s. 18.

²³ **A.e.**, s.174-175.

²⁴ Mustafa Akgül, "Bilgiye Erişimin Yeni Adı," **Bilişim İletişim**, C.XXIII, No:61, 1995, s.24.

²⁵ Akgül, "Bilgiye...", s.25.

İnternet, “çeşitli formlardaki bilgilerin yerini belirlemek, bu bilgilere erişmek, bu bilgileri indirmek ya da göstermek için birçok standart protokol kullanan bir istemci/sunucu sistemidir. Web önemli bir internet erişim aracı olması nedeniyle, günümüzde neredeyse internetle özdeşleşmiş durumdadır.”²⁶ Özellikle son yıllarda, World Wide Web insanların bilgi arama ve bilgi erişim davranışlarını değiştiren itici bir güç haline gelmiştir. Web’in geniş bilgi kaynaklarına erişime uygun olmasıyla birlikte hergün biraz daha fazla kişi Web’i kullanmağa başlamıştır. Kütüphaneler de, web-tabanlı bilgiye olan bu ihtiyaca yanıt verebilmek için geç kalmamalıdır.²⁷ Çünkü, “erişilebilecek nesnelerin sayısı hızla artmakla birlikte, bu nesnelere ulaşmak, bulmak ve edinmek gitgide kolaylaştırılmaktadır”²⁸ görüşü, günümüzde aktif ya da potansiyel kullanıcılar arasında hızla yayılmaktadır.

İnternetin bilgi erişim alanına getirdiği kolaylıklar, bilgi uzmanlarınca da kabul edilmektedir. Hatta, internetin gelişmesiyle birlikte “cybrarian” terimi ortaya çıkmıştır. Cybrarian, interneti bir tarama aracı olarak kullanmada büyük yeteneğe sahip olan ve bunu yaşamına yansıtan bireyleri tanımlamak için kullanılır. Bu kişiler, siber alemin kütüphanecileri olarak da görülebilirler.²⁹ İnternetin bilgi erişim alanına getirdiği kolaylıklar bilgi uzmanlarınca da kabul edilse de, görüşün eleştirisi de yapılmakta, internetin bir bilgi kaynağı olarak temel erişim sorunlarını içerdiği bilinmektedir. İnternette yapılan taramalar sonucu isabetsizlik oranı hayli yüksektir. Çünkü, internette standartlar henüz tam anlamıyla yerleşmemiştir.³⁰

---

²⁶ Mehmet Emin Küçük, “Kütüphanelerde WWW Kullanımı,” **Türk Kütüphaneciliği**, C.XIII, No:3, 1999, s.267.

²⁷ Brian Detlor, Clement Arsenaut, “Web Information Seeking and Retrieval in Digital Library Contexts : Towards an Intelligent Agent Solution,” **Online Information Review**, C.XXVI, No:6, 2002, s.404-412, (Çevrimiçi)
<http://proquest.umi.com/pqdweb?did=276408831&sid=4&Fmt=4&clientId=46175&ROT=309&VName=PQD>, 21 Haziran 2005.

²⁸ Akgül, **a.g.e.**, s.25.

²⁹ Matt Gebhardt, “Finding High Quality Information on the web at the Internet Public Library,” **Inside the Internet**, C.IX, No:11, 2002.

³⁰ Nancy J. Young, Marilyn von Seggern, “General Information Seeking in Changing Times : a Focus Group Study,” **Reference and User Services Quarterly**, C.XLI, No:2, 2001, s. 159-169.

2.1.3. Bilginin Düzenlenmesi

Genel olarak bilginin düzenlenmesinin amacı, bilginin daha sonra arandığında bulunabilmesine olanak sağlamaktır.³¹

Düzenlemek kavramı, ” 1. elemanla donatmak, düzenli hale gelmek/getirmek, hayata uyarlamak, 2. organik bir bütün haline getirmek, düzenli bir yapıya kavuşturmak, şekil vermek ve çalışır hale getirmek, tanzim etmek” biçiminde tanımlanır.³²

Bilginin düzenlenmesindeki temel amaç, ona erişimi sağlayabilmek olduğu için, bilginin düzenlenmesi bazen **bilgi erişim** olarak da bilinir. Zaten, hem düzenlemek, hem de erişim terimleri, “çalışır hale getirmek” anlamını da taşır. Bu nedenle bilginin düzenlenmesi ve ona daha sonra erişilmesi aynı sürecin parçalarıdır.³³

Sahip olunan bilgi, belirlenmiş sınırlar dahilinde düzenlenmezse bir bilgi karmaşası oluşur. Bu, tıpkı internette yer alan bilgilerin oluşturduğu karmaşa gibidir. Düzenlenmeyen ya da düzenlenemeyen bilgi işlevini gerçekleştiremez çünkü, rastlantısal olmayan, bilinçli bir tarama sonucu o bilgiye erişilemez.

Bilginin düzenlenmesinde, birbirinden farklı gelişme çizgileri olan aşağıdaki üç alan gittikçe daha fazla birbirine doğru yaklaşmakta ve bunların hepsi bilginin düzenlenmesindeki araçların büyük bir bölümünü yararlı bir biçimde kullanabilmektedir. Bu alanlar şunlardır:

- “Kataloglar ve bibliyografyalar, bir dermedeki ya da belirli bir konudaki belgelerin listelenmesinde kütüphaneciler tarafından kullanılır.

---

³¹ Rowley, **a.g.e.**, s.3.

³² Rowley, **a.e.**

³³ Rowley, **a.g.e.**, s.5.

- Dizinleme ve öz hazırlama hizmetleri, özel bir konudaki istemi karşılamak için gereken belgelerin tanımlanmasında enformasyon uzmanları tarafından kullanılır.
- Kayıt yönetim sistemleri, kayıtların düzenli bir dermesini oluşturmak üzere kayıt yöneticileri ve arşivcilerin sorumluluğundadır.³⁴

Yukarıdaki alanlarda bilginin düzenlenmesi temelde, ona erişimi mümkün kılmak için gerçekleştirilir. Fakat, kullanıcının arama konusundaki davranışı da göz önünde tutulur. Bazı kullanıcılar ne aradığını bilerek bilgi sistemlerini ve onun araçlarını kullanırken, kimisi de genel bir tarama sonucu bunu gerçekleştirir. Dolayısıyla, bir veritabanının ya da belge dermesinin düzenlenmesinde farklı gereksinimleri olan kullanıcılara hitap edebilecek bir düzenleme ve sistem geliştirmek önemlidir.³⁵ Kullanıcının ne beklediği irdelenmelidir.

Gelişen bilgi teknolojileri, bilginin düzenlenmesinde ve erişiminde kullanılan sistemlerin de gelişmesine yol açmıştır. Otomasyon ve elektronik bilgi hizmetleri, kütüphane dünyasına yeni katılmamıştır. 1960'lara döndüğümüzde, ilk kütüphane otomasyon sistemleri ile karşılaşılır. MARC kayıt formatının şekillenmesi için adımlar da o dönemde atılmıştır. Sonraki otuz yıl içinde kütüphane otomasyon sistemlerinin son derece hızlı olarak geliştirildiği görülür. Çevrimiçi hizmetlerin ortaya çıkışı, CD-ROM veritabanları, internetin ve ortağı olan World Wide Web'in büyümesi ve yaygınlaşması gerçek bir dijital kütüphanenin belirmesini sağlamıştır. Teknolojik gelişim hızla sürmektedir. Dijitalleşmenin arttığı günümüzde, bu gelişimin kullanıcı açısından verimli hale getirilmesi geliştirilecek sistemlere ve bilginin düzenlenmesine bağlıdır. Basılı danışma kaynakları, genellikle, bir mantık çerçevesinde düzenlenir (alfabetik, isme göre, konuya göre ya da kronolojik). Bu sayede, istenilen bilginin yerini tespit etmek kolaydır. Genellikle, elektronik bilginin

---

³⁴ Rowley, **a.g.e.** , s.4.

³⁵ Rowley, **a.g.e.**, s.5-6.

kullanımı daha dikkatli bir yaklaşımı gerektirir. Bilginin veritabanında, dizinler dışında kavramsal bir başlangıç ya da bitiş yoktur.³⁶

Elektronik bilginin kullanım kolaylığı, kurulacak olan bilgi erişim sisteminin çalışmasıyla doğru orantılıdır. Kullanıcı grubuna bilgiyi erişebilir kılmak için yapılan işlemler çok önemlidir. Genellikle bilgi erişim sistemlerinin bilgisayar-tabanlı olduğu farz edilir. Ancak bilgi erişim sistemi manuel (elle) de olabilir. Bir bilgi erişim sistemi insanları, faaliyetleri, bilginin sağlanması, düzenlenmesi ve erişimini içeren gereçleri kapsar. Bilgi erişim sistemi, manuel olabilir ve elle taranabilen tüm kütüphane kataloglarını, dizinleri ve özleri içerebilir. Ancak bilgi erişim genellikle bir bilgisayar sistemini kullanarak erişim anlamındadır.³⁷ Tarama, ister bilgisayar kullanarak ister manuel yapılsın; amaç, aranılan bilgiye ulaşmanın en uygun yolunu keşfetmektir. Bu keşif, sistemin kullanılabilirliğinin her taramada test edilmesiyle olanaklıdır.

2.1.4. Bilgi Erişim Sistemleri

Aykut Arıkan “Bilgi Erişimde Dil Sorunları” adlı doktora tezinde tüm bilgi erişim sistemlerinin geniş bir yaklaşımla birer bibliyografik kaynak olarak görülebileceğini ifade ederek bilgi erişim sistemlerini aşağıdaki başlıklar altında toplamıştır.³⁸ Arıkan’ın başlıklarına metadata kavramı eklenmiştir.

-Kurumlar: Kütüphaneler, arşivler, bilgi belge merkezleri, müzeler vb. kuruluşlardır.

-Kataloglar: Dermeye fiziksel erişim sağlayan bilgi erişim sistemleridir.

---

³⁶Fisher, “Access to Information...”

³⁷ **International Encyclopedia of Information and Library Science**, Ed. John Feather, Paul Sturges, Routledge, New York, 1997, s.211.

³⁸Arıkan, “Bilgi Erişimde...”, s. 27-34.

-Bibliyografyalar: Dar anlamları ile bibliyografyalar yayın listeleridir. Bibliyografyanın amacı önce bir yayının varlığını doğrulamak, sonra da o yayına ait doğru bibliyografik bilgileri vermektir.

-Kitap sonu dizinleri

-Ansiklopediler ve sözlükler: Ansiklopedi ve sözlükler, danışma kaynağı olan bilgi erişim sistemleridir.

-Toplu kataloglar: Birden çok kütüphanenin dermesini, tek bir erişim düzeni içinde, bir arada veren bilgi erişim sistemleridir.

-OPAC: (İng. Online Public Access Catalog = Çevrimiçi Kamusal Erişim Kataloğu) Kütüphane kataloglarının çevrimiçi ve kamuoyuna açık sürümleridir.

-Thesauruslar: Thesauruslar terimler arasındaki kavramsal ilişkileri gösterirler. Bu amaçla, dar kapsamlı terimleri, geniş kapsamlı terimleri ve ilişkili terimleri göndermeler şeklinde bildirirler.

-Veritabanları: Veritabanları, çevrimiçi çalışan bibliyografyalardır.

-Öz dizinleri. Öz dizinleri, öz adı verilen kısa bir içerik özeti ile, bir belgenin içeriğini yansıtan kaynaklardır.

-Atıf Dizinleri. Bu kaynaklar sayesinde, hangi yayından, ne kadar ve kimler tarafından yararlanıldığı ölçülebilir.

-Metadata : “Bir kaynağın öğelerini tanımlayan veridir. Bibliyografik veri olabildiği gibi, içerik, kullanım koşulları, kapsam ve teknik ya da erişim özelliklerine ilişkin diğer tanımlamayı da içerebilir.”³⁹

-Z.39.50 Ağ geçitleri: Bu sistemler, internet üzerinde çalışan, birden çok bibliyografik erişim sistemini tek bir arama arayüzünden aramaya yarayan bilgi erişim sistemleridir.

-Arama motorları

-Anlamsal örgü (semantik web): Anlamsal örgü, internette bulunan sitelerdeki belgeleri tanımlı bir sözcük dağarcığı üzerinden aramaya yarayan bir bilgi erişim sistemidir.

Bunlara güncel duyuru hizmetleri de eklenebilir.

Yukarıda ifade edilen bilgi erişim sistemleri, sıralı (sayısal, alfabetik, konusal (sistematik), kronolojik) ve yapısal erişim açılarından düzenlenir. Bu düzenlemelerde kullanılan yöntemler ise, niteleyici kataloglama, bibliyografik sınıflama, konu başlıkları, anahtar sözcük, PRECIS, metin dizisi dizinleme, diller arası erişimdir.⁴⁰

Bir bilgi erişim dizgesi (Information retrieval system) şöyle tanımlanabilir: “...Belli bir kapsam içine giren belgeler sürekli biçimde taranarak bunlara ilişkin bilgilerin bilgisayar ortamında derlenmesi sonucunda, özel gereksemelerini karşılamak isteyen kullanıcıya doğal dille ya da özel olarak tasarlanmış bir dizinleme diliyle tanımlandığı konu ve kavramlara ilişkin belgelerin dermede bulunup bulunmadığını araştırma olanağı sağlayan, araştırılan konu ve kavramlarla ilişkili

---

³⁹ Mehmet Emin Küçük, Umut Al, “Metadata Kavramı“, **Bilgi Dünyası**, C.II, No:2, 2001, s.173. ayr. bkz. Fidan Bayraktutan, **İnternet Üzerindeki Enformasyon Arama ve Erişimi Sorunlarının Çözümünde Enformasyon Arama Stratejilerinin ve Metadata'nın Önemi ve Kapsamı**, (yüksek lisans tezi), İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005.

⁴⁰ Arkan, “Bilgi Erişim Sistemleri...”, s.51-65.

belgelerin tanıtım bilgilerini, genellikle bir özetini ve nerede bulunabileceğini bildiren bir bilişim dizgesi.”⁴¹

Bilgi erişim sistemlerinin amacı, kullanıcıyı aradığı bilgiye götürecek en kısa yolu göstermek olmalıdır. Buna göre ”...bilgi erişim sistemi, işlenecek, taranacak, erişilecek ve büyük kullanıcı gruplarına dağıtılacak bilginin saklanması için kullanılan bir sistemdir. Bilgi erişim sistemleri, diğer bilgi sistemlerinin sorunlarını paylaşır. Depolanmış belgeler için etkin organizasyonları seçmek, spesifik alanlarda aranana ulaşmak için uygun hızlı arama prosedürleri, erişilen veriyi dağıtmak ve sistem kullanıcılarıyla ilişkilendirmek (etkileşime sokmak) için etkin yöntemler gereklidir.”⁴²

Bilgi erişim sistemleri, kütüphaneleri bilgi yığınlarının toplandığı merkezler olmaktan kurtarır, onları işlevsel kılar. Bir bilgi erişim sistemi şu bileşenlerden oluşur:

- 1-Bir belge dermesi (ya da bu belgeleri temsil eden kayıtlar),
- 2-Kullanıcıların sistemle etkileşimini sağlayan bir kullanıcı arabirimi (user interface),
- 3-Kullanıcıların sorgu cümlelerinde yer alan terimlerle dermedeki belgelere verilen terimleri karşılaştırarak, dermedeki ilgili belgeleri belirlemek için bir erişim kuralı,
- 4-Bilgi gereksinimlerini karşılamak için sistemi kullanan bir kullanıcı grubu.⁴³

Miranda Lee Pao'nun bilgi erişim sistemleri ile ilgili yazdıkları, bilgi merkezleri için bilgi erişim sisteminin seçiminde dikkat edilmesi gereken noktalar konusunda açıklayıcı bilgiler vermektedir. :⁴⁴

---

⁴¹ Köksal, **Bilişim Terimleri Sözlüğü**, s.26-27.

⁴²Gerard Salton ve Michael J. McGill, **Introduction to Modern Information Retrieval**, Singapore, McGraw-Hill Book Company, 1983, s. 11.

⁴³ Yaşar Tonta, “Bilgi Erişim Sistemleri,” **Türk Kütüphaneciliği**, C.IX, No:3, 1995, s.303-304.

⁴⁴ Miranda Lee Pao, **Concepts of Information Retrieval**, Englewood, Libraries Unlimited, 1989, s. 70-72.

1-Bilgi kaynaklarının bilgisel niceliği: Bilgi erişim sistemleri kullanıcılarına bilgi kaynaklarını sağlamak için vardır. Genelde, bir bilgi erişim sisteminin bilgi içeriği, konusal, görevsel, birden fazla disipline ait (multidisciplinary) ya da disiplinlerarası olabilir.

2-Fayda: Fayda, bilgi erişim sistemi için toplanmış kaynakların azami kullanımını anlamındadır. İsteyerek kullanım ve rasgele kullanım birbirinden ayrı olarak incelenmelidir.

3-Kullanıcılar: Kullanıcı grubunun kimliği tanımlanmalıdır. Birçok bilgi erişim sistemi spesifik kullanıcı gruplarına sahiptir.

4-Belgeli/sel kaynaklar: Erişim sisteminin kapsadığı materyal tanımlandıktan sonra, dermenin durumu belirlenmelidir. Göz önünde bulundurulması gerekenler; konu sahasının derinliği, belge türleri, yıl ve içerilen dillerdir.

5-Ekonomi: Tutar, birçok bilgi erişim sistemi için ana belirleyici faktördür. Ancak tek belirleyici faktör olmamalıdır. Günümüzde, çoğu bilgi erişim sistemi kar amacı güden organizasyonlar tarafından işletilmektedir.

6-Sistemin bileşenleri :

-Seçim/ayıklama/depolama

-Belge analizleri ve bilginin tanımlanması

-Sınıflama (file organization)

-Tarama stratejisi ve erişim

-Hizmet, dağıtım

Sistemin kullanışlı olması, istenilen tarama sonuçlarına ulaşmada sistemin başarılı olduğu anlamına gelir. Kullanılabilir olması ise farklıdır. Burada sistemin kullanım kolaylığı belirtilmektedir. Kullanılabilir bir sistem, bilgi erişim sürecinde anahtar rol oynar.

“Bir bilgi erişim sisteminin veritabanındaki bazı belgelere erişim sağlayabilmesi için iki koşul yerine getirilmelidir. Birincisi dizinciler tarafından belgelere uygun izin terimleri verilmelidir. İkincisi, kullanıcılar belgelere verilen bu izin terimlerini doğru olarak tahmin edip sorgu cümlelerini ona göre girmelidirler.”⁴⁵

2.1.5. Bilgi Arama Davranışı

Bilgiye erişim süreci, bilgi arama davranışını kapsamaktadır. Bilgi arama davranışı, istenilen bilgiye, bilgisayarlar veya basılı bilgi kayıt ortamları aracılığıyla ulaşma ve erişme işidir. ⁴⁶ Aranılan bilgiye erişmek için izlenen yol ve yöntemlerin tümü, bilgi arama davranışı olarak tanımlanır.

Bilgiye erişim süreci içerisinde, kullanıcının bir bilgi ihtiyacı vardır. Kullanıcı bu bilgi ihtiyacını “bilgiye erişim sistemlerini” kullanarak ya kendisi doğrudan doğruya karşılar, ya da bu ihtiyacı gidermek için bir aracıya başvurur.⁴⁷ Bu açıklamaya bağlı olarak, bilgi arama davranışları üç ana başlık altında incelenebilir :

1-Kullanıcı tarafından gerçekleştirilen bilgi arama davranışı

Teknolojik gelişmeler, kullanıcıları kütüphane kullanımı açısından zaman ve mekandan bağımsız hale getirmiştir. Kullanıcılar, buldukları mekandan çevrimiçi kütüphane katalogları, çevrimiçi veritabanları, arama motorları gibi araçları kullanarak aradığı bibliyografik bilgiye ya da belgenin tam metnine ulaşabilir.

⁴⁵ Tonta, “Bilgi Erişim Sistemleri”, s.303.

⁴⁶ Mustafa Sağsan, “Bilgi Kaynaklarında Erişim,” (Çevrimiçi) <http://www.baskent.edu.tr/~msagsan/downloads/Oturum-7.ppt#3>, 21 Mayıs 2006.

⁴⁷ Sağsan, a.g.e.

“Eğer kullanıcı ihtiyaç duyduğu bilgiye aracısız olarak erişebiliyorsa buna terminal kullanıcısı (end-user) denir.”⁴⁸

Kullanıcının kütüphaneciyle birebir iletişim kurmadan gerçekleştirdiği bilgi arama davranışında tüm tarama stratejileri kullanıcı tarafından belirlenir. Taramanın başarısı ve isabet oranı, kullanıcının bilgi erişim sistemini kullanma bilgi / becerisine bağlıdır.

2-Kütüphaneci tarafından gerçekleştirilen bilgi arama davranışı

Günümüzde, kullanıcıların istedikleri bilgiye ulaşmak için, fiziksel olarak kütüphaneyi ziyaret etmeleri gerekmemektedir. Elektronik ve sanal danışma hizmetleri kullanıcının aradığı bilgiye uzaktan erişimini sağlayan yollardandır.

Elektronik danışma hizmetlerinde, elektronik posta ve web üzerindeki başvuru formları kullanılır, yürütülen hizmetlerde gelen istek ve soruların yanıtlanması belli bir süreyi alabilir. Sanal danışma hizmetleri ise “chat” veya sesli/görüntülü uygulamalar yoluyla eşzamanlı olarak gerçekleştirilir.⁴⁹ Kullanıcı çeşitli iletişim araçlarını kullanarak danışma kütüphanecisiyle bağlantı kurar ve bilgi isteğini bu yolla iletir. Bu aşamadan sonraki bölüm kütüphanecinin sorumluluğundadır. Bilgi arama davranışını kütüphaneci belirleyecek, sonuçları kullanıcıya iletişim araçlarını kullanarak iletacaktır.

Tarama hizmeti, danışma kütüphanecisi tarafından gerçekleştirilmiş olsa bile kullanıcı ve kütüphaneci iletişim halindedir.

---

⁴⁸ Sağsan, a.g.e.

⁴⁹ Nazan Uçak, “Elektronik Danışma Hizmetleri,” **Bilgi Dünyası**, C.IV, No:2, 2003, s. 103-121, (Çevrimiçi) <http://eprints.rclis.org/archive/00005919/01/103-121.pdf>, 21 Mayıs 2005.

3- Kütüphaneci ve kullanıcının birlikte gerçekleştirdiği bilgi arama davranışı

Genel olarak, kullanıcıların çoğu, neyi, nerede ve nasıl aramaları gerektiği konusunda bilgilendirilmek ister. Zihinde oluşan bilgi isteğini kütüphaneciye aktaracak olan kullanıcı ve bu isteği çözümleyecek olan kütüphaneci arasında doğru bir iletişim kurmak, bilgi erişim sürecinin seyri açısından çok önemlidir. Bu iletişimin yüzyüze gerçekleştiği yer kütüphanedeki danışma bölümüdür. Danışma hizmeti, bilgi erişim sürecinin başarısında önemli rol oynar. “Kütüphanenin türü ne olursa olsun danışma hizmeti, kullanıcıların bilgiye erişiminde yardım isteğini karşılamaya yöneliktir. Koleksiyondaki herhangi bir kaynağın bulunmasından, karmaşık araştırma sorularının yanıtlanmasına kadar her türlü sorunun yanıtlanması danışma bölümünün görevidir.”⁵⁰

Danışma bölümüne bilgi isteğiyle gelen kullanıcı ve ona rehberlik eden kütüphanecinin birlikte gerçekleştirdiği bilgi arama davranışında, kütüphaneci ve kullanıcı arasındaki iletişim en önemli konudur.

Kullanıcılar, aradıkları bilgiye ulaşmak için ilk adımda, kütüphanecilerle iletişim kurmaktadır. Bilindiği üzere, bilgi tarama sürecini başlatan ilk adım, kullanıcının bir bilgi ihtiyacı ile hizmete yaklaşmasıdır. İfade edilen istekle, gerçek bilgi ihtiyacı arasındaki fark arttıkça, başarılı tarama sonuçlarına ulaşmak güçleşir.⁵¹

Kullanıcılar, isteklerini ifade etmekte zorlanmaktadır. Bunun nedenleri, araştırmaya karşı isteksizlik, araştırılan konuya hakim olamama, konunun sınırlarını belirleyememe, temel iletişim becerilerindeki eksiklikler olabilir. “Kullanıcının bilgi ihtiyacını tam olarak aktaramaması, tarama başarısızlığına yol açabilen ilk belirti olarak karşımıza çıkar.”⁵² Kullanıcının istediğini ifade edememesi taramada

⁵⁰Uçak, “Elektronik Danışma...,” s. 103-121.

⁵¹ Nazlı Alkan, “Bilgi Taramalarında Temel Başarısızlık Nedenleri,” *Türk Kütüphaneciliği*, C.IX, No:2, 1995, s.92.

⁵² Alkan, *a.g.e.*, s.93.

başarısızlığa yol açabilir; ancak, kütüphanecinin isteği anlamaması da olasıdır. Özellikle danışma kütüphanecilerinin bu duruma alışkın olmaları ve anında çözüm üretecek bilgi/deneyime ve iletişim yetisine sahip olmaları beklenir. “Bilgi teknolojileri, özellikle bilgisayar, bilgisayar ağları ve internet aracılığıyla bir yanda bilgiyi depolamak üzere yeni seçenekler ve yeni erişim yolları ortaya çıkmış öte yandan da okurların bilgi arama davranışları buna göre yeniden biçim almıştır. Kütüphanecinin işlevi de dermenin koruyucusundan ihtiyaç duyulan bilgiyi mekan sınırı olmadan tanımlayabilen, değerlendiren ve erişimini bilgi teknolojileri aracılığıyla sağlayan meslek elemanına doğru gelişip evrilmiştir.”⁵³ Bilgi ve iletişim teknolojileri hakkında bilgi sahibi olan, iletişim becerilerine sahip kütüphaneci tipi, danışma hizmetleri açısından da bir gerekliliktir.

Danışma hizmetlerinin sağlıklı biçimde yürütülebilmesi için kullanıcılar bilinçlendirilmelidir. Kullanıcının aradığını kolaylıkla bulmasını sağlamak kullanıcı eğitimi ile mümkündür. Kullanıcı eğitimi, aranan bilgiye nasıl ulaşılabileceği konusunda gerekli rehberlik hizmetini vermektir ve iki aşamada gerçekleşir. Bunlar:⁵⁴

1)Kullanıcıların var olan bilgi kaynakları konusunda haberdar edilip bilinçlendirilmeleri,

2)Bilinçlendirilmiş kullanıcılara ihtiyaç duydukları bilgileri arayıp bulup kullanabilmeleri konusunda beceri kazanmaları için eğitim verilmesidir.

Yeni bilgi ve iletişim teknolojileri, bilgi alanını hızla değiştirmektedir. Kullanıcılar için, çok miktarda ve çeşitli formatlarda olan bilgi yığını arasında ilgili

---

⁵³Hülya Dilek Kayaoğlu, “İ.Ü. Kütüphaneler Sisteminin Yeniden Yapılandırılması ve Uzman Kütüphanecilerin Rolü” İ.Ü. Merkez Kütüphanesi Uzmanlarıyla Yapılan Yüksek Seminer, 7 Ocak 2005, İ.Ü. Merkez Kütüphanesi.

⁵⁴Necati Sungur ve Ahmet Karademir, “Kitaplıkları Çok Daha Verimli Kullanabilirsiniz,” **Bilim ve Teknik**, No:267, 1990, s.37.

bilgiyi bulmak ve seçmek zordur. Bu durum, kullanıcıların desteğe, rehberliğe ve yeteneğe ihtiyaç duymalarının temel nedenlerindedir.⁵⁵

2.1.5.1. Tarama Stratejisi

Tarama stratejisi, erişim stratejisi olarak da adlandırılır ve belli bir bilgi talebini yanıtlamak için yapılan plan olarak tanımlanmaktadır.⁵⁶

Bilgi erişim süreci,

1. Bilgi isteminde bulunan kullanıcının, istediği bilgiyi nereden bulabileceğine karar verilmesi,
2. Kullanıcının karar verdiği yere ve ihtiyaç duyduğu yere başvuruda bulunması,
3. Başvuruda bulunurken, erişimciye bilgi talebini detaylı olarak iletmesi,
4. Bu detayların, kullanıcı ile erişimci arasında yapılacak görüşme ile tartışılması,
  1. Konu detaylarının ve sınırlarının belirlenmesi
  2. Kullanıcının profilinin çıkartılması
  3. Hangi tür bilgiye gereksinim duyduğu (birincil mi yoksa ikincil mi?) ve
  4. kullanıcının bu bilgiyi nerede kullanacağını belirlenmesi
  5. Bu konuda anında verilen birkaç yayının kullanıcı tarafından teyit edilmesi
5. Kullanıcının bilgi isteminin dokümantasyon diline çevrilmesi: Bu işleme başlamadan önce erişime hangi kaynaktan başlanacağı belirlenmeli ve o kaynağın diline çevrilmeli.

---

⁵⁵ Virpi Palmgren, Kirsi Heino, "Active Integration of Information Searching Skills Into the University Curriculum", **Libraries Without Walls 4 : The Delivery of Library Services to Distant Users** içinde, Ed. Peter Brophy, Shelag Fisher, Zoe Clarke, London, Facet Publishing, 2002, s.197.

⁵⁶Sağsan, a.g.e.

6. Bulunan bilgilerin gözden geçirilmesi, aşamalarını kapsar.⁵⁷ Bilgi erişim sürecinin başarısı, ciddi bir planlama gerektirir. Tarama stratejisinin doğru yapılması bilgi erişimde isabeti artırır. Belli bir mantığı olmadan, rasgele terimlerle yapılan taramalar kullanıcıların zaman kaybetmesine yol açmakta, kullanıcıları başarısız sonuçlara götürmektedir. Tarama stratejilerinin belirlenmesinde kütüphaneci kilit rol oynamalıdır.

Strateji hazırlama öncelikle, istek cümlesinde yer alan kavramların taramanın yürütüleceği kaynağın dizin diline çevrilmesini gerektirir. Bu çevirinin niteliği, konuyu karşılayabilecek uygun dizin terimlerinin veya konu başlıklarının dizin dilinde yer alıp almadığının belirlenmesine bağlıdır. Bunu izleyen işlem ise, dizin dilinden seçilen terimlerin, istek konusunu tam olarak karşılayacak şekilde, birbirleriyle ilişkilendirilmesidir. Hangi tarama tekniği için söz konusu olursa olsun, strateji hazırlayıcısının mantık kullanma becerisi, terim ve kavramları ilişkilendirmede ön plana çıkan önemli bir niteliktir.⁵⁸

Kullanıcılar uygun arama terimlerini dizinleme kaynaklarına bakarak bulabilirler. Ancak çoğu kullanıcının bilgi gereksinimlerini daha iyi açıklamak için yararlanabilecekleri bu kaynaklardan haberi yoktur. Bu da, kullanıcının seçtiği terimlerle sistemdeki terimlerin uyuşmaması dolayısıyla aramaların başarısızlıkla sonuçlanmasına yol açabilmektedir.⁵⁹

Genelde strateji hazırlama, tarama öncesi yapılan görüşmeyi izleyen bir işlem olarak ele alınır ancak tarama sürecinin bu iki işlemi arasında yer alması gereken birkaç aşama daha vardır. Bunlar, stratejinin sağlıklı olarak oluşturulmasına zemin hazırlar. Bu aşamalardan ilki tarama öncesi yapılan görüşmenin ve istek formunun sunduğu veriler doğrultusunda, tarama uzmanının, bilgi ihtiyacını yansıtan soru ya da istek cümlesini çözümlemesidir. İkincisi, tarama konusuna uygun düşen tarama tekniğini seçmektir. Bir sonraki aşamada ise, taramanın yürütüleceği kaynağın ya da

---

⁵⁷ Sağsan, a.g.e.

⁵⁸ Alkan, a.g.e., s.95.

⁵⁹ Tonta, "Bilgi Erişim Sistemleri," s.303.

veri tabanının seçimi yer alır. Kaynaklar hakkında yeterli derecede bilgi sahibi olunması, doğru ve uygun kaynağın seçiminde önemli bir rol oynar.⁶⁰ “Tarama uzmanının bu süreçlerde etkin rol oynayabilmesi için, özellikle tarama tekniklerinin nitelikleri konusunda ve çeşitli konu alanları için kullanılacak basılı dizin, öz dergisi ve veri tabanlarının tüm özellikleri hakkında bilgilendirilmesi ve özel olarak eğitilmesi gerekir.”⁶¹

2.1.5.1.1. Bilgi Erişim İsbet Oranları

Bilgi erişimde isabetli sonuçlar almak için doğru stratejiler belirlenmeli, kütüphaneci/kullanıcı/sistem bileşenleri uyum içinde çalışmalıdır. Belirlenen tarama stratejilerine uygun olarak yapılan taramaların değerlendirilmesinde kullanılan bazı ölçütler vardır. Bu ölçütler şunlardır :⁶²

1-Bütünlük (kapsam) ölçütü :

Belirli bir konuda üretilmiş dünya literatürünün, taranan veritabanı , dizin veya özde ne oranda yer aldığını belirlemek üzere kullanılan bir ölçüttür. Söz konusu olan, belirli bir konuya ait tüm literatür açısından, veritabanının tamlığıdır. Herhangi bir kaynaktan elde edilmiş anlamlı künyelerden ne kadarının veritabanında bulunduğu ile ilgilidir.

2-Yenilik ölçütü :

Bilgi tarama hizmetleri, güncel bilgiye hemen erişebilme yetenekleri ile değerlendirilir.

YO : Erişilen anlamlı , kullanıcı tarafından bilinmeyen yeni künye sayısı

Erişilen anlamlı künye sayısı

---

⁶⁰ Alkan, **a.g.e.**, s.94.

⁶¹ Alkan, **a.g.e.**, s.95.

⁶²Nazlı Alkan, “Bilgi Taramalarının Nitelik Açısından Değerlendirilmesinde Bütünlük (Kapsam), Yenilik, Tarama Çıktısı ve Kullanıcı Çabası Ölçütleri,” **Türk Kütüphaneciliği**, C.IX, No:3, 1995, s.316-321.

3-Tarama çıktısı :

Tarama sonuçlarının sunulduğu çıktı ya da literatür listesi, bilgi tarama hizmetlerinin niteliğini belirleyen en önemli ölçütlerdendir. İstek sahibi, kendisi için yapılan taramanın, bilgi gereksinimini karşılayıp karşılamadığını çıktıda yer alan unsurlara göre belirleyebilecektir.

“Tarama öncesi görüşme, istek konusunu belirlemenin yanı sıra, yıl, dil ve kaynak türü sınırlamalarını da ortaya koyabilmelidir.”⁶³

4-Kullanıcı çabası :

Tarama hizmetinin çeşitli aşamalarında, kullanıcı çabası ne kadar işin içine girerse, verilen hizmetten o kadar olumlu sonuçlar alınabilmektedir. Bu bakımdan taramanın başarısını belirlemede kullanıcı çabası, önemli ölçütlerden biri olmaktadır.

2.1.6. Melez Kütüphanede Bilgi Erişim

Melez kütüphane, “yeni” elektronik bilgi kaynakları ve “geleneksel” basılı kaynakların bir arada olduğu ve bütünleşik bir bilgi hizmetinin verildiği kütüphane modelidir. Melez kütüphanelerde öncelikle, dermeye erişim sağlayan kataloglar, otomasyon sürecine dahil olmuştur. Bugün, neredeyse tüm kütüphaneler çevrimiçi taranabilen kataloglara sahiptir. Ancak, eski fiş kataloglarını çevrimiçi kataloglarının yanında kullanan melez kütüphaneler de vardır.

“Bir bilgi erişim sisteminin temel işlevi dermedeki ilgili (relevant) belgelerin tümüne erişmek, ilgili olmayanları da ayıklamaktır/reddetmektir. İdeal bir bilgi erişim sistemi ilgili belgelerin tümüne ve salt ilgili belgelere erişim sağlamalıdır.”⁶⁴
Melez kütüphanelerde bilgi erişim iki yolla gerçekleşmektedir :

---

⁶³ Alkan, **a.g.e.**, s.94.

⁶⁴ Yaşar Tonta, “Bilgi Erişim Sistemleri“, s. 302.

- 1-Geleneksel bir kütüphane gibi,
- 2-Uzaktan, internet ya da yerel bilgisayar ağları yoluyla.

UK eLib programındaki projeler, elektronik kütüphaneler için hazırlanan hizmetleri araştırmıştır. Bu projeler ve benzer girişimler, kalite değerlendirilmesi yapılmış ağlaşmış bilgi kaynakları, çokluortam elektronik dergileri, çevrimiçi belge dağıtım ve dijitalleştirilmiş ödünç verme sisteminin hazırlanmakta olan kataloglarının fizibilite çalışmalarını göstermiştir.⁶⁵

Melez kütüphanede amaç bütünlük bir hizmet sunabilmektir. Bu nedenle tek bir geçit üzerinden tüm kaynakların taranabilmesini sağlayan sistemler geliştirilmelidir. Veritabanlarının toplu halde taranabilmesi için, birçok kişi Z39.50'yi bir çözüm olarak görmektedir. “Z39.50, yaklaşık on yıllık bir Amerikan tarama ve erişim standardıdır.”⁶⁶

2.2. Melez Kütüphanede Bilgi Erişim Sorunları

Melez kütüphaneler, derme ve hizmetlerini bütünlük bir yapıda çalıştırır. Bu yapıda, eski ve yeni sistemlerin uyum süreci zorlu ve karmaşık olabilir. Kütüphaneci-kullanıcı-kütüphane sistemi bileşenlerinin birinde çıkacak bir sorun tüm bileşenleri etkilemekte, bilgi erişimde başarısızlıklara yol açmaktadır.

Bilgi erişimde yeni teknolojiler gün geçtikçe artmaktadır. Bilgi teknolojileri geliştikçe bilgi erişimde yaşanan sorunların azalması beklenirken, bu sorunlar karmaşıklaşarak artmaktadır. Erişilen bilgi miktarı arttıkça kullanıcılar isabetli tarama sonuçlarına erişmekte zorlanmaktadır. “Bilgi toplamak, işlemek ve bir yerden bir yere iletmek için geliştirdiğimiz bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişmiş olması, bilgi kaynaklarının çok küçük bilgisayar yongaları (chips) üzerine depolanması ve hatta söz konusu yongaların insan beyninin bir uzantısı haline getirilmesi bilgi erişim sorununun çözümü için yeterli değildir. Çünkü kayıtlı bilgilere bir şekilde erişim sağlamak gerekmektedir. Bilgi erişim ise çoğu zaman, bilgi ihtiyacımızı

---

⁶⁵ Jon Knight, “The Hybrid Library : Books and Bytes”, (Çevrimiçi) <http://www.roads.lut.ac.uk/People/jon.html>, 7 Mart 2005.

⁶⁶ Knight, a.g.e.

tanımladığımız terimler ile bu ihtiyacımızı karşılaması muhtemel belgelerde geçen terimlerin eşleştirilmesine dayanmaktadır. Bu eşleştirme süreci ise henüz çok iyi anlaşılmadığından mükemmel bir biçimde işlememektedir. Bu bakımdan bilgi erişim sorununu çözmek üzere geliştirdiğimiz bilgi teknolojileri ve entellektüel erişimi kolaylaştıran dizinleme ve sınıflama sistemleri henüz bilgi erişim sorununa çözüm bulmaktan uzaktır.”⁶⁷

Yapılan taramalarda aranılan bilgiye ulaşmak, günümüz teknolojileriyle bile sorunsuz gerçekleşmemektedir. Sorunların temelinde iletişimsizlik vardır. Bilgi erişim sistemleri, derme-kütüphaneci (sistem)-kullanıcı yolunu kullanarak bilgiyi ilettiğine göre bu kavramlar arasındaki iletişimsizlik erişimi engeller.

Melez kütüphanede bilgi erişim sorunlarını 7 ana başlık altında inceleyebiliriz.

2.2.1. İletişim Sorunları

İletişim becerisindeki eksiklikler, bilgi erişimde birçok sorunla karşılaşılmasının nedenlerinden biridir. İletişim sorunları kavramı ile danışma kütüphanecisi ve kullanıcının birebir görüşmelerinde yaşanan sorunlar anlatılmaktadır.

“İstek sahibi ile tarama uzmanı arasında yapılan görüşme, temelde kullanıcının bilgi ihtiyacının soru beyanına dönüştürülmesi veya bu ihtiyacın tam ve doğru olarak istek şeklinde aktarılması aşamasında olumlu etkisi olan sözlü bir iletişimdir. Asıl amaç, gerçekten ihtiyaç duyulan bilginin ne olduğunun anlaşılmasını sağlamaktır.”⁶⁸

Kullanıcı açısından baktığımızda, bilgi erişimde hangi erişim sistemi kullanılırsa kullanılsın çıkış noktamız ve sınırimız şu olmalıdır: “Gerçekten ihtiyaç duyulan bilgi hangisidir ?” Sözü edilen bilginin anlaşılması kullanıcının ihtiyacını

⁶⁷ Tonta, “Bilgi Erişim Sorunları...”, s.5.

⁶⁸ Alkan, “Bilgi Taramalarında...”, s. 93.

doğru ifade etmesini, kütüphanecinin anlayışını, sistemin yardımını gerektirir. Erişim uyumla sağlanır. Bir noktadaki uyumsuzluk anlaşmazlığa, anlaşmazlık yanlış bilgiye erişime ya da tam olarak aranan bilgiye ulaşamamasına sebep olur. En iyi ihtimalle bilgi erişim süresinin uzamasına neden olur.

Bilginin iletilmesinde iletişim sorunları yaşıyorsa bilgiyi ileten kişinin iletişim becerisine sahip olabilmek için bazı çalışmalar yapması gerekir. Bilgi ve Belge Yönetimi alanına halkla ilişkiler, psikoloji, sosyoloji, pedagoji gibi derslerin eklenmesinin gerekliliği bu noktada öne çıkmaktadır. İletişimde mimiklerin bile denli etkili olduğu bilinmektedir. Bu örneği düşündüğümüzde ne kadar dikkatli olunması gerektiği ortaya çıkmaktadır. En ufak bir yüz ifadesi dahi kütüphaneci ve kullanıcı arasındaki iletişimi sıfıra indirebilir ve bu durum bilgi erişimi baştan engeller.

Taramaların başarılı olması, iletişim yetisini gerektirdiği kadar yukarıda sayılan alanlarda bilgi sahibi olmaya da bağlıdır.

2.2.2. Sistem/Kullanıcı/Kütüphaneci Bileşenlerinin Uyumsuzluğundan Kaynaklanan Sorunlar

Melez kütüphanelerde, eski ve yeni sistem birarada çalışmaktadır; ancak, kütüphaneciler yeni sistemleri geliştirirken eski sistemlerin bakım ve onarımını aksatmamalıdır. Örneğin, OPAC yanında, fiş katalogları da kullanan bir kütüphanenin, veritabanını geliştirirken kart kataloglardaki yıpranma, karışma ve benzeri sorunlara çözüm üretmemesi dermenin tamamına erişimi doğal olarak engeller. Bu konuda yönetimin bir strateji belirlemesi gerekmektedir.

Kullanıcı profilinin doğru çizilmesi, bilgi erişim sorunlarının çözümü için gereklidir. Kullanıcı grubunu / kime hizmet verdiğini tanımlayamayan bir kütüphane sistemi, kullanıcısının isteklerine yeterli yanıtı veremez. Kullanıcı grubu

kütüphaneciyi, kütüphaneci kütüphane sistemini şekillendirmeli, bileşenler arasındaki uyum artırılmalıdır.

Kütüphanede kullanılan bilgi erişim sistemlerinde yer alan sorunlar, kullanıcının bilgi arama davranışını, doğal olarak bilgiye erişimini olumsuz yönde etkiler, başarısızlığa yol açar.

Kütüphaneciler, kullanıcılarının bilgi arama davranışlarını analiz etmeli, taramada yaşadıkları sorunları bilmeli, kullanıcıların bilgi erişim sistemlerini kullanırken karşılaştıkları sorunları kullanıcı bakış açısıyla görebilmeli ve kullanıcıya kolaylık sağlayacak sistemleri oluşturmak için sürekli çalışmalıdır.

2.2.3. Tarama Stratejisindeki Yetersizlikler

Tarama, bir derme içinde istenilen bilgiye ulaşmak için yapılan arama davranışıdır. “Bir taramanın nitelik açısından gerçek anlamda başarılı olması birçok etkene bağlıdır. Anlamlılık, bütünlük (kapsam), yenilik, tarama çıktısı ve kullanıcı çabası, taramaların başarısını belirlemede kullanılan nitelik ölçütleridir. Bu ölçütlerden anlamlılık, yani bir taramanın eriştiği künyelerin, o taramanın yapılması için istekte bulunmuş olan kullanıcının gerçek bilgi ihtiyacını karşılama derecesi, tarama hizmetlerinin değerlendirilmesinde en temel nitelik ölçütü olarak ele alınmaktadır. Bir taramada erişilen künyelerin çoğu, istek sahibi tarafından anlamlı, yani istek konusuyla ilgili bulunmuşsa , o tarama başarılı olmuş demektir.”⁶⁹

Taramanın başarısı ya da başarısızlığı, kullanıcıya, sisteme, kütüphaneciye bağlı olabilir. Tarama başarısı elde edilen bilginin aranan bilgiyle ne derecede eşleştiğiyle ölçülür.

“Anlamlılığın ölçülmesini sağlayan “Kesin İsalet” (Kİ-Precision) ve Erişim İsaleti (Eİ-Recall) oranları, taramaların anlamlılık belirleyicileri olarak değer taşıyan standart ölçütlerdir. Kİ, taramanın eriştiği künyelerden ne kadarının istek yapılan

⁶⁹ Alkan, “Bilgi Taramalarında...” s.91-92.

konu açısından anlamlı olduğunu , Eİ ise veri tabanındaki tüm anlamlı künyelerden ne kadarına erişildiğini ifade eden oranlardır.”⁷⁰

Kİ ve Eİ oranlarının açığa çıkardığı tarama başarısızlıklarının, yani anlamlı künyelere erişilememesinin veya tam ve doğru olarak erişilememesinin birçok nedeni vardır. Bu nedenlerden bazıları, hizmeti veren bilgi biriminin denetimi altındadır. Bazıları ise tamamen onun denetimi dışındadır.⁷¹

2.2.3.1. Dizinlemede Başarısızlık

Bir dermenin büyüklüğü onun işlevsel olduğunu göstermez. Bilgi ihtiyacını karşılamak üzere oluşturulup geliştirilen dermeye erişim sağlanamıyorsa harcanan tüm emek ve para ve zaman boşa gitmiş demektir. Bu nedenle bir anlamda dermeyi işlevsel kılan bilgi erişim sistemleridir, diye düşünülebilir. Erişimde kullanacak terimleri belirleyen dizinlerde yer alan eksiklikler, bilgi erişim sorunlarının ana nedenlerindedir.

Bilgi biriminin denetimi altındaki tarama başarısızlıklarının, genellikle, tarama uzmanlarının bilgi ve beceri eksikliklerinden kaynaklandığı görülmektedir. Ancak, tarama başarısızlıklarına yol açan bazı etkenler tamamen bilgi birimlerinin denetimleri dışındadır. Bu tür başarısızlık etkenleri ise, genellikle “veri tabanı başarısızlıkları” olarak nitelendirilmekte, çoğu kez dizinleme işlemi ve dizin dilindeki yetersizliklerden kaynaklanmaktadır.⁷²

“Dizinleme, belgelere kaydedilmiş bilginin analiz edilerek, erişim noktası olabilecek kavramların seçilmesi, bu kavramların dizin diline çevrilmesi sürecidir. Dizin dili ise temelde, taramanın yürütüldüğü kaynakta konu açısından erişim noktası olarak kullanılabilir terimler listesini ifade eder.”⁷³

---

⁷⁰ Alkan, **a.g.e.**, s.92.

⁷¹ Alkan, **a.g.e.**, s.92.

⁷² Alkan, **a.g.e.**, s.96-97.

⁷³ Alkan, **a.g.e.**, s.97.

“Dizin dilinden yararlanılarak bir yayın için dizinci veya bilgisayar tarafından seçilerek belirlenen terimler, basılı dizin ve öz dergilerinde veya bibliyografik veri tabanlarında tarama kütüphanecisinin / kullanıcının yararına sunulur. Tarama işlemlerinin yürütülmesinin temelini dizinleme oluşturur. Tarama ve dizinleme birbirinden soyutlanamayan, birbirini tamamlayan süreçlerdir. Bu nedenle konu ile ilgili bilgilere erişilip, ilgili olmayanlara erişilmemesi ilkelerinin geçerli olduğu etkili bilgi tarama hizmetleri, sadece tarama yapanın sorumluluğunda değildir. Dizin dili yeterli değilse, dizinci tarafından bir yayın için en uygun konu tanımları seçilmemişse, yani dizinleme işlemi doğru ve yeterli olarak yapılmamışsa, tarama kütüphanecisi ne denli etkili bir stratejiyle tarama işlemi yaparsa yapsın, başarılı bir bilgi tarama hizmeti gerçekleştirilememiş olur.”⁷⁴

Dizinlemede yapılacak küçük bir harf hatası, birçok kaynağın erişimini engelleyebilir. Bu açıdan çok dikkatli çalışılması gerekmektedir.

“Dizin dili, veri tabanının dizinlediği belgelerde yer alan tüm kavramları aktarabilmelidir. Aksi halde anlamlı künyeler kaçırılabilir. Çünkü bu künyeler, tarama uzmanının doğal olarak incelemeyeceği başlıklar altında gizlenir. Dizin dili yeterince dar, kesin ve belirgin konu başlıklarına ya da anahtar sözcüklere yer veriyorsa kullanıcının özel bir konudaki isteği karşılanmış olur.”⁷⁵

Artık, bir kütüphanenin ne kadar kitap toplayıp barındırdığından çok, kullanıcılarına ne kadar kitap ulaştırabildiği önemlidir.⁷⁶ Kütüphaneler, dermelerini tam anlamıyla kullanıcılarına açabildikleri oranda işlevseldir. Taramalarda kullanacak terimlerin belli bir mantık ve standartlar dahilinde, uzman bir grup tarafında seçilmesi bilgi erişimi kullanıcılar için kolaylaştıracaktır. Tarama başarıları arttıkça kütüphanenin işlevselliği de artar.

---

⁷⁴ Alkan, **a.g.e.**, s.97.

⁷⁵ Alkan, **a.g.e.**, s.98.

⁷⁶ Gökhan Tok, “Geleceğin Kütüphaneleri“, **Bilim ve Teknik**, No:335, 1995,s. 10.

2.2.4. Teknolojik Sorunlar

Teknolojik sorunlar, sistemi etkileyebilecek her türlü teknik sorunu kapsar. Basit bir elektrik kesintisi sonucunda, eğer jeneratör vs. yoksa; tüm kütüphane, işlevini büyük oranda kaybeder. Tarama yapılan bilgisayarların bozulması, ağ bağlantılarındaki sorunlar, fax, telefon gibi araçların çalışmaması, mail sistemindeki hatalar bilgi erişimde önemli sorunlara yol açar.

Bir tarama esnasında, tarama yapılan bilgisayarlarda oluşan herhangi bir bozulma, kütüphanenin tarama için kullandığı veritabanındaki bir bakım/onarım çalışmasından kaynaklanan bekleme süreci, uzaktaki bir kullanıcının isteğini belirtmek için kullanacağı posta (mail) adresindeki aksaklıklar, bibliyografik künyesi belirlenen kaynağa fiziksel erişimi engelleyen her türlü teknik sorun, dışarıdan yapılan taramalarda sorunlara yol açan kütüphane web sitesindeki aksaklıklar teknolojik sorunlara örnek olabilir.

2.2.5. Zaman ve Mekan Sorunu

Günümüz kullanıcıları, zamandan ve mekandan bağımsız kütüphane fikrinin uygulamaya geçmesini sabırsızlıkla beklemektedir. Kütüphanenin mekansal olarak uzakta olması ya da istenilen saatte kütüphane dermesinin kullanılmaması kullanıcı için büyük sorundur.

Bilgi isteyen kişi mekansal olarak uzaktaysa bilgi erişim güçleşmektedir. Uzakta olan kullanıcılar için çeşitli uygulamalar vardır ancak hiçbiri zaman sorununu çözecek nitelikte değildir. Yeni sistemler, bu sorunları ortadan kaldırmak için çalışmaktadır.

Kullanıcılar kütüphanenin açık olduğu saatlerin uzatılmasını, dermenin çevrimiçi kataloglar yardımıyla taranabilmesini, uzaktan bilgi hizmetlerinin genişletilmesini talep etmektedir. Dermenin büyük oranda dijitalleştirilmesi bir

çözüm olarak görülmemelidir. Dijitalleştirilen dermeye ne oranda erişim sağlanabileceği yasal çerçeveler içinde, standartlara bağlı olacaktır. Bu durum her kullanıcının, istediği yerden dermeye ulaşmasını engelleyebilir.

2.2.6. Maddi Sorunlar

Dijitalleşme süreci, temelde ekonomik sorunları daha da artırmıştır. Melez kütüphanelerde bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeleri yansıtan bir alt yapı kurmak büyük bir yatırımdır. Dahası bunun sürdürülebilir kılınması da gerekmektedir.

Ayrıca, melez kütüphanelerde bir yandan basılı kaynaklara, öte yandan da ağlar üzerinden elde edilen elektronik kaynaklara yatırım yapılmaktadır. Zaten, elektronik bilgi kaynakları pahalı kaynaklardır.⁷⁷ Bu durum, yalnızca parasal açıdan bir sorun değil, aynı zamanda yenilikleri bütçeden sorumlu kişilere anlatmayı ve onları ikna etme sürecini de beraberinde getirmektedir. Bu yeni süreç, en azından başlangıçta bütçe uygulamalarından sorumlu kişiler açısından bazı sorunların yaşanmasına neden olmuştur. Çünkü, ağ üzerinden erişilen bilgi kaynakları (tam metin veritabanları, yayıncı dergi demetleri) kütüphanelerin bağlı oldukları bütçe birimleri için çoğu kez kolay anlaşılmaz. Ağlaşmış bilgi kaynakları, basılı kaynaklardan farklı olarak abonelik sürecinin ardından fiziksel olarak sahip olduğumuz kaynaklar değildir. Ağlaşmış bilgi kaynakları için yapılan ödeme onların kullanım hakkını elde etmeye yönelik yeni bir durumdur. Toplama veritabanlarının ve benzerlerinin, bu türden özelliklerini kütüphanenin bağlı olduğu üst kuruma anlatması da kolay olmamaktadır.

Küresel olarak bakıldığında ise bambaşka bir tablo ile karşılaşırız. Bazı ülkeler teknoloji alanında hızla ilerlemiş ve ekonomik anlamda güçlerini kanıtlamıştır. Bir de teknolojiyi belli kesimlerin kullanabildiği, ekonomik sorunlarla boğuşan ülkeler vardır. Bu durumda bilgi erişim, güçlü ekonomiye sahip ülkelerin

---

⁷⁷ Birgül Egeli, "Elektronik Bilgi Sistemleri," **Türk Kütüphaneciliği**, C.IX, No:3, 1995, s.299.

lehine geliŒecektir. Diğer kesim ise bilgi eriŒimde ne denli yol kat edilirse edilsin geliŒmelerden uzak kalacaktır. Çünkü bilgi eriŒim sistemlerinin oluŒturulması, geliŒtirilmesi, kullanılması ve kullandırılması ciddi bütçeleri gerektirir. “Kütüphane iŒlemlerini anında izleyebilmek ve gereken bilgiye istendiğinde eriŒmek için gerçek zamanlı bilgisayar sistemleri gerekmektedir. Ancak, bu sistemlerin kurulması ve iŒletilmesi için birçok ön koŒul ve parasal kaynağa gereksinim vardır.”⁷⁸

Elektronik ortam bu anlamda yeni olanaklar da getirmektedir. Örneğin açık eriŒim kavramı, bir anlamda ütöfik de olsa bilimsel bilgiye eriŒimdeki sınırları kaldırmaya yöneliktir.⁷⁹

2.2.7. Kütüphanenin Fiziksel Ortamından Kaynaklanan Sorunlar

Teknolojik geliŒmeler kütüphaneye fiziksel olarak gelip kullananların sayısını düşürse de, kullanıcıların ergonomik açıdan da mutlu olmaları sağlanmalıdır. Ergonomi, son yıllarda öne çıkan bir kavramdır. Fiziksel açıdan rahatlığı anlatır. Bilgi arama sırasında karŒılaŒılabilecek her türlü fiziksel sorun, bilgi eriŒimi olumsuz yönde etkiler. Kullanıcı, çevresel Œartlar açısından uygun bir alanda tarama yapmalıdır. Tarama yapılan alanın zihni yoracak etkenlerden uzakta olması beklenir. Bilgi eriŒme süresinin uzamasına neden olacak her türlü olumsuzluk baŒtan engellenmelidir. Kullanıcının rahat çalıŒabilmesi için çeŒitli düşünceler geliŒtirilebilir. Bilgiye eriŒimde yaŒanan bekleme sürelerinin stresini azaltmak çok önemlidir.

---

⁷⁸ Mesut Yalvaç, **Kütüphane Hizmetlerinde Bilgisayara GeçiŒ ve Sorunları**, İstanbul, Mavibulut Yayınları, 1994, s.75.

⁷⁹ Hülya Dilek Kayaoğlu, ”Açık EriŒim Kavramı ve GeliŒmekte Olan Bir Ülke Olarak Türkiye İçin Anlamı,” **Türk Kütüphaneciliği**, C.XX, No:1, 2006, s.29-60

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM : BİR MELEZ KÜTÜPHANE MODELİ OLAN İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ MERKEZ KÜTÜPHANESİ'NDE BİLGİ ERİŞİM SORUNLARI : BİR UYGULAMA

3.1. İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi'nde Bilgi Erişim Sorunları Üzerine Bir Uygulama

İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi, uygulama için seçilen, örnek melez kütüphane sistemidir. Hazırlanan anket, 2 aşamalı olarak, Temmuz-Eylül 2005 ve Nisan 2006 tarihleri arasında bu kütüphanenin kullanıcıları arasından rasgele seçilen 250 kişiye uygulanmıştır.

3.1.1. Amaç ve Önem

Teknolojik gelişme ve bu gelişmenin getirdiği kaçınılmaz değişimin kütüphanelere yansımalarının bir sonucu olan melez kütüphane sistemleri, Türkiye'de ağırlıklı olarak üniversite kütüphanelerinde görülmektedir. Sistemdeki bu değişim, pek çok alanda getirdiği kolaylıkların yanı sıra, bazı alanlarda da sorunları beraberinde getirmiştir. Bu alanlardan biri de, "bilgi erişim" alanıdır.

İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi'nin bilgi erişim sistemlerinin ve buna bağlı olarak bilgi arama davranışlarının çeşitlenip değişmesi, kullanıcı açısından bazı sorunlara yol açmıştır. Özellikle katalogların çevrimiçi taranabilmesi, bu konuda yeterli bilgi sahibi olmayan ve teknolojik gelişmelere ayak uyduramayan kullanıcıların, bilgi arama davranışlarını değiştirmekte zorlanmasına, buna bağlı olarak aradıkları bilgiye ulaşmakta sorunlar yaşamasına neden olmuştur. Melez sistemlerde, eski tarama sistemlerinin yanına, çevrimiçi sistemler de eklenmiş, bu durum eski ve yeni kullanıcılar arasında bilgi arama davranışı açısından farklılık

yaratmıştır. Kullanıcıya, bu değişim sürecinde bilgi erişimin en kısa yollarını sunmak ve onlara zaman kazandırmak çok önemlidir.

Basılı ve elektronik kaynakların, eski ve yeni bilgi erişim araçları olarak hem fiş kataloglar hem de OPAC'la erişilebilir kılındığı İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi, melez bir kütüphane sistemine sahiptir. İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi, 1995 yılından bu yana, kütüphane programı olarak kendi geliştirdiği UFUK programını kullanmaktadır. Program modül modül geliştirilmiştir. Modüllerin geliştirilmesinde öncelikli ihtiyaçlar gözönüne alınmıştır. Bu uygulama, İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi kullanıcılarının hem çevrimiçi katalogda, hem de fiş katalogda yaptıkları taramalar sonucunda istedikleri bilgiye ulaşma oranlarını ve bu süreçte hangi erişim sorunlarıyla karşılaştıklarını belirlemek amacıyla yapılmıştır. Ayrıca sonuçların, Türkiye'de benzer yapıdaki kütüphanelerde karşılaşılan erişim sorunlarını da yansıtabileceği varsayılabilir.

3.1.2. Kapsam

İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi'ni bir günde kullanan kişi sayısının elektronik kapıdan alınan veriler baz alınarak, ortalama 1000 olduğu kabul edilmiş, anket bir günlük toplam kullanıcı sayısının ¼'üne (250 kişi) uygulanmıştır. Kullanıcılar, kütüphanenin danışma bölümünde işlem yapanlar arasından rasgele seçilmiştir. Anket, bizzat tez sahibi tarafından uygulanmıştır.

Anket sorularının belirlenip uygulanması iki aşamada gerçekleşmiştir. Yapılan ilk ankette açık uçlu sorular sorulmuş; kullanıcının kapalı uçlu sorulardan etkilenmeden yanıt vermesi sağlanmıştır. İlk anketin açık uçlu sorularına verilen yanıtlar, ikinci anket uygulamasının kapalı uçlu soruları olarak kullanılmıştır. Ön çalışmanın sonuçları, anket sorularının ve yanıtlarının hazırlanmasında belirleyicidir.

Ancak kapalı uçlu sorulara eklenen “diğer” seçeneği, kullanıcıların sınırlarını genişletmiş, ifade özgürlüğü sağlamıştır.

3.1.3. Yöntem

Uygulamada, anket ve görüşme yoluyla veri toplanmıştır. Toplanan verilerin analizi, grafik ve tabloların oluşturulması ve değerlendirilmesi için SPSS (Statistical Package for Social Sciences) programının 11.5 versiyonu kullanılmıştır.

3.1.4. Hipotez

“Melez kütüphane sisteminde, kullanıcıların fiş katalogda ve OPAC’ta yaptıkları taramalarda karşılaştıkları bilgi erişim sorunları belirlenirse, bunlara çözüm üretilerek bilgiye erişim daha isabetli gerçekleşir ve böylece kullanıcıya etkin ve verimli bir hizmet verilmiş olur.” düşüncesi bu araştırmanın hipotezidir.

3.1.5. Bulgular

İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi kullanıcıları ile yapılan anketin sonuçları, Kullanıcı Grupları, Kullanıcıların Öğrenim Durumu, Kullanıcıların Bağlı Oldukları Üniversite, Kullanıcıların Bağlı Oldukları Fakülte / Enstitü / Yüksekokul, Kullanıcıların Kütüphaneyi Kullanma Süresi, Kullanıcıların Danışma Bölümünde Yaşadığı Sorunlar, Fiş Katalogları Kullanarak Yapılan Taramalarda Yaşanan Sorunlar, Kütüphanenin Çevrimiçi Veritabanını Kullanarak Yapılan Taramalarda Yaşanan Sorunlar, Çapraz Sorgular başlıkları altında ele alınmıştır.

Bulgulara ilişkin yüzdeleri görmek açısından önce tablo, daha sonra da grafik kullanılmıştır. Bulgularda elde edilen veriler değerlendirme bölümünde tartışılmıştır.

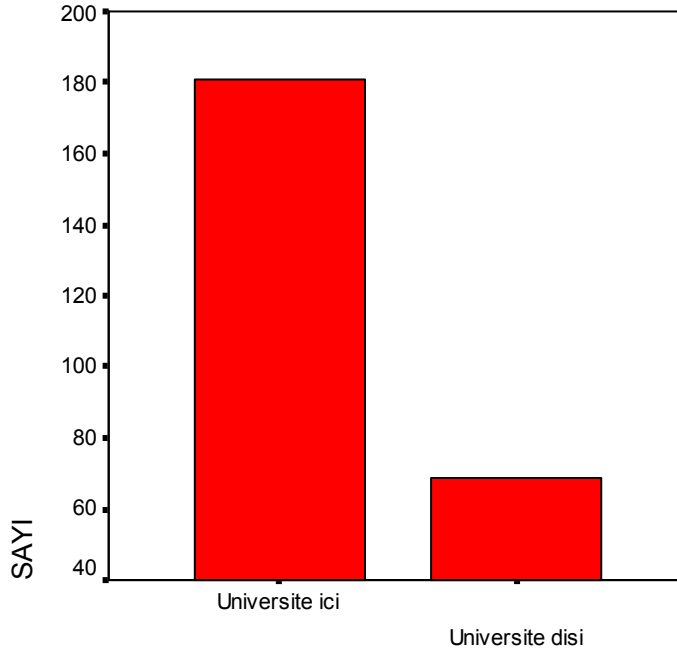
3.1.5.1. Kullanıcı Grupları

İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi kullanıcılarını, yalnız İstanbul Üniversitesi mensupları değil, tüm Türkiye’den farklı kullanıcılar oluşturur. Bu çeşitlilik, anketin uygulama yerinin seçiminde belirleyici noktalardan biridir. Farklı kullanıcı gruplarından alınan yanıtların, araştırmanın sonuçları açısından anlamlı olacağı düşünülmüştür. Aşağıdaki tablo ve grafik, üniversite içinden ve üniversite dışından gelen kullanıcıların oranlarını vermektedir.

KULLANICILAR

	FREKANS	YUZDE	GECERLİ YUZDE	TOPLAM YUZDE
Uni. İci	181	72,4	72,4	72,4
Uni. disi	69	27,6	27,6	100,0
Toplam	250	100,0	100,0	

Tablo 1. Kullanıcı grupları

KULLANICILAR

Grafik 1. Kullanıcı Grupları

Tablo 1'e göre, ankete katılanların %72,4'ünü İstanbul Üniversitesi mensupları, % 27,6'sını ise üniversite dışından gelen kullanıcılar oluşturmaktadır.

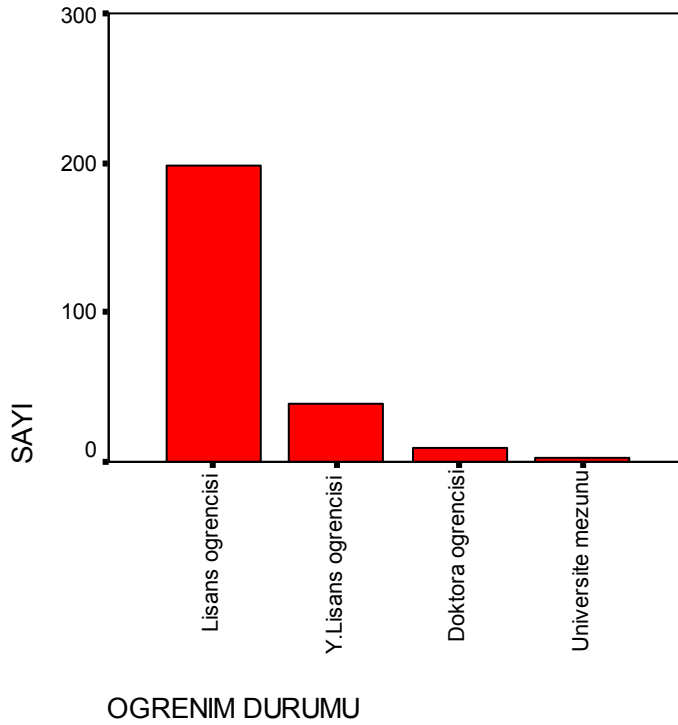
3.1.5.2. Kullanıcıların Öğrenim Durumu

Kullanıcıların öğrenim durumları, kütüphaneyi kullanma becerilerini ve sıklıklarını etkileyen faktörlerdendir. Bu açıdan, ankette kullanıcılardan eğitim durumlarını belirtmeleri istenmiştir.

ÖĞRENİM DURUMU

	FREKANS	YUZDE	GEÇERLİ YUZDE	TOPLAM YUZDE
Lisans o.	198	79,2	79,2	79,2
Y.lisans o.	39	15,6	15,6	94,8
Doktora o.	10	4,0	4,0	98,8
Univ. mez.	3	1,2	1,2	100,0
Toplam	250	100,0	100,0	

Tablo 2. Kullanıcıların öğrenim durumu

Grafik 2. Kullanıcıların öğrenim durumu

Tablo 2’deki sonuçlara göre, ankete katılanların % 79,2’si lisans öğrencisidir. Lisans öğrencilerini sırasıyla yüksek lisans (%15,6), doktora öğrencileri (% 4) ve lisans mezunları (% 1,2) izlemektedir. Kullanıcıları, ağırlıklı olarak lisans öğrencileri oluşturmaktadır.

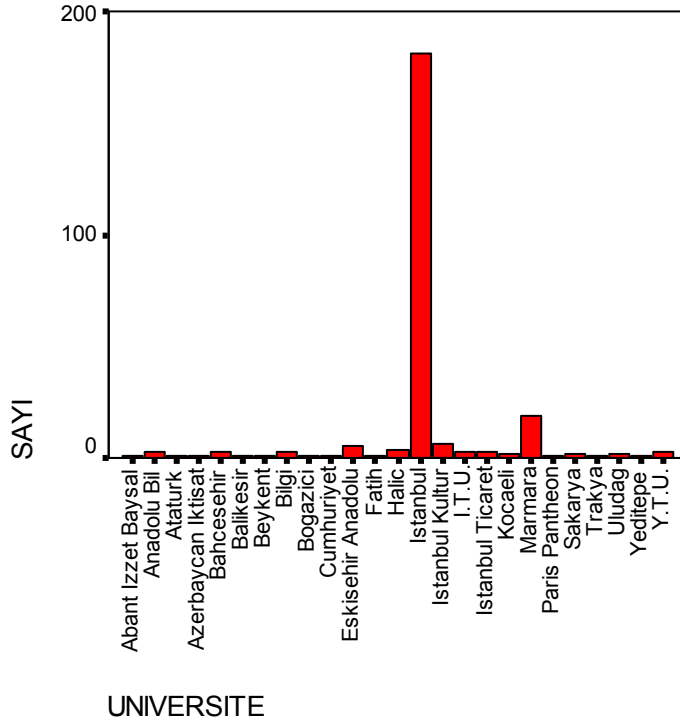
3.1.5.3. Kullanıcıların Bağlı Oldukları Üniversite

Farklı üniversitelerden gelen farklı kullanıcıların ankete dahil edilmesi (kullanıcı çeşitliliği), bilgi erişim sorunlarını belirlemek için bir avantajdır.

ÜNİVERSİTE

	Frekans	Yuzde	Gecerli Yuzde	Toplam Yuzde
Abant İzzet Baysal	1	,4	,4	,4
Anadolu Bil	3	1,2	1,2	1,6
Ataturk	1	,4	,4	2,0
Azerbaycan İktisat	1	,4	,4	2,4
Bahcesehir	3	1,2	1,2	3,6
Balikesir	1	,4	,4	4,0
Beykent	1	,4	,4	4,4
Bilgi	3	1,2	1,2	5,6
Bogazici	1	,4	,4	6,0
Cumhuriyet	1	,4	,4	6,4
Eskisehir	5	2,0	2,0	8,4
Anadolu Fatih	1	,4	,4	8,8
Halic	4	1,6	1,6	10,4
Istanbul	181	72,4	72,4	82,8
Istanbul Kultur	6	2,4	2,4	85,2
I.T.U.	3	1,2	1,2	86,4
Istanbul Ticaret	3	1,2	1,2	87,6
Kocaeli	2	,8	,8	88,4
Marmara	19	7,6	7,6	96,0
Paris Pantheon	1	,4	,4	96,4
Sakarya	2	,8	,8	97,2
Trakya	1	,4	,4	97,6
Uludag	2	,8	,8	98,4
Yeditepe	1	,4	,4	98,8
Y.T.U.	3	1,2	1,2	100,0
Toplam	250	100,0	100,0	

Tablo 3. Kullanıcıların üniversitelere göre dağılımı

Grafik 3. Kullanıcıların üniversitelere göre dağılımı

Tablo 3'e göre deneklerin bağlı olduğu üniversitelerin çeşitliliği, İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi'nin tüm Türkiye'ye, kamu ve vakıf üniversitesi ayrımı yapmadan hizmet ettiği gibi uluslararası hizmet verdiğinin de bir göstergesidir.

Kullanıcıların % 72,4'ü İstanbul Üniversitesi öğrencisiyken, onu sırasıyla % 7,6 ile Marmara, % 2,4 ile İstanbul Kültür, % 2 ile Eskişehir Anadolu, % 1,6 ile Haliç, % 1,2'lik oranlarıyla Anadolu Bil, Bahçeşehir, Bilgi, İstanbul Teknik, İstanbul Ticaret, Yıldız Teknik, % 0,8'lik oranlarıyla Kocaeli, Sakarya, Uludağ, % 0,4'lük oranlarıyla Abant İzzet Baysal, Atatürk, Azerbaycan İktisat, Balıkesir, Beykent, Boğaziçi, Cumhuriyet, Fatih, Paris Pantheon, Trakya, Yeditepe üniversiteleri izlemektedir.

Ankete katılan kullanıcıların, 181'i İstanbul Üniversitesi'ne bağlı, 69'u ise diğer üniversitelere bağlı kullanıcılarıdır. İstanbul Üniversitesi dışında 24 farklı

üniversitenin öğrencileri ankette yer almıştır. Deneklerin 2'sinin yurt dışındaki üniversitelerden geldiği görülmektedir.

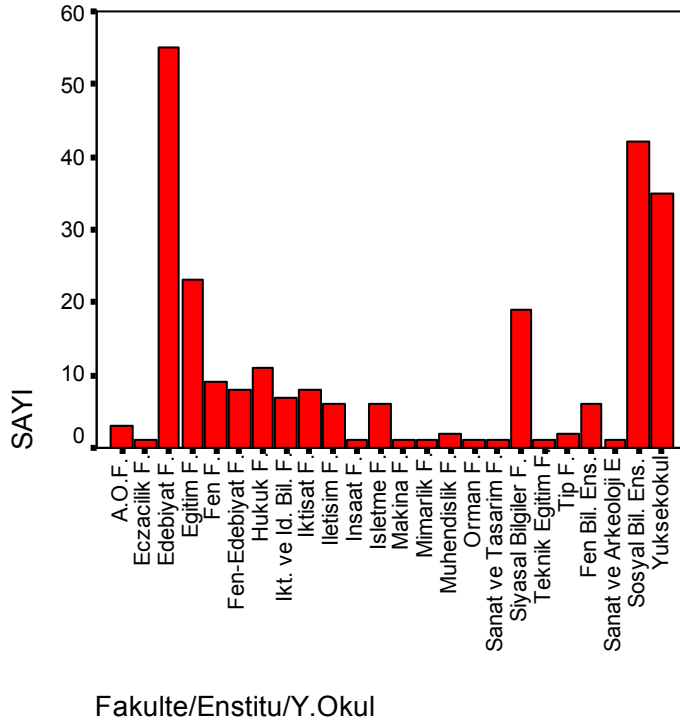
3.1.5.4. Kullanıcıların Bağlı Oldukları Fakülte / Enstitü / Yüksekokul

Kullanıcıların bağlı oldukları fakülte/enstitü/yüksekokul incelenerek hangi grubun kütüphaneyi daha fazla kullandığının belirlenmesi araştırmanın sonuçları açısından anlamlıdır.

FAKULTE/ENSTITU/Y.OKUL

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
A.O.F.	3	1,2	1,2	1,2
Eczacılık F.	1	,4	,4	1,6
Edebiyat F.	55	22,0	22,0	23,6
Eğitim F.	23	9,2	9,2	32,8
Fen F.	9	3,6	3,6	36,4
Fen-Edebiyat F.	8	3,2	3,2	39,6
Hukuk F.	11	4,4	4,4	44,0
İkt. ve İdari Bil. F.	7	2,8	2,8	46,8
İktisat F.	8	3,2	3,2	50,0
İletişim F.	6	2,4	2,4	52,4
İnşaat F.	1	,4	,4	52,8
İşletme F.	6	2,4	2,4	55,2
Makina F.	1	,4	,4	55,6
Mimarlık F.	1	,4	,4	56,0
Mühendislik F.	2	,8	,8	56,8
Orman F.	1	,4	,4	57,2
Sanat ve Tasarım F.	1	,4	,4	57,6
Siyasal Bilgiler F.	19	7,6	7,6	65,2
Teknik Eğitim F.	1	,4	,4	65,6
Tıp F.	2	,8	,8	66,4
Fen Bilimleri Ens.	6	2,4	2,4	68,8
Sanat ve Ark. Ens.	1	,4	,4	69,2
Sosyal Bilimler Ens.	42	16,8	16,8	86,0
Y.Okul	35	14,0	14,0	100,0
Toplam	250	100,0	100,0	

Tablo 4. Kullanıcıların Bağlı Oldukları Fakülte / Enstitü / Yüksekokul

Grafik 4. Kullanıcıların Bağlı Oldukları Fakülte / Enstitü / Yüksekokul

Tablo 4'e göre, ankete katılan kullanıcıların fakülte/enstitü/yüksekokula göre dağılımı incelendiğinde ilk sırayı, % 22'lik oranlarıyla Edebiyat Fakültesi öğrencilerinin aldığını görüyoruz. Bunu sırasıyla, Sosyal Bilimler Enstitüsü (% 16,8), Yüksekokul (% 14), Eğitim Fakültesi (% 9,2), Siyasal Bilgiler Fakültesi (% 7,6), Hukuk Fakültesi (% 4,4), Fen Fakültesi (% 3,6), Fen-Edebiyat Fakültesi, İktisat Fakültesi (% 3,2), İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi (% 2,8), İletişim Fakültesi, İşletme Fakültesi, Fen Bilimleri Enstitüsü (% 2,4), Açık Öğretim Fakültesi (% 1,2), Mühendislik Fakültesi, Tıp Fakültesi (% 0,8), Eczacılık Fakültesi, İnşaat Fakültesi, Makina Fakültesi, Mimarlık Fakültesi, Orman Fakültesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, Teknik Eğitim Fakültesi, Sanat ve Arkeoloji Enstitüsü (% 0,4) izlemektedir.

Okullardaki çeşitliliğin, fakülte/enstitü/yüksekokul dağılımında da sürdüğünü görüyoruz. Birinci sırayı oluşturan grubun, Edebiyat Fakültesi öğrencilerinden oluşmasının nedeni kütüphaneye en yakın fakülte olması olabilir. Bu sonuç bize, geleneksel yollarla kütüphaneyi fiziksel olarak ziyaret eden kullanıcılar açısından

mesafenin önemini ortaya koymaktadır. Bulunulan yerle kütüphane arasındaki mesafe sorunu, çözümler gün geçtikçe artsa da hala sürmektedir. Edebiyat Fakültesi kütüphanesinin iyi işlememe olasılığı da akılda tutulmalıdır.

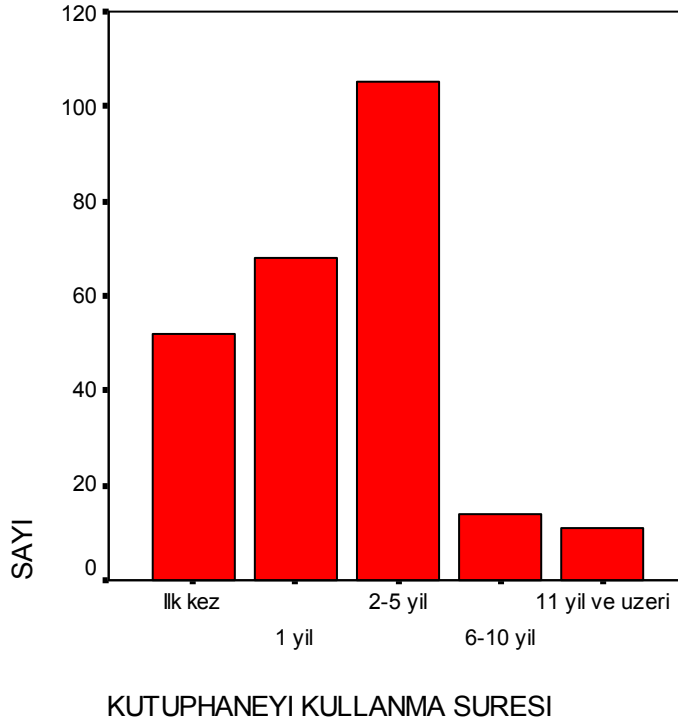
3.1.5.5. Kullanıcıların Kütüphaneyi Kullanma Süresi

Kullanıcıların kütüphaneyi kullanma süreleri, bilgi arama davranışlarını etkiler. Bu açıdan ankete, kütüphaneyi kullanma süresi de eklenmiştir.

KULLANIM SÜRESİ

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
İlk kez	52	20,8	20,8	20,8
1 yıl	68	27,2	27,2	48,0
2-5 yıl	105	42,0	42,0	90,0
6-10 yıl	14	5,6	5,6	95,6
11 yıl----	11	4,4	4,4	100,0
Toplam	250	100,0	100,0	

Tablo 5. Kullanıcıların Kütüphaneyi Kullanma Süresi

Grafik 5. Kullanıcıların Kütüphaneyi Kullanma Süresi

Tablo 5, incelendiğinde, 2-5 yıl süreyle kütüphaneyi kullananlar (% 42) ilk sırayı almıştır. Daha sonra, 1 yıl süreyle kullananlar (% 27,2), ilk kez kullananlar (% 20,8), 6-10 yıldır kullananlar (% 5,6), 11 yıl ve üzeri kullananlar (% 4,4) gelmektedir.

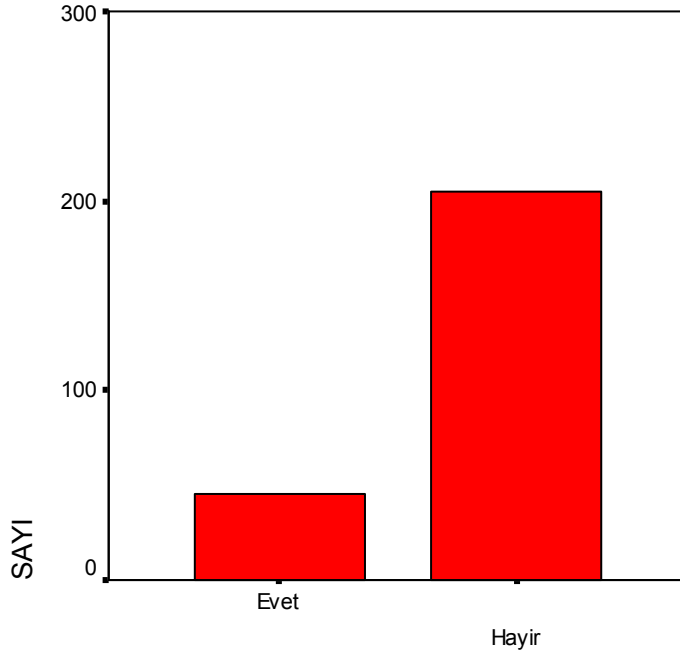
3.1.5.6. Kullanıcıların Danışma Bölümünde Yaşadığı Sorunlar

Danışma bölümü, bilgi erişim sürecinin başarıyla sonuçlanmasında belirleyici bir noktadır. Kullanıcıların çoğu için tarama süreci danışma bölümünde başlamaktadır. İlk soru ve ilk tepki çok önemlidir. Kütüphaneci ve kullanıcı etkileşiminin yoğun olarak yaşandığı bu noktada, iletişim öne çıkan temel konudur.

Danışmada görevli kütüphanecilerle sorun yaşıyor musunuz?

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Evet	45	18,0	18,0	18,0
Hayır	205	82,0	82,0	100,0
Toplam	250	100,0	100,0	

Tablo 6. “Danışma bölümünde görevli kütüphanecilerle sorun yaşıyor musunuz?” sorusuna verilen yanıtlar

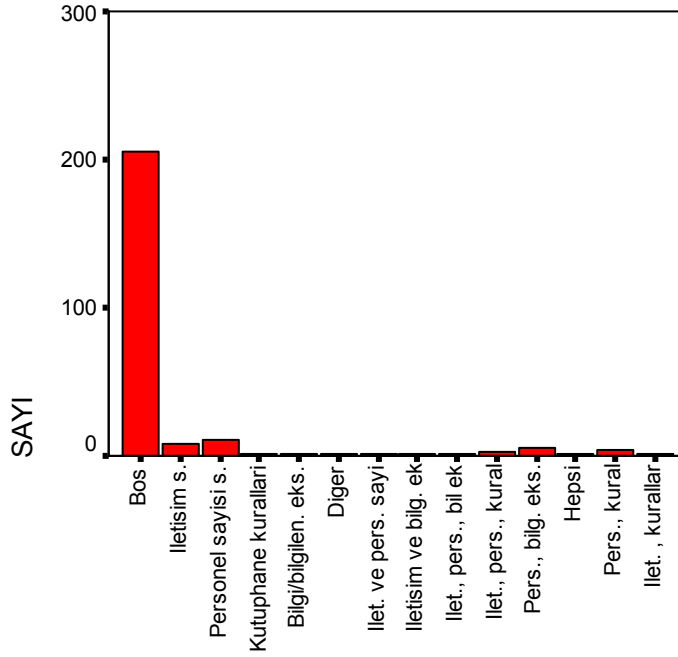

Danismada kutuphanecilerle sorun yasiyor musunuz?

Grafik 6. “Danışma bölümünde görevli kütüphanecilerle sorun yaşıyor musunuz?” sorusuna verilen yanıtlar

Tablo 6’ya göre “danışma bölümündeki kütüphanecilerle sorun yaşıyor musunuz?” sorusuna 205 kişi (% 82) hayır yanıtını vermiştir. Evet diyenler ise %18’lik bir oranla 45 kişidir. Bu soruya verilen yanıtlar, kütüphaneyi kullanım süresi, öğrenim durumu gibi etkenlere göre değişmektedir.

Cevabiniz "evet" se ne tur sorunlar yasiyorsunuz?

Grafik 7. Kullanıcıların danışma bölümünde yaşadığı sorunlar

“Evet, sorun yaşıyorum” diyen kullanıcılara ikinci bir soru yöneltilmiş ve ne tür sorunlar yaşadıklarını belirtmeleri istenmiştir. Yanıtlar, incelendiğinde en büyük sorunun personel sayısının azlığı olduğu görülmektedir. Bu sonuç, kullanıcının kütüphaneciye olan ihtiyacını da ortaya koymaktadır. İkinci sırada, iletişim sorunları yer almaktadır ki bu sorun dikkatle incelenmesi gereken bir diğer sorundur. İletişimde yaşanan her türlü aksama, bilgi erişim sürecini olumsuz etkiler. Sonuçların başarısız olması, zamanın boşa harcanması gibi pek çok soruna yol açabilen ciddi bir eksikliklerdir. Üçüncü sırada, personel sayısının azlığı ve bilgi/bilgilendirme eksikliğinden kaynaklanan sorunlar bulunmaktadır. Bu sorunlara ek olarak, kullanıcılar, kütüphane kurallarından kaynaklanan sorunlar yaşadıklarını da belirtmişlerdir. Bazı kullanıcılar da belirtilen sorunlara arasında, birden fazla sorun yaşamaktadır.

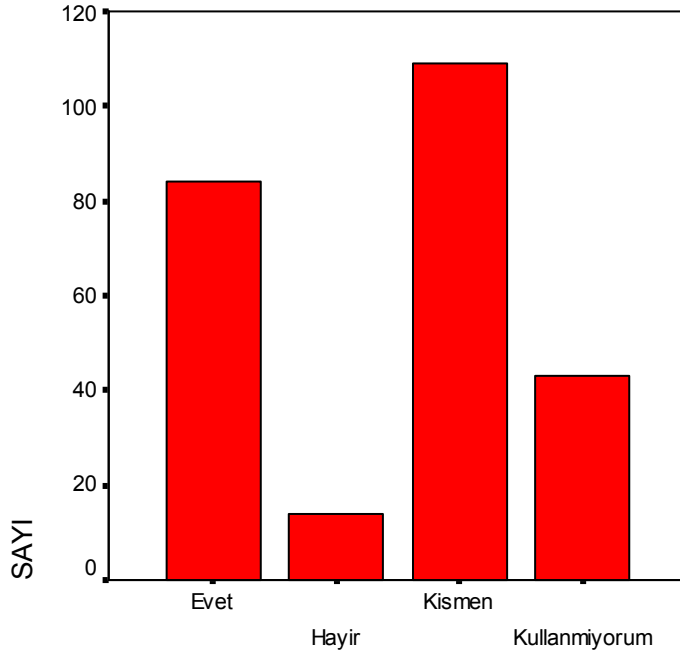
3.1.5.7. Fiş Katalogları Kullanarak Yapılan Taramalarda Yaşanan Sorunlar

Melez kütüphane yapısında, eski ve yeni sistemler birbirine uyumlu şekilde çalışmalıdır. Bu yargıya bağlı olarak, fiş kataloglarda tarama yapıldığında bilgiye ulaşma oranları ve bu katalogları tararken karşılaşılan sorunları öğrenmeliydik. Bu amaçla kullanıcılara “Fiş kataloglarda yaptığınız taramalar sonucunda aradığınız bilgiye ulaşabiliyor musunuz?” sorusu yöneltilmiştir.

Fiş kataloglarda tarama ve bilgiye ulaşma

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Evet	84	33,6	33,6	33,6
Hayır	14	5,6	5,6	39,2
Kısmen	109	43,6	43,6	82,8
Kullanmıyorum	43	17,2	17,2	100,0
Toplam	250	100,0	100,0	

Tablo 7. “Fiş kataloglarda yaptığınız taramalar sonucunda aradığınız bilgiye ulaşabiliyor musunuz?” sorusuna verilen yanıtlar

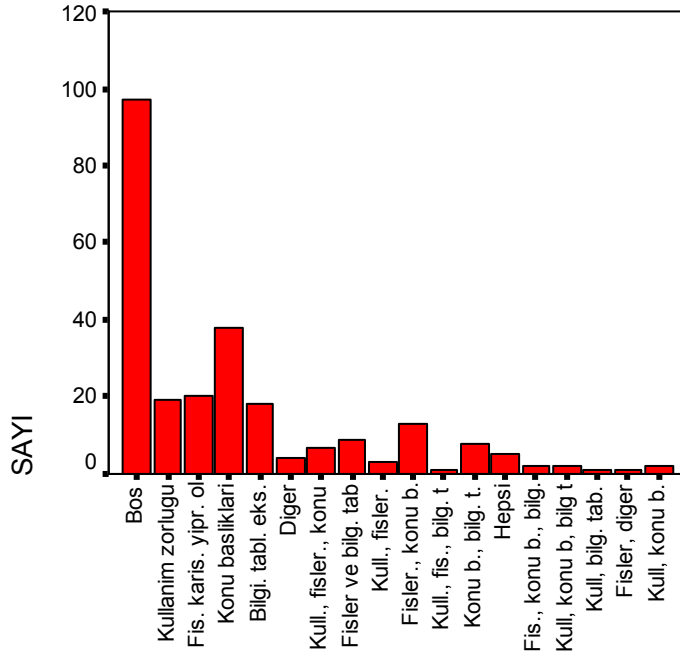

Fis kataloglarda tarama ve bilgiye ulasma

Grafik 8. “Fiş kataloglarda yaptığınız taramalar sonucunda aradığınız bilgiye ulaşabiliyor musunuz?” sorusuna verilen yanıtlar

Tablo 7’ye göre, “fiş kataloglarda yaptığınız taramalar sonucunda aradığınız bilgiye ulaşabiliyor musunuz?” sorusuna 109 kişi (% 43,6) kısmen yanıtını vermiştir. Bu oran fiş kataloglarda yapılan taramalarda ciddi sorunlar yaşandığını ortaya koymaktadır. Oldukça yüksek bir orandır ve bilgi erişim sorununun çözümünde dikkatle ele alınması gerekmektedir. Bu soruya evet diyenler 84 kişi (% 33,6), kullanmıyorum diyenler 43 kişi (% 17,2), hayır diyenler 14 kişidir, (% 5,6). Aradıkları bilgiye sorunsuz ulaşanlar en son sırada yer almaktadır. 43 kişinin bu katalogları hiç kullanmaması ise dikkat edilmesi gereken bir diğer noktadır. Bu, kullanıcıların taramalarında tüm kaynaklara ulaşamamaları gibi ciddi bir sonuca yol açabilir.

Fiş katalogları kullanırken ne tür sorunlarla karşılaşıldığını bilmek, yüksek orandaki başarısızlığın nedenlerini açıklaması açısından önemlidir. Grafik 9’da bu sorunlar görülmektedir.

Fis kataloglarda sorunlar

Grafik 9. Fiş katalogların kullanımında karşılaşılan sorunlar

Grafik 9'a göre, ilk üç sırada şu sorunlar yer almaktadır : konu başlıklarının yetersiz oluşu, fiş katalogların karışık ya da yıpranmış olması, kullanım zorluğu'dur. Bunların dışında, bilgilendirici tabloların eksikliği de sorunlar arasındadır.

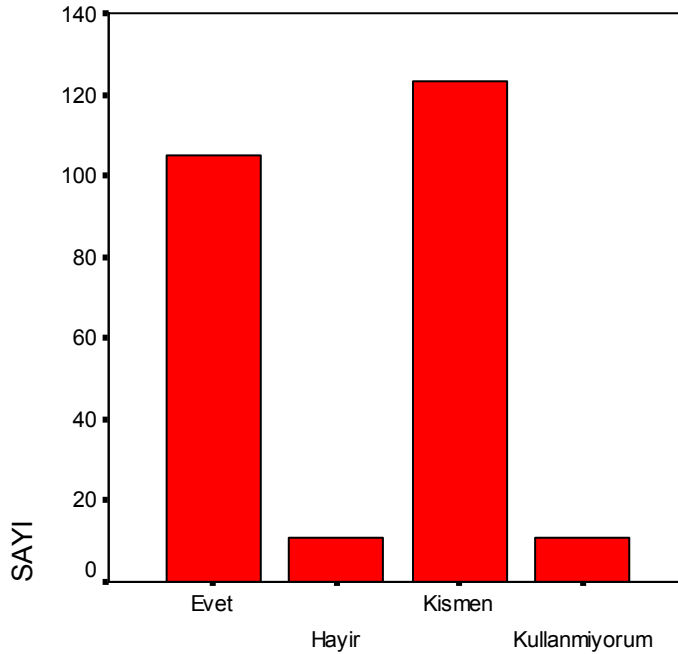
3.1.5.8. Kütüphanenin Çevrimiçi Veritabanını Kullanarak Yapılan Taramalarda Yaşanan Sorunlar

İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi'nde kullanılan UFUK programında yer alan çevrimiçi katalog tarama bölümünü kullanarak yapılan taramalarda karşılaşılan sorunları belirlemek amacıyla, ankete çevrimiçi katalog veritabanıyla ilgili sorular eklenmiştir.

Veritabanında tarama ve bilgiye ulasma

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplam Yüzde
Evet	105	42,0	42,0	42,0
Hayır	11	4,4	4,4	46,4
Kısmen	123	49,2	49,2	95,6
Kullanmıyorum	11	4,4	4,4	100,0
Toplam	250	100,0	100,0	

Tablo 8. “Veritabanında yaptığınız taramalar sonucunda aradığınız bilgiye ulaşabiliyor musunuz?” sorusuna verilen yanıtlar

Veritabanında tarama ve bilgiye ulasma

Grafik 10. “Veritabanında yaptığınız taramalar sonucunda aradığınız bilgiye ulaşabiliyor musunuz?” sorusuna verilen yanıtlar

Tablo 8’e göre, “veritabanında yaptığınız taramalar sonucunda aradığınız bilgiye ulaşabiliyor musunuz?” sorusuna 123 kişi (% 49,2) kısmen yanıtını vermiştir. Fiş katalogda karşılaştığımız durumla veritabanında da karşılaşıyoruz. Kullanıcılar büyük oranda kısmen yanıtını vererek sorunlar yaşadığını ortaya koymaktadır. 105 kişi (% 42) evet, 11 kişi (% 4,4) hayır, 11 kişi (% 4,4) ise kullanmıyorum yanıtını vermiştir.

3.1.5.9. Çapraz Sorgular

“Kullanıcı grupları” ile “danışmada görevli kütüphanecilerle sorun yaşama” arasında bir ilişkinin var olup olmadığı sorusuna aşağıdaki tabloda yanıt aranmaktadır.

KullanıcılarXDanışmada sorun yaşıyor musunuz?

		Danışmada sorun ?		Toplam
		Evet	Hayır	
GRUPLAR	Univ. İçi	38	143	181
	Univ. Dışı	7	62	69
Toplam		45	205	250

Tablo 9. Kullanıcı grupları ve danışmada sorun yaşama oranı

Tablo 9, kullanıcı grupları ile danışmada görevli kütüphaneciler arasında sorun olduğunu gösteren bir ilişkinin saptanmadığını gösterir. İki grup da genel olarak sorun yaşamadıklarını belirtmiştir.

Öğrenim durumunun artmasıyla danışmada yaşanan sorunlar açısından bir ilişki olup olmadığı da tablo 10’da ele alınmıştır.

Öğrenim durumu X Danışmada sorun

		Danışmada sorun?		Toplam
		Evet	Hayır	
OGRENİM DURUMU	Lisans Öğ.	36	162	198
	Y.Lisans Öğ.	6	33	39
	Doktora Öğ.	1	9	10
	Üniv. Mezunu	2	1	3
Toplam		45	205	250

Tablo 10. Öğrenim durumu ve danışmada sorun yaşama oranı

Tablo 10’a göre, öğrenim durumunun yükselmesiyle danışmada yaşanan sorunların azaldığı söylenebilir. Yine de çok açık bir fark bulunamamıştır.

Öğrenim durumuyla fiş kataloglarını tarama başarısı arasında bir ilişkinin var olup olmadığı tablo 11’de ele alınmıştır.

Öğrenim durumu X Fiş kataloglarda aranılan bilgiye ulaşma

		Fiş kataloglarda aranılan bilgiye ulaşma?				Toplam
		Evet	Hayır	Kısmen	Kullanmıyorum	
ÖĞRENİM DURUMU	Lisans Öğ.	65	12	89	32	198
	Y.Lisans Öğ.	14	0	17	8	39
	Doktora Öğ.	4	1	3	2	10
	Üniv. Mezunu	1	1	0	1	3
	Toplam	84	14	109	43	250

Tablo 11. Öğrenim durumu ve fiş kataloglarda aranılan bilgiye ulaşma oranı

Tablo 11’e göre, taramalarında fiş katalogları da kullanan yüksek lisans öğrencilerinin tümü aradıkları bilgiye kısmen ya da tamamen ulaştıklarını belirtmiştir. Fakat, fiş katalogların tüm kullanıcı grupları açısından kullanımı azdır. Bu anket, bir yıl sonra tekrarlanırsa fiş katalogları kullanmadığını söyleyenlerin sayısının daha da artacağı öngörülebilir.

Öğrenim durumu ile çevrimiçi veritabanında aranılan bilgiye ulaşma oranı arasında nasıl bir ilişki olabilir sorusunun yanıtı tablo 12’de ele alınmıştır.

Öğrenim durumu X Çevrimiçi Veritabanında aranılan bilgiye ulaşma

		Veritabanında aranılan bilgiye ulaşma?				Toplam
		Evet	Hayır	Kısmen	Kullanmıyorum	
ÖĞRENİM DURUMU	Lisans Öğ.	83	8	98	9	198
	Y.Lisans Öğ.	14	3	20	2	39
	Doktora Öğ.	5	0	5	0	10
	Üniv. Mezunu	3	0	0	0	3
	Toplam	105	11	123	11	250

Tablo 12. Öğrenim durumu ve veritabanında aranılan bilgiye ulaşma oranı

Tablo 12’ye göre çevrimiçi veritabanındaki taramalarda doktora öğrencisi olan kullanıcılar ve lisans mezunu kullanıcılar aradıkları bilgiye kısmen ya da tamamen ulaştıklarını belirtmiştir. Diğer gruplarda aradıkları bilgiye

ulaşamadığını söyleyen kullanıcılar da vardır. “Kısmen” yanıtındaki görece yoğunluk dikkat çekecek boyuttadır. Bilgi erişimde sorunların en aza indirgenmesi, “evet” yanıtının artması için acilen çalışmalar yapılmalıdır.

Kullanım süresi arttıkça danışmada yaşanan sorunların azalması beklenir. Fakat, tablo 13’e göre, böyle bir yargıya varılamaz.

Kullanım süresi X Danışmada sorun

		Danışmada sorun yaşıyor musunuz?		Toplam
		Evet	Hayır	
SÜRE	İlk kez	4	48	52
	1 yıl	11	57	68
	2-5 yıl	25	80	105
	6-10 yıl	3	11	14
	11 yıl--	2	9	11
Toplam		45	205	250

Tablo 13. Kullanım süresi ve danışmada sorun yaşama oranı

Tablo 13’e göre kullanım süresi arttıkça danışmada yaşanan sorunların azalmamaktadır. Tam tersi, ilk kez kullananların büyük oranda sorun yaşamadığını belirtmesi, kütüphaneyi 1 yıl ve daha uzun süre kullanan kullanıcıların sorun yaşama oranının yükselmesi üzerinde durulması gereken bir durumdur.

“Fiş kataloglarda yaptığımız taramalarda aradığınız bilgiye ulaşabiliyor musunuz?”, sorusuna verilen yanıtların kullanım süreleriyle karşılaştırılması, tablo 14’te ele alınmıştır.

Kullanım süresi X Fiş kataloglarda aranılan bilgiye ulaşma

		Fiş kataloglarda aranılan bilgiye ulaşma?				Toplam
		Evet	Hayır	Kısmen	Kullanmıyorum	
SÜRE	İlk kez	27	2	16	7	52
	1 yıl	18	7	31	12	68
	2-5 yıl	30	5	49	21	105
	6-10 yıl	2	0	9	3	14
	11 yıl--	7	0	4	0	11
Toplam		84	14	109	43	250

Tablo 14. Kullanım süresi ve fiş kataloglarda aranılan bilgiye ulaşma oranı

Tablo 14'e göre, fiş kataloglarda yaptığımız taramalarda aradığımız bilgiye ulaşabiliyor musunuz, sorusuna kütüphaneyi ilk kez ve 11 yıl ve üzerinde kullananların çoğu "evet" , 1 yıldır, 2-5 yıl arasında ve 6-10 yıl arasında kullananların çoğu "kısmen" yanıtını vermiştir. 11 yıl ve üzeri kullanıcıların çoğunun bu yanıtı vermesi olasıdır. Ancak diğer gruplarla ilk kez kullananlar karşılaştırıldığında verilen "evet" yanıtı tartışılmalıdır. Bu yanıt, kullanım bilgisi arttıkça "kısmen" yanıtına dönüşmektedir denilebilir mi, incelenmelidir.

"Çevrimiçi veritabanında yaptığımız taramalarda aradığımız bilgiye ulaşabiliyor musunuz?" sorusuna verilen yanıtlarla, kullanım süreleri tablo 15'te karşılaştırılmıştır.

Kullanım süresi X Veritabanında aranılan bilgiye ulaşma

		Veritabanında aranılan bilgiye ulaşma?				Toplam
		Evet	Hayır	Kısmen	Kullanmıyorum	
SÜRE	İlk kez	21	3	24	4	52
	1 yıl	32	5	28	3	68
	2-5 yıl	46	1	55	3	105
	6-10 yıl	2	1	11	0	14
	11 yıl--	4	1	5	1	11
	Toplam	105	11	123	11	250

Tablo 15. Kullanım süresi ve veritabanında aranılan bilgiye ulaşma oranı

Tablo 15'e göre, çevrimiçi veritabanında yaptığımız taramalarda aradığımız bilgiye ulaşabiliyor musunuz, sorusuna kütüphaneyi ilk kez, 2-5 yıl arasında, 6-10 yıl arasında, 11 yıl ve üzerinde kullananların çoğu "kısmen", 1 yıldır kullananların çoğu ise "evet" yanıtını vermiştir. Bilgisayarla yapılan taramaların aranılan bilgiye erişimi kolaylaştırdığı bilinirken, "kısmen" yanıtındaki yoğunluğun kütüphaneciden mi, kullanıcıdan mı, sistemden mi, bunların birleşiminden mi ya da tamamen farklı bir nedenden mi kaynaklandığı araştırılmalıdır.

3.1.6. Değerlendirme

Kullanıcıların çoğunluğunu İstanbul Üniversitesi mensupları oluşturmaktadır. Ancak dışarıdan gelen grupların sayısı da birçok üniversite kütüphanesine göre oldukça yüksektir. Ankette, İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi'nin kullanıcı çeşitliliği ortaya çıkmıştır. Bu durum, kataloglarda yaşanan bilgi erişim sorunlarını belirlemede bir kazançtır.

Lisans öğrencileri, en büyük kullanıcı grubudur. Yüksek lisans, doktora öğrencileri ve lisans mezunları sırasıyla bu grubu izlemektedir. Lisans öğrencilerinin temel kullanıcı grubunu oluşturduğu göz önüne alınarak, bilgi erişimde karşılaşılan sorunları aşabilmek için kullanıcı eğitimine ağırlık verilmesi gerektiği açıktır.

İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi kullanıcılarının farklı üniversitelerden geldiği görülmektedir. Farklı üniversitelerden gelen ve bilgi arama davranışlarında farklılık gösteren kullanıcı grubunun bilgi erişimde sorunlar yaşaması doğaldır. Bu gruba yönelik özel çalışmalar yapılabilir.

Kullanıcıların bağlı buldukları fakülte/enstitü/yüksekokul incelendiğinde en büyük grubu Edebiyat Fakültesi öğrencilerinin, özellikle de İ.Ü. Edebiyat Fakültesi öğrencilerinin oluşturduğu görülmektedir. Bu durumun sebebi, fakülte kütüphanesinin kullanıcılara yeterli gelmemesi, fakültenin merkez kütüphaneye yakın olması ya da kullanıcıların aradıklarını merkez kütüphanede buluyor olması olabilir. Arıkan'ın İ.Ü.Edebiyat Fakültesi'nin verileri ile yaptığı uygulama çalışması¹ Edebiyat Fakültesi Kütüphanesinde bilgi erişim sorunları olduğu düşüncesini desteklemektedir. Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün ikinci sırada olması, lisansüstü eğitim alan sosyal bilim öğrencilerinin bilgi ihtiyacını gösterir. Yüksekokulların öğrencileri sıralamada üçüncüdür, yüksekokul kütüphanelerinin araştırmayı değil eğitimi desteklemesi bu durumu, açıklamaktadır.

---

¹ Aykut Arkan, **Bilgi Erişim Sistemleri : Bilgi Erişimde Dil Sorunları**, İstanbul, Babil, 2006, s.115-150.

Kullanıcıların % 42'si kütüphaneyi 2-5 yıl arasında kullanmaktadır. Bu kullanıcıların deneyimli olması, bilgiye erişimde isabet oranlarının da yüksek olmasını akla getirir. Fakat, bu konuda pek çok sorun yaşadıkları görülmektedir. Bunun sebebi, kullanıcı eğitimindeki eksiklikler, kütüphane sistemindeki sorunlar (personel gibi) ya da teknolojiye hızlı değişim süreci olabilir.

Kullanıcılar, yüksek oranda danışmada görevli kütüphanecilerle sorun yaşamadıklarını belirtmiştir. Bu durum sevindiricidir. Ancak bu oranın daha da artırılması gerekir. Kullanıcı memnuniyeti, bilgi erişim sürecinde temel amaçtır. Danışmada karşılaşılan sorunlar, tüm süreci etkiler.

Danışmada karşılaşılan sorunlar arasında, “personel sayısının azlığı” en sık yaşanan sorun olarak gösterilmektedir. Bu sonuç, kullanıcıların kütüphane personeline bir rehber olarak ne denli ihtiyaç duyduklarının göstergesidir. Teknolojik gelişmeler, kütüphanecilere düşen görevi azaltmamıştır, sadece şeklini değiştirmiştir, diyebiliriz. Bu durumda, ikinci sorun olarak iletişim sorunları, üçüncü sorun olarak da bilgi/bilgilendirme eksikliğinin belirtilmesi beklenen bir sonuçtur.

Fiş katalogların kullanım oranı azalmaktadır. Bilgisayarda yapılan taramaların kolaylığı, %17,6'lık bir grubun “fiş katalogları kullanmıyorum” yanıtını seçmesine neden olmuştur. Öyleyse bu grup dermenin bir kısmına erişebilmektedir. Bu sorun, hızla çözülmesi gereken çok önemli bir sorundur. Hizmetlerin yeterli düzeyde bütünleşik olmadığını gösterir.

Fiş kataloglar yerini OPAC'a bıraktıkça, fiş katalogların idamesi için gerekli zaman ve emekten kaçınılmaktadır. Eğer fiş katalog sistemi tamamen ortadan kalkmadıysa düzenlenmeleri ve iki sistemin uyum içinde çalışır hale getirilmeleri gerekir. Bu gerçekleşirse, ilk üç sorun, konu başlıklarının yetersiz oluşu, fişlerin karışık ya da yıpranmış olması, kullanım zorluğu olmayacaktır.

Bilgisayarda yapılan taramaların kullanıcılar için daha kolay olduğu açıktır. Ancak kullanıcıların çoğu, aradıkları bilgiye kısmen ulaştıklarını belirtmektedir.

Dikkat çekici bir diğer durum ise, çevrimiçi veritabanını kullanmıyorum yanıtını veren 11 kişi olmasıdır. Eski sisteme bağlı olan kullanıcılar yeni tarama yöntemlerine uzak kalmaktadır. Bilgisayar kullanma becerileri olmayan kullanıcıların ise çevrimiçi veritabanını kullanmayı denemekten kaçındıkları görülmüştür. Bu noktada yine kütüphaneci desteği ve kullanıcı eğitiminin gerekliliği öne çıkmaktadır.

Kullanıcılar, tüm bibliyografik verilerin bilgisayar ortamında olmaması sorununu ikinci sıraya yerleştirmiştir. Bu, yeni sistemin rahatlatıcı ve zaman kazandırıcı olduğunun göstergesidir. Ayrıca, kullanıcıların belirli kaynaklara ulaşamadıklarının da bilincinde olduklarını anlatır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Kütüphaneler tüm toplumsal süreçlerden etkilenen sistemlerdir. Toplumların teknolojik ve ekonomik alanlardaki değişim ve gelişimleri kütüphane sistemlerini biçimlendirir. Günümüzde, kütüphane dermelerini ve hizmetlerini etkileyen ana güç, bilgi ve iletişim teknolojilerindeki hızlı gelişmedir. Özellikle dermeye eklenen ve ağlar üzerinden erişilen yeni elektronik materyaller, geleneksel kütüphane hizmetlerinin tekrar gözden geçirilmesini gerektirmiş beraberinde de yeni kütüphane modelleri tartışılır olmuştur.

Herhangi bir “melez yapı”, farklı özelliklerin bir araya gelmesiyle oluşur. Ortaya çıkan yeni yapı ise, bu farklı özellikleri taşır ancak kendine has özellikleriyle yepyeni ve özgün bir oluşumdur. Melez düşüncesi, bilgi yönetimi alanında kuramsal olarak yeni değildir. Kütüphanelerin ortaya çıktığı ilk dönemlerden beri, en azından dermede farklı formattaki bilgi kaynaklarına yer verilmiştir. Ancak, “melez kütüphane” kavramının ortaya çıkışı çok yenidir. Kavram, ilk kez, 1996 yılında S. Sutton tarafından kullanılmıştır. Ağ üzerinden elde edilen bilgi kaynakları ve uzaktan erişim olanakları bu kavrama dayalı modellerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Kaynakların ve hizmetlerin dijitalleştiği bu süreçte, doğal olarak kütüphane dermelerinde ve bilgi hizmetlerinde de hızlı bir değişim yaşanmaktadır.

Aralarındaki ayrım her zaman çok açık olmasa da dijital kütüphane, duvarsız kütüphane, sanal kütüphane, elektronik kütüphane, polymedia kütüphane kavramları son 15 yıldır literatürde sıkça kullanılır olmuştur. Kütüphanelerin gelecekte nasıl bir yapıya sahip olacağı merak ve tartışma konusudur.

Melez kütüphane modelinde ise iki farklı bakış açısı öne çıkmaktadır. Bunlardan ilki, melez kütüphaneyi yeni bir oluşum ve **yepyeni** bir model olarak görmeyi yeğlerken, ikincisi, gelecekte tüm kütüphanelerin dijitalleşeceği hipotezine

dayanarak, melez kütüphaneyi geleneksel kütüphaneden dijital kütüphaneye geçiş sürecinde ortaya çıkan bir **geçiş** modeli olarak algılar.

Melez kütüphane modelini betimleyen iki temel kavram vardır. Bu kavramlar, “bütünleşik” (integrated) ve “kesintisizlik” (seamlessness) kavramlarıdır. Melez kütüphanede amaçlanan, ister basılı olsun isterse ağ üzerinden erişilsin tüm bilgi kaynaklarına format ayrımı yapılmaksızın erişim için bütünleşik bir yapı kurmak, zaman ve mekandan bağımsız olarak kesintisiz hizmet vermektir.

Bilginin düzenlenmesi, bilgi erişim sistemleri ve bilgi erişim, bilgi ile kullanıcıyı buluşturan süreci ifade eder. Başka bir deyişle, bilgi erişim kullanıcıyı aradığı bilgiye ulaştıran yol ve yöntemlerin sonucudur. Günümüzün kütüphaneleri basılı kaynaklarına daha çok OPAC’lar aracılığı ile erişim sağlamaktadır. Bazılarında OPAC yanında, fiş kataloglar da muhafaza edilmektedir. Eski bilgi arama davranışlarında ısrarlı olanlar ya da yalnızca OPAC’ı yeğleyen kullanıcılar için bu durum, başlı başına bir erişim sorunu yaratmaktadır. Öte yandan, bu tür taramalar artık kütüphaneye gelmeyi gerektirmeden uzaktan, kullanıcının ofisinden ya da evinden gerçekleştirilmektedir. OPAC, yalnızca fiziksel olarak sağlanan eserlere bibliyografik erişimi mümkün kılarken, ağlaşmış bilgi kaynakları, elektronik dergi demetleri, toplama veritabanları kütüphanenin web sayfasında ayrı başlıklar altında taranmaktadır. Ama taramada karşılaşılan sorunlar her zaman bilinmemektedir. Kullanıcı bu sayfaları açtığında bir sürü ticari firma adıyla karşılaşmakta kütüphanenin nerede bittiği ya da başladığı konusunda kafası karışmaktadır. Bu durum tez konusu kapsamında ele alınmayan ayrı bir bilgi erişim sorunudur.

Elbette ideal olanı, “kütüphanenin sahip olduğu”, “erişim hakkını elde ettiği” ya da “web üzerinde bulunan” tüm kaynaklara tek bir geçit üzerinden erişimi mümkün kılacak bütünleşik ve kesintisiz bir bilgi hizmet sunabilmektir. Geleceğin OPAC’ından bu tür bir hizmet beklendiği Z39.50 ya da Dublin Core standartlarının varlığı ile kolayca söylenebilir.

Melez kütüphanede görevli bir kütüphaneci, dermedeki çeşitliliğe uygun hizmet sunabilmek için çeşitli becerilere sahip olmalıdır. Her şeyden önce geleneksel kütüphane hizmetlerini bilmenin yanı sıra, bilgi ve iletişim teknolojilerine de aşina olmalıdır. Bunun dışında, temel iletişim becerileri yönünden kuvvetli, toplumsal değişim süreçleri hakkında bilgi sahibi olmalıdır.

Eski (fiş katalog) ve yeni (OPAC) bilgi erişim sistemlerini bir arada bulunduran kütüphanelerde, kullanıcı ve kütüphaneci arasındaki ilişkide olan aksamalar, melez kütüphanede de bilgi erişim sorunlarına neden olmaktadır. Bunlar :

- Kütüphaneci ve kullanıcının birebir görüşmelerinde yaşanan iletişim sorunları,
- Sistem/kullanıcı/kütüphaneci bileşenlerinin uyumsuzluğundan kaynaklanan sorunlar,
- Teknolojik sorunlar,
- Zaman ve mekan sorunu,
- Maddi sorunlar,
- Kütüphanenin fiziksel ortamından kaynaklanan sorunlar başlıkları altında incelenebilir.

İletişim sorunları, danışma kütüphanecisi ve kullanıcının yüzyüze ve sesli olarak görüşmeleri sırasında yaşadığı sorunları kapsar. İletişim becerisindeki eksiklikler, kullanıcının bilgi isteğini doğru ifade edememesine, kütüphanecinin de isteği doğru algılayamamasına neden olur. “Gerçekten ihtiyaç duyulan bilgi”yi belirleyip tarama stratejisini bu doğrultuda oluşturmak, kullanıcı ve kütüphaneci arasında sağlıklı bir iletişim kurulmasına bağlıdır.

Yeni bilgi erişim sistemleri gelişirken, eski sistemlerin bakım, onarım ve uyum süreçlerinin aksaması, kullanıcı profiline tam olarak çizelememesi, bilgi erişim sistemlerinin kullanışlı ya da kullanılabilir olmaması, sistem/kullanıcı/kütüphaneci bileşenlerinin uyumlu çalışmamasına neden olur. Bu

durum, bilgi erişim sorunlarının yaşanmasına yol açar. Bilgi erişim sistemlerinin çalışmasını etkileyecek her türlü teknik sorun, aranan bilgiye erişimde aksamalara yol açar ya da bilgiye erişimi bütünüyle engeller.

Kütüphane binasının mekansal olarak uzaklığı ya da kütüphanenin açık olduğu saatlerin sınırlı olması diğer bir bilgi erişim sorunudur. Bilgi erişim, melez sistemlerde zaman ve mekan açısından sınırlı olarak gerçekleşmektedir. Teknolojik gelişmelerin kütüphanelere uyarlanması ve dermenin dijitalleştirme süreci, maddi sorunları beraberinde getirmiştir. Kütüphanenin fiziksel ortamından kaynaklanan sorunlar ise, kullanıcıları fiziksel açıdan rahatsız edecek her türlü etkeni kapsar.

Melez kütüphanede bilgi erişim sorunları, aranan bilgiye erişimi engelleyebilir, kullanıcıların isabetli tarama sonuçlarını azaltabilir, en iyi ihtimalle aranan bilgiye erişimin süresini uzatır.

İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi'nde yapılan anket çalışmasının bulgularına göre, kullanıcılar taramada birçok bilgi erişim sorunuyla karşılaştıklarını belirtmiştir. Ayrıca taramalarda, eski ve yeni sistemleri bir arada kullananların yanında, sadece eski sistemleri ya da sadece yeni sistemleri tercih eden kullanıcılar olduğu da tespit edilmiştir. Bu durum, İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi'nin, melez kütüphane sistemine uygun bütünleşik bir bilgi hizmetini henüz tam olarak veremediğinin bir göstergesi kabul edilebilir. Tüm bibliyografik verilerin bilgisayar ortamına aktarılması ve bu verilere erişimin tek bir geçit üzerinden gerçekleşmesi gerekmektedir. Anket sonuçlarında dikkati çeken bir diğer bulgu, danışma bölümünde en sık yaşanan sorun olarak “personel sayısının azlığı”nın belirtilmesidir. Bu sonuç, teknolojik gelişmelerle, danışma kütüphanecisinden bağımsız olarak aradığı bilgiye daha kolay ulaşması beklenen kullanıcıların hala kütüphanecinin rehberliğine ihtiyaç duyduğunu gösterir.

Melez Kütüphanede taramada karşılaşılan bilgi erişim sorunlarını en aza indirmek için şu öneriler getirilebilir :

- Teknolojik gelişmeler dikkatli izlenmeli, sağlanan kolaylıklardan yararlanılarak, parçalanmış bilgi hizmetlerinin, en kısa zamanda bütünleşik hale getirilmesi sağlanmalıdır.
- Geleneksel kütüphanede olduğu gibi, melez kütüphanede de kütüphaneci ve kullanıcı arasındaki iletişim sorunlarını en aza indirgeyecek formüller bulunmalıdır. Bu aşamada, kütüphanecilerin sosyoloji, psikoloji, eğitim bilimleri gibi farklı alanlardan alacağı temel eğitim etkili olacaktır.
- Kullanıcıların teknolojik gelişmelerle değişen sistemlere uyum sağlayabilmesi için kullanıcı eğitimi zorunludur. Bilgilendirme amacıyla düzenlenen kütüphaneye uyum programları, bilgilendirici toplantılar, kütüphane içinde gerekli yerlere asılacak bilgilendirici tablolar, kütüphanenin web sitesine eklenecek ayrıntılı kullanım bilgileri ve benzeri çalışmalar bu konuda yardımcı olabilir.
- Kütüphanelerdeki tüm fiş katalogların bibliyografik verileri bir an önce bilgisayar ortamına aktarılmalıdır. Bu verilerin çevrimiçi kataloglar kanalıyla zaman ve mekan sınırlaması olmadan kullanıma açılması sağlanmalıdır.
- Bibliyografik verilerin kütüphane programına girişi esnasında oluşabilecek hatalar (bir harfin yanlış girilmesinden, konu başlıklarındaki eksikliklere kadar) kontrol mekanizmaları oluşturularak engellenmelidir.
- Kullanıcıların kütüphaneden beklentilerinin arttığı bu dönemde, kütüphane personelinin de daha donanımlı olmasını beklemek kaçınılmazdır. Kütüphaneciler, geleneksel bilgi hizmetlerinin yanında, özellikle bilgi ve iletişim teknolojileri alanında da kendilerini yetiştirmelidirler. Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümlerinde alınan temel eğitime ek olarak meslek hayatı süresince hizmetiçi eğitim

çalışmaları, bilgi okuryazarlığı eğitimi, yaşamboyu öğrenme konularına ağırlık verilmelidir.

- Melez kütüphane modelinde, kütüphane sistemini oluşturan bileşenlerin uyumlu çalışması esastır. Bu uyumu aksatacak her türlü sorunun kaynağı tespit edilmeli ve gerekli önlemler acilen alınmalıdır.
- Kullanıcıların aradıkları bilgiye erişimlerini engelleyecek ya da sınırlandıracak olan bilgi erişim sorunlarının önüne geçebilmek için kullanıcı ve kullanıcının bilgi arama davranışı analiz edilmeli, üretilecek çözümler, kullanıcı memnuniyeti odaklı olmalıdır.
- Melez kütüphane yönetimi, tüm sorunlara esnek bir yönetim anlayışıyla yaklaşabilirse çözüm/ler üretebilir.

KAYNAKÇA

- Akgül, Mustafa: “Bilgiye Erişimin Yeni Adı”, **Bilişim**, C.XXIII, No:61, 1995, s.24-25.
- Alkan, Nazlı: “Bilgi Taramalarında Temel Başarısızlık Nedenleri”, **Türk Kütüphaneciliği**, C.IX, No:2, 1995, s.91-102.
- Alkan, Nazlı: “Bilgi Taramalarının Nitelik Açısından Değerlendirilmesinde Bütünlük (Kapsam), Yenilik, Tarama Çıktısı ve Kullanıcı Çabası Ölçütleri,” **Türk Kütüphaneciliği**, C.IX, No:3, 1995, s.315-324.
- Alpay, Meral: “İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi ve Dergilerin Satınalma Sorunları,” Üniversite ve Araştırma Kütüphaneleri ile Özel Kütüphanelere Yabancı Kitap ve Dergilerin Alımı: Finansman, Koordinasyon ve Organizasyon Sempozyumu, 20-21 Kasım 2000’de sunulan bildiri.
- Arıkan, Aykut: **Bilgi Erişim Sistemleri : Bilgi Erişimde Dil Sorunları**, İstanbul, Babil, 2006.
- Arıkan, Aykut: **Bilgi Erişimde Dil Sorunları**, (doktora tezi), İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2005.
- Baydur, Gülbün: “Konu İndekslemesinde Gelişmeler ve Türkiye,” **Kütüphaneciliğimiz Üzerine Görüşler**, Ankara, Kütüphaneler Genel Müdürlüğü, 1987.
- Bayraktutan, Fidan: **İnternet Üzerindeki Enformasyon Arama ve Erişimi Sorunlarının Çözümünde Enformasyon Arama Stratejilerinin ve Metadata’nın Önemi ve Kapsamı**, (yüksek lisans tezi), İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2005.
- Baysal, Jale: **Kütüphanecilik Alanında Yeni Kavramlar Araçlar Yöntemler**, 2. bs., İstanbul, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi, 1987.
- Carr, Regg: “Towards the Hybrid Library: the National Perspective in the UK” MALIBU Conference, King's College London, 26 March 2001 de sunulan bildiri, (Çevrimiçi)
<http://www.bodley.ox.ac.uk/librarian/malibu2001/malibu2001.htm>,
7 Mart 2005.
- Çağiltay, Nergiz Ercil: “Bir Elektronik Kütüphane Projesine Başlarken“ **Türk Kütüphaneciliği**, C.XV, No:3, 2001, s. 251-267.

- Detlor, Brian, Clement Arsenaut: "Web Information Seeking and Retrieval in Digital Library Contexts : Towards an Intelligent Agent Solution", **Online Information Review**, C.XXVI, No:6, 2002, s.404-412. (Çevrimiçi)
<http://proquest.umi.com/pqdweb?did=276408831&sid=4&Fmt=4&clientId=46175&RQT=309&VName=PQD>, 21 Haziran 2005.
- Dilevko, Juris, Lisa Gottlieb: "Print Sources in an Electronic Age : a Vital Part of the Research Process for Undergraduate Students", **The Journal of Acedemic Librarianship**, C.XXVIII, No:6, 2002, s.381-392.
- Egeli, Birgül: "Elektronik Bilgi Sistemleri," **Türk Kütüphaneciliği**, C.IX, No:3, 1995, s.294-301.
- Fisher, Shelag: "Access to Information," **Library Management**, C.XVI, No:5, 1995, s.27-34. (Çevrimiçi)
<http://proquest.umi.com/pqdweb?did=6987035&sid=1&Fmt=3&clientId=46175&RQT=309&VName=PQD>, 10 Haziran 2005.
- Gebhardt, Matt: "Finding High Quality Information on the Web at the Internet Public Library," **Inside the Internet**, C.IX, No:11, 2002.
- Hutton, A.: "The Hybrid Library," (Çevrimiçi)
http://hylife.unn.ac.uk/toolkit/The_hybrid_library.html , 7 Mart 2005.
- Hülya Dilek Kayaoğlu ile yapılan 10 Nisan 2006 tarihli görüşme.
- International Encyclopedia of Information and Library Science**, Ed. John Feathe, Paul Sturges, Routledge, New York, 1997.
- Karakaş, Sekine: "Çağdaş Teknolojinin Kütüphaneler ve Bilgi Merkezlerinde Uygulanması," **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi** , C.XXXVIII, No:1-2, 1998.
- Kayaoğlu, Hülya Dilek: "Açık Erişim Kavramı ve Gelişmekte Olan Bir Ülke Olarak Türkiye İçin Anlamı," **Türk Kütüphaneciliği**, C.XX, No:1, 2006, s.29-60.
- Kayaoğlu, Hülya Dilek: "Bilimsel İletişim Süreci ve Elektronik Kaynakların Derme Yönetimine Etkisi" 1. Uluslararası Bilgi Hizmetleri Sempozyumu : İletişim, 25-26 Mayıs 2006, İstanbul, T.C. İstanbul İl Özel İdaresi İl Genel Meclis Salonu'nda sunulan bildiri.
- Kayaoğlu, Hülya Dilek: "İ.Ü. Kütüphaneler Sisteminin Yeniden Yapılandırılması ve Uzman Kütüphanecilerin Rolü," İ.Ü. Merkez Kütüphanesi Uzmanlarıyla Yapılan Yüksek Seminer, 7 Ocak 2005, İ.Ü. Merkez Kütüphanesi.

- Kaynak, Elif Aytok "Dijital Kütüphaneler Geleceğin Duvarsız Kütüphaneleri," AB 2000, 10-11 Şubat 2000 Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta'da sunulan bildiri, (Çevrimiçi) <http://ab.org.tr/ab2000/dokumanlar/kaynak-bildiri.ppt#301,2,slide2>, 18 Nisan 2005.
- Keseroğlu, Hasan S. **Kataloglama Kuralları : Anglo-Amerikan Kataloglama Kuralları 2**, Gözd. geçl. 4. bs., İstanbul, Mep Kitap, 2006.
- King, R. James: "Building the S&T Digital Library at the Naval Research Laboratory : a Report," **Serials Review**, C.XXIX, No:2, 2003, s.76-82.
- Knight, Jon: "The Hybrid Library: Books and Bytes : the Knight's Tale," **Ariadne**, No:11, (Çevrimiçi) <http://www.ariadne.ac.uk/issue11/knight/>, 7 Mart 2005.
- Koç, Saadet: "Bilgiye Erişmede Yeni Yöntemler : Değişen Kütüphaneler," **Bilim ve Teknik**, No:343, 1996, s.66-71.
- Köksal, Aydın: **Bilişim Terimleri Sözlüğü**, Ankara, TDK, 1981.
- Küçük, Mehmet Emin: "Kütüphanelerde WWW Kullanımı," **Türk Kütüphaneciliği**, C.XIII, No:3, 1999, s.267.
- Küçük, Mehmet Emin, Umur Al: "Metadeta Kavramı", **Bilgi Dünyası**, C.II, No:2, 2001, s.169-187.
- Lee Pao, Miranda: **Concepts of Information Retrieval**, Englewood, Libraries Unlimited, 1989.
- Leggate, P.: "Acquiring Electronic Products in the Hybrid Library : Prices, Licenses, Platforms And Users," **Serials**, C.XI, No:2, 1998, s.103-108.
- Levrault, Bethany R.: "Integration in Academic Reference Departments : From Print to Digital Resources" **Integrating Print And Digital Resources in Library Collections**, Ed. Audrey Fener. New York, The Haworth Information Press, 2006.
- MacColl, John: "Ten Years of Pathfinding," **Ariadne**, No:46, 2006, (Çevrimiçi) <http://www.ariadne.ac.uk/issue46/editorial/>, 10 Nisan 2005.
- Medina, Alicia Garcia: "The New Hybrid Art Library : Printed Materials and Virtual Information," World Library and Information Congress 71st IFLA General Conference and Council **Oslo, Norway 14-18 Ağustos 2005'te Sunulan Bildiri**, (Çevrimiçi) www.ifla.org/IV/ifla71/papers/020e_trans-Garcia-Medina_Corso.pdf, 18 Nisan 2006.

- Miller, Rush G.: “Shaping Digital Library Content,” **The Journal of Academic Librarianship**, C.XXVIII, No:3, 2002, s. 97-103.
- Ngulube, Patrick: “Implications of Technological Advances for Access to the Cultural Heritage of Selected Countries in Sub-Saharan Africa,” **Government Information Quarterly**, C.XXI, No:2, 2004, s.143-155.
- Olcay, Erol: “Elektronik Bilgi Kaynakları ve Derme Geliştirme Politikaları,” Inet-Tr’ 97 : III. Türkiye’de İnternet Konferansı, 21-23 Kasım 1997, Ankara’da Sunulan Bildiri, (Çevrimiçi) <http://inet-tr.org.tr/inetconf3/bildiriler/kutuphan.htm> , 10 Mayıs 2005.
- Oppenheim, Charles
Daniel Smithson : “What is The Hybrid Library?,” **Journal of Information Science**, C.XXV, No:2,1999, s.97-112.
- Palmgren, Virpi,
Kirsi Heino: “Active Integration of Information Searching Skills Into the University Curriculum,” **Libraries Without Walls 4 : The Delivery of Library Services to Distant Users** içinde, Ed. Peter Brophy, Shelag Fisher, Zoe Clarke, London, Facet Publishing, 2002, s. 197-207.
- Pinfield, Stephen: “Hybrids and Clumps,” **Ariadne**, No:18, (Çevrimiçi) <http://www.ariadne.ac.uk/issue18/> , 7 Mart 2005.
- Pinfield, Stephen: “Managing the Hybrid Library,” **SCONUL Newsletter**, No:14, 1998, s.41-44.
- Pinfield, Stephen...
‘v.d.’: “Realising the Hybrid Library,” **D-Lib Magazine**, 1998, (Çevrimiçi) <http://dlib.ukoln.ac.uk/dlib/october98/10pinfield.html>, 4 Mayıs 2005.
- Püsküllüoğlu, Ali: **Türkçe Sözlük : Türkiye Türkçesinin En Büyük Sözlüğü**, Gnşl. 5. bs. İstanbul, Doğan Kitap, 2004.
- Rowley, Jennifer: **Bilginin Düzenlenmesi : Bilgi Erişime Giriş**, çev. Sekine Karakaş, Ankara, TKD Ankara Şubesi, 1996.
- Rusbridge, C.: “Towards the Hybrid Library,” **D-Lib Magazine**, July/August 1998, (Çevrimiçi) <http://mirrored.ukoln.ac.uk/lis-journals/dlib/dlib/dlib/july98/rusbridge/07rusbridge.html>, 7 Mart 2005.
- Russell, Rosemary,
Tracy Gardner,
Paul Miller: “MIA Requirements Analysis Study Hybrid Information Environments : Overview and Requirements,” (Çevrimiçi) <http://www.ukoln.ac.uk/dlis/models/requirements/overview/> , 10 Mart 2005.

- Sağsan, Mustafa: "Bilgi Kaynaklarında Erişim," (Çevrimiçi)
<http://www.baskent.edu.tr/~msagsan/downloads/Oturum-7.ppt#3>, 21
Mayıs 2006.
- Salton, Gerard, Michael J. McGill: **Introduction to Modern Information Retrieval**, Singapore, McGraw-Hill Book Company, 1983.
- Schmidt, Karen: "Past Perfect, Future Tense: a Survey of Issues in Collection Development," **Library Collections, Acquisitions and Technical Services**, C.XXVIII, No:4, 2004, s.360-372.
- Schwartz, Candy: "Digital Libraries : an Overview," **The Journal of Academic Librarianship**, C.XXVI, No:6, 2000, s.385-393.
- Subaşıoğlu, Fatoş: "Dijital Kütüphaneler : Tanımlama Sorunu," **Türk Kütüphaneciliği**, C.15, No:1, 2001, s.45-54.
- Sungur, Necati, Ahmet Karademir: "Kitaplıkları Çok Daha Verimli Kullanabilirsiniz," **Bilim ve Teknik**, No:267, 1990, s.36-38.
- Sutton, S.: "Future Service Models and the Convergence of Functions: the Reference Librarian as Technician, Author and Consultant" içinde, Kathleen Low (Ed.) **The Roles of Reference Librarians : Today and Tomorrow**, New York, The Haworth Press, 1996.
- The Benton Foundation Report, **Buildings, Books and Bytes : Libraries and Communities in the New Digital Age**, Washington, Benton Foundation, 1996 (Çevrimiçi)
<http://www.benton.org/Library.Kellogg/buildings.html>, 20 Mayıs 2005.
- The Systems Librarian : the Role of the Library Systems Manager**, ed. Graeme Muirhead, London, Library Association Publishing, 1994.
- Tok, Gökhan: "Geleceğin Kütüphaneleri," **Bilim ve Teknik**, No:335, 1995, s. 10-11.
- Tonta, Yaşar: "Bilgi Erişim Sorunları ve İnternet," Ed. Ali Can, M. Tayfun Güllü, Oya Gürdal ve Erol Yılmaz, **Kütüphanecilikte Yeni Gelişmeler, Kavramlar, Olgular... 37. Kütüphane Haftası Bildirileri : 26 Mart - 01 Nisan 2001** içinde (52-62), Ankara, TKD, 2002.
- Tonta, Yaşar: "Bilgi Erişim Sistemleri," **Türk Kütüphaneciliği**, C.IX, No:3, 1995, s.302-314.
- Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük**, (Çevrimiçi)
<http://www.tdk.org.tr/tdksozluk/sozbul.asp?kelime=melez&submit1=Ara>, 7 Mart 2005.

- Uçak, Nazan (Özenç): “Bilgi Üzerine Kuramsal Bir Yaklaşım,” **Bilgi Dünyası**, C.1, No:1, 2000, s.143-159.
- Uçak, Nazan: “Elektronik Danışma Hizmetleri,” **Bilgi Dünyası**, C.IV, No:2, 2003, s. 103-121, (Çevrimiçi) <http://eprints.rclis.org/archive/00005919/01/103-121.pdf>, 21 Mayıs 2005.
- Uğur, Aydın: İletişim Alanında Gelişmeler Yeni İletişim Teknolojilerinin Toplumsal ve Siyasal Etkileri (doktora tezi) Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1986.
- Vijayakumar, J. K., Manju Vijayakumar: **Realizing the Digital Libraries : Assumptions and Challenges Underlying It**, Surendra Singh and Sonal Singh, New Delhi, Ess Publications, 2002.
- Von Elm, Catherine, Judith F. Trump: “Managing Technology : Maintaining Mission in the Hybrid Library,” **The Journal of Academic Librarianship**, C.XXVII, No:1, 2001, s.33-35.
- Yalvaç, Mesut: **Kütüphane Hizmetlerinde Bilgisayara Geçiş ve Sorunları**, İstanbul, Mavibulut Yayınları, 1994.
- Young, Nancy J., Marilyn von Seggern: “General Information Seeking in Changing Times : a Focus Group Study,” **Reference and User Services Quarterly**, C.XLI, No:2, 2001, s.159-169.

**Ek 1: İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ MERKEZ KÜTÜPHANESİ KULLANICI ANKETİ
(ÖN ÇALIŞMA)**

Adı :

Tarih :

Soyadı :

Okulu / Eğitim durumu :

1-Ne zamandan beri bu kütüphaneyi kullanıyorsunuz?

2-Kütüphanecilerle konuşurken hangi sorun(lar)la karşılaşıyorsunuz?

3-Fiş katalogda ve bilgisayarda yaptığımız tarama sonucunda aradığımız bilgiye ulaşabiliyor musunuz?

Ek 2. İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ MERKEZ KÜTÜPHANESİ KULLANICI ANKETİ

Cevaplayanın,

Tarih :

Adı :

Soyadı :

Öğrenim durumu :

Üniversite :

Fakülte/Enstitü/Yüksekokul :

Bölüm :

Sınıf :

1.İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi'ni kullanım sürenizi belirtiniz.

İlk kez 1 yıl 2-5 yıl 6-10 yıl 11yıl ve üzeri

2.Danışma bölümünde görevli kütüphanecilerle sorun yaşıyor musunuz?

Evet Hayır

3.Cevabınız, “evet”se, danışma bölümünde ne tür sorunlar yaşıyorsunuz?

İletişim sorunları Personel sayısının yetersizliğinden kaynaklanan sorunlar

Kütüphane kurallarından kaynaklanan sorunlar Bilgi/Bilgilendirme eksikliği

Diğer (belirtiniz) .....

4.Fiş kataloglarda yaptığınız taramalar sonucunda, aradığınız bilgiye ulaşabiliyor musunuz?

Evet Hayır Kısmen Kullanmıyorum

5.Fiş katalogları kullanırken ne tür sorunlarla karşılaşıyorsunuz?

Kullanım zorluğu Fişlerin karışık ya da yıpranmış olması

Konu başlıklarının yetersizliği Bilgilendirici tabloların eksikliği

Diğer (belirtiniz).....

6.Veritabanında yaptığınız taramalar sonucunda, aradığınız bilgiye ulaşabiliyor musunuz?

Evet Hayır Kısmen Kullanmıyorum

7.Veritabanını kullanırken ne tür sorunlarla karşılaşıyorsunuz?

Tarama yapılan bilgisayarlarla ilgili sorunlar Kullanım zorluğu

Konu başlıklarının yetersizliği

Tüm bibliyografik verilerin bilgisayar ortamına aktarılmamış olması

Bilgilendirici tabloların eksikliği Hatalı girilmiş bibliyografik bilgiler

Hatalı girilmiş demirbaş numaraları

Diğer (belirtiniz).....

Eklemek istediğiniz görüş ve önerilerinizi lütfen arka sayfada belirtiniz.

Zaman ayırdığınız için teşekkür ederiz.

